

ΔΗΜ. ΔΟΥΚΑ — Μ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΕΛΛΑΔΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΓΙΑ ΤΗΝ Ε΄ ΤΑΞΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ.

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
Ι. & Π. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΑΘΗΝΑΙ — ΑΡΣΑΚΗ 6

59

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

42038

ΔΗΜ. ΔΟΥΚΑ—Μ. ΘΕΟΔ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ
Δ Η Μ Ο Δ Ι Δ Α Σ Κ Α Λ Ω Ν

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΕΛΛΑΔΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΓΙΑ ΤΗΝ Ε΄ ΤΑΞΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

*Έγκριμένη υπό του Υπουργείου Παιδείας διά τής υπ' αριθ.
51592]1950 απόφασεως.*

Α Θ Η Ν Α Ι
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΙΩΑΝ. ΣΙΔΕΡΗ
ΟΔΟΣ ΤΣΩΡΤΣΙΑ ΑΡΙΘ. 44

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Δ/σις Διδ. Βιβλίων
Ἄριθ. Πρωτ. 51592

Ἀθήναι τῆ 15·6·50

Πρὸς
Τὸν κ. Δούκαν' Δ. — Γιαννοπούλου Μαρ.

Ἐ ν τ α ὀ θ α

Ἀνακοινοῦμεν ὑμῖν ὅτι διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 51584|1950 ἀποφά-
εως τοῦ Ὑπουργείου μετὰ σύμφωνον γνωμοδότησιν τοῦ Κεν-
τρικοῦ Γνωμοδοτικοῦ καὶ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐκπαι-
δεύσεως, ἐνεκρίθη ὅπως χρησιμοποιηθῆ ὡς βοηθητικὸν βιβλίον
τοῦ μαθήματος τῆς Ἱστορίας διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς Ε' τάξεως
τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον Ἱστορία τῆς Βυζαν-
τινῆς Αὐτοκρατορίας βιβλίον ὑμῶν ἐπὶ μίαν τριετίαν. Παρακα-
λοῦμεν ὅθεν, ὅπως μεριμνήσητε διὰ τὴν ἔγκαιρον ἐκτύπωσιν
τοῦ βιβλίου τούτου συμμορφούμενος πρὸς τὰς ὑποδείξεις τοῦ
Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου καὶ τὸν κανονισμόν ἐκδόσεων βοη-
θητικῶν βιβλίων τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου.

Κοινοποιήσις
Κ.Γ.Α.Σ.Ε.

Ἐντολῆ Ὑπουργοῦ
Ὁ Διευθυντῆς
Χ. Μούστρης

*Τὰ γνήσια ἀντίτυπα ὑπογράφονται ὑπὸ τοῦ ἐνὸς ἢ καὶ τῶν
δύο συγγραφέων ἰδιοχείρως ἢ μὲ σφραγίδα.*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στὴν Δ' τάξη ἐξετάσαμε τὴν ἱστορία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας. Σ' αὐτὴν εἶδαμε, πῶς προώδευσαν οἱ σπουδαιότερες ἑλληνικὲς πολιτεῖες, καὶ πῶς ἐνωμένες ἀντιμετώπισαν καὶ ἀντιστάθηκαν νικηφόρα στὴν εἰσβολὴ τῶν ἀπειραρίθμων περσικῶν στρατευμάτων, ποὺ εἶχαν σκοπὸ τὴν κατάκτηση καὶ τὴν ὑποδούλωση τῆς Ἑλλάδας.

Ἀκόμη ἐμάθαμε τὴν ἀφθαστη πρόοδο τῆς Ἀθηναϊκῆς Δημοκρατίας στὴν ἐποχὴ τοῦ Περικλῆ, καὶ ἐμείναμε ἐκπληκτοὶ μπροστὰ στὴν ἐπίδοση, ποὺ ἐσημείωσαν τὰ γράμματα καὶ οἱ τέχνες στὰ χρόνια ἐκεῖνα.

Οἱ Παρθενῶνες καὶ οἱ ἄλλοι ὠραῖοι ναοί, τὰ ἀπαράμιλλα ἀγάλματα, τὰ ὄμορφα ἀγγεῖα, τὰ μεγάλα πνευματικὰ κέντρα (φιλοσοφικὲς σχολὲς) ἦταν δημιουργήματα τῶν χρόνων ἐκεῖνων καὶ δείχνουν τὸν περίφημο πολιτισμὸ τῶν προγόνων μας.

Ἐπαρακολουθήσαμε ὅμως καὶ τὸ μικρόβιο τῆς διχόνοιας ἀνάμεσα στὶς ἑλληνικὲς πολιτεῖες, ποὺ δὲν ἄφησε τὴν πατρίδα μας νὰ συνεχίση τοὺς θριάμβους της.

Ἰδιαίτερα ἐσταματήσαμε στὴν ἐχθρότητα τῶν δύο ἰσχυρῶν ἑλληνικῶν πόλεων, Ἀθῆνας καὶ Σπάρτης. Αὐτὲς, ἀντίζηλες πάντα, ἐπροκάλεσαν τὸ μεγαλύτερο ἐμφύλιο πόλεμο, τὸ μεγάλο **Πελοποννησιακὸ πόλεμο**, μὲ τὰ καταστρεπτικὰ γιὰ ὅλη τὴν Ἑλλάδα ἀποτελέσματα καὶ ξεχωριστὰ γιὰ τὶς δύο μεγάλες πολιτεῖες Ἀθῆνα καὶ Σπάρτη.

Ἐφθάσαμε ἀργότερα στὴν ἐποχὴ τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Τότε, κάτω ἀπὸ τὸν πειθαναγκασμὸ τοῦ Μακεδονικοῦ Κράτους, ἐνώθησαν ὅλες οἱ ἑλληνικὲς πόλεις. Ἐσχημάτισαν τὸ πρῶτο Πανελλήνιον Κράτος, τὸ ὁποῖο ἐσημείωσε νέους θριάμβους καὶ νέες δόξεις, καὶ ἐξάπλωσε τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ τὸν Ἑλληνικὸ πολιτισμὸ ὡς τὴν κεντρικὴ Ἀσία. Καὶ ἐσταματήσαμε στὸ σημεῖο πὸν ἡ πατρίδα μας ἐξασθενημένη ἀπὸ νέες ἐσωτερικὲς διαμάχες καὶ φιλονικίες ὑποδουλώθηκε στὸ Ρωμαϊκὸ κράτος.

Στὴν πέμπτη τάξη θὰ μάθουμε τὴν ἱστορία τοῦ Ἑθνους μας, ἀπὸ τότε πὸν ὑποδουλώθηκε στοὺς Ρωμαίους, ὡς τότε πὸν ὑποδουλώθηκε στοὺς Τούρκους (146 π. Χ. ἕως 1453 μ. Χ.).

Ἡ ἱστορία αὐτὴ λέγεται **Βυζαντινὴ Ἱστορία** ἢ ἱστορία τῆς **Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας**.

Ἐπειδὴ ὅμως, ὡς πὸν νὰ ἰδρουθῇ τὸ Βυζαντινὸ Ἑλληνικὸ Κράτος, οἱ Ἕλληνες ἔζησαν ὑπὸ τὴν κυριαρχία τῶν Ρωμαίων, εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίσουμε μὲ συντομία, α) πῶς ἰδρύθηκε τὸ Ρωμαϊκὸ κράτος, β) πῶς ἐπῆρε τὴ μεγάλη του ἔκταση καὶ γ) πῶς μέσα σ' αὐτὸ ἐγεννήθηκε τὸ νέο Ἑλληνικὸ κράτος, ἢ **Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία**.

Α΄ ΚΟΣΜΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

ΤΟ ΡΩΜΑΪΚΟ ΚΡΑΤΟΣ

α) Ρώμη και Ρωμαῖοι.

Τὸ Ρωμαϊκὸ κράτος ἰδρύθηκε στὴ σημερινὴ Ἰταλία. Ἡ σπουδαιότερη χώρα τῆς Ἰταλίας τότε ἦταν τὸ **Λάτιο**, κοντὰ στὸν Τίβερη ποταμὸ. Ἐκεῖ ἐκτίσθηκε στὴν ἀρχὴ μία μικρὴ πόλη, ποὺ ἐπῆρε τὸ ὄνομα Ρώμη (754 π. Χ.).

Ἡ πόλη αὐτὴ ἦταν ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ κέντρον τῆς ἰδρύσεως τοῦ ἐνδόξου Ρωμαϊκοῦ κράτους. Οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως αὐτῆς ὠνομάσθησαν **Ρωμαῖοι**. Ἀργότερα μὲ τὸ ὄνομα Ρωμαῖοι ὠνομάζονταν ὅλοι οἱ πολῖτες τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους.

Οἱ Ρωμαῖοι ἦταν λαὸς λιτοδίαιτος, ἐργατικός, φιλόνομος, περὶθαρχικός ἀλλὰ καὶ γενναῖος καὶ φιλοπόλεμος.

Ἐσέβονταν τοὺς θεοὺς καὶ ἀγαποῦσαν τὴν οἰκογένειά τους καὶ τὴν πατρίδα τους. Ἦταν ὅμως ἀμόρφωτοι καὶ γιὰ πολλὰ χρόνια ἀπολίτιστοι. Στὴν ψυχὴ μάλιστα ἦταν πολὺ σκληροί, ἀν λάβωμε ὑπ' ὄψη μας πῶς τὰ κυριώτερα θεάματά τους στὰ θέατρα καὶ ἡ οὐσιωδέστερη ἀπόλαυσή τους, ἦταν μονομαχίες ἀνθρώπων μὲ ἄγρια ζῶα.

β) Ἐξάπλωση τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους.

Οἱ Ρωμαῖοι εἶχαν τὸ εὐτύχημα νὰ ἔχουν καλοὺς ἀρχηγούς. Μὲ τὶς ἀρετὲς λοιπὸν ποὺ εἶχαν καὶ μὲ τοὺς ἀρχηγούς, οἱ ὁποῖοι τοὺς ἐδιοικοῦσαν προώδευσαν γρήγορα καὶ κατῳρθωσαν νὰ ὑποτάξουν ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς σημερινῆς Ἰταλίας καὶ ἔτσι νὰ ἰδρῦσουν ἓνα μεγάλο καὶ ἰσχυρὸ κράτος.

Σιγά-σιγὰ τὸ κράτος αὐτὸ ὕστερα ἀπὸ νέους νικηφόρους πολέμους ἐμεγάλωσε πρὸς πολὺ μὲ τὴν ὑποδούλωση καὶ ἄλλων χωρῶν ἔξω ἀπὸ τὴν Ἰταλία. Μαζὶ μὲ τὶς χῶρες αὐτὲς ὑπέταξαν τότε καὶ τὴν Ἑλλάδα (146 π. Χ.).

Ἔτσι τὸ Ρωμαϊκὸ κράτος μέσα σὲ 350 χρόνια περίπου ἐπῆ-
ρε τέτοια ἔκταση, ὥστε ἐξουσίαζε ὅλο σχεδὸν τὸν τότε κόσμο.

Ἀπλώνοταν δηλαδή ἀπὸ τὴν σημερινὴ Ἀγγλία ὡς τὸν Εὐ-
φράτη ποταμὸ τῆς Ἀσίας καὶ ἀπὸ τὸν ποταμὸ Δούναβη ὡς τὶς
ἐρήμους τῆς Ἀφρικῆς. Ὀλόκληρο αὐτὸ τὸ μεγάλο Ρωμαϊκὸ
κράτος εἶχε ἀξιοθαύμαστη ὀργάνωση, καλὴ διοίκηση, νόμους
σοφούς, μεγάλη ἀσφάλεια, συγκοινωνία καὶ ἐμπόριο ἀνεπτυγμέ-
να.

Οἱ ὑποτεταγμένοι λαοὶ εἶχαν τὰ ἴδια πολιτικὰ δικαιώματα
μὲ τοὺς Ρωμαίους. Ἐθεωροῦνταν Ρωμαῖοι πολῖτες καὶ γιὰ πολ-
λὰ χρόνια ἔζησαν ἡσυχὸι καὶ ἀσφαλεῖς. Ἡ περίοδος αὕτη τῆς
Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας λέγεται «*χρόνοι τῆς Ρωμαϊκῆς εἰ-
ρήνης*».

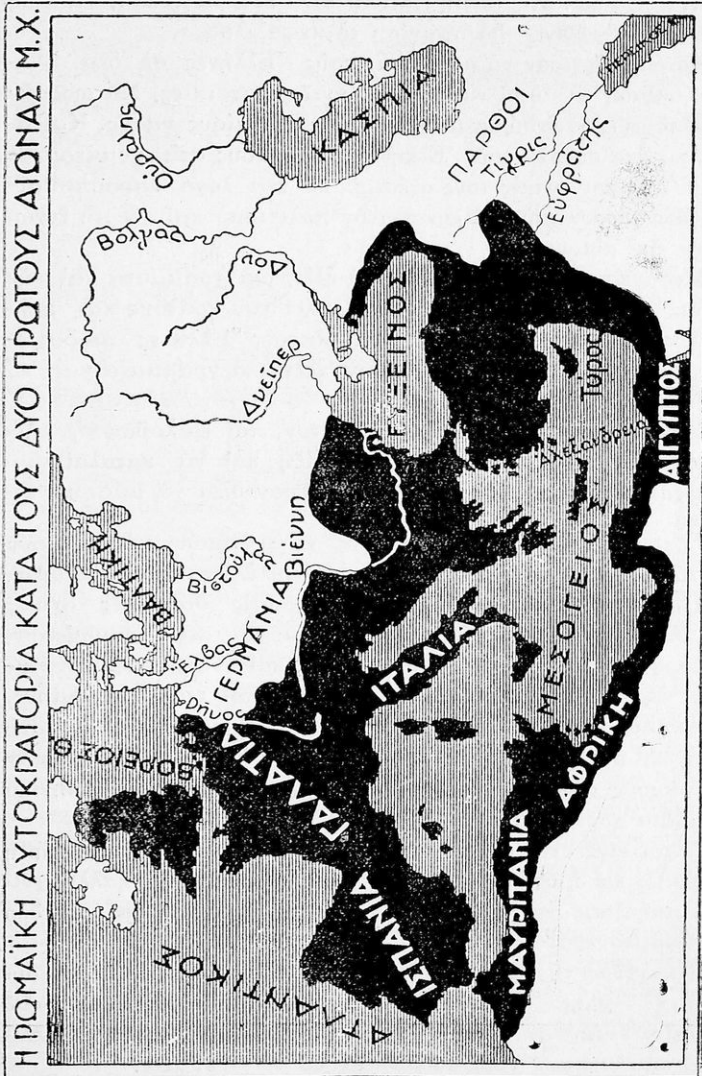
γ) Ἐπίδραση τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ στοὺς Ρω- μαίους.

Οἱ Ρωμαῖοι, πρὶν ἐξαπλωθῆ τὸ κράτος τους τόσο πολὺ, δὲν
εἶχαν δημιουργήσει δικὸ τους πολιτισμό. Ἦταν, ὅπως εἶδαμε,
φιλόπονοι καὶ ἐργατικοὶ γεωργοὶ καὶ καλοὶ πολεμιστές, ἀλλὰ ἄ-
πολίτιστοι, τραχεῖς καὶ ἀγράμματοι.

Ὅταν ὅμως ὑπεδούλωσαν τὴν Ἑλλάδα καὶ τὶς χῶρες τῆς
Ἀσίας, στὶς ὁποῖες εἶχε ἐξαπλωθῆ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἀπὸ
τὴν ἐποχὴ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἐνίωσαν γρήγορα τὴν ἀξία, πού
ἔχουν τὰ γράμματα, οἱ τέχνες καὶ γενικὰ ἡ μόρφωση.

Ἐκεῖ ἐβροῆκαν πόλεις μεγάλες, ὠραίους ναοὺς, σχολῆς ὀνομα-
στές, θέατρα, θαυμάσια ἀγάλματα, κομψὲς καὶ ἀναπαυτικὲς κα-
τοικίαι, ὠραῖα μνημεῖα, ἄλλους τρόπους ζωῆς, μὲ ὠραῖα ἤθη
καὶ ἔθιμα.

Ὅλα αὐτὰ τοὺς ἔκαναν μεγάλη ἐντύπωση καὶ τοὺς κατέκτη-
σαν ψυχικά. Γι' αὐτὸ καὶ μιὰ ἀπ' τὶς πρῶτες φροντίδες, πού
ἔλαβαν, ὅταν ὑπεδούλωσαν τὴν πατρίδα μας, ἦταν νὰ μεταφέ-
ρουν στὴν Ρώμη τὰ ὠραιότερα ἔργα τέχνης, πού ἐβροῆκαν. Καὶ
εἶναι γνωστὴ ἡ διαταγὴ, πού ἔδωσε ὁ στρατηγὸς Μόμμιος στὰ
πληρώματα τῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα μετέφεραν τὰ καλλιτεχνήματα

Χάρτης του Ρωμαϊκού Κράτους

ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα στὴ Ρώμη : «Καὶ μόνο ἓνα δακτυλάκι νὰ κοπῆ ἀπ' αὐτὰ—ἔλεγε—θὰ στοιχίσῃ τὸ κεφάλι σας».

Κατόπιν ἄρχισαν νὰ μιμοῦνται τοὺς Ἑλληνες σὲ ὅλα. Ἄρχισαν δηλαδὴ κι αὐτοὶ νὰ κτίζουν ὠραῖες κατοικίες. Νὰ φοροῦν λεπτὰ καὶ κομπὰ ἐνδύματα. Νὰ κάμνουν ὠραίους ναοὺς. Καὶ ἀκόμη νὰ ἀκολουθοῦν τοὺς Ἑλληνικοὺς τρόπους στὴ συμπεριφορά καὶ στὶς κοινωνικὲς τοὺς σχέσεις. Μ' ἓνα λόγο ἐπροσπαθοῦσαν νὰ φθάσουν τοὺς Ἑλληνεὺς στὸν πολιτισμὸ καὶ νὰ μὴ ξεχωρίζουν ἀπ' αὐτοὺς.

Περισσότερο ὅμως ἀγάπησαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα. Οἱ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι τοῦ κράτους καὶ πολλοὶ ἀξιωματικοὶ ἔπαιρναν στὴν πατρίδα τοὺς Ἑλληνεὺς παιδαγωγούς, γιὰ νὰ μάθουν τὰ παιδιὰ τοὺς ἑλληνικὰ γράμματα καὶ νὰ τοὺς δώσουν ἑλληνικὴ μόρφωση.

Ἐθεωροῦσαν κάπως ἀνώτερο ἐκεῖνον, ποὺ ἐμιλοῦσε τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ μποροῦσε νὰ διαβάξῃ καὶ νὰ καταλαβαίνει τὰ ἀρχαῖα συγράμματα. Καὶ προσπαθοῦσαν ὅλοι νὰ μάθουν ἑλληνικά.

Ἦταν ξεχωριστὴ τιμὴ γι' αὐτοὺς νὰ μποροῦν νὰ ὀμιλοῦν γιὰ τὴν ὁμορφιὰ καὶ τὴν ἀνωτερότητα τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος.

Πολλοὶ πάλι ἔστειλναν τὰ παιδιὰ τοὺς στὶς διάφορες σχολὲς τῶν Ἀθηνῶν ἢ ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων γιὰ νὰ σπουδάσουν. Οἱ μορφωμένοι Ἑλληνεὺς, οἱ καλλιτέχνες καὶ οἱ εἰδικευμένοι τεχνίτες, ἔβρισκαν ἐκτίμησι καὶ ὑποστήριξι ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους. Σέ πολλοὺς μορφωμένους Ἑλληνεὺς, οἱ ὁποῖοι ἔρχονταν στὴ Ρώμη καὶ στὶς ἄλλες πόλεις τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ἐπέτρεπαν νὰ ἀνοίγουν ἀνώτερα σχολεῖα, γιὰ νὰ διδάσκουν τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν Ἑλληνικὴ φιλοσοφία.

Ἔτσι σιγὰ σιγὰ ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, τὰ ἑλληνικὰ ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὶς πνευματικὲς καὶ τὶς καλλιτεχνικὲς κατακτήσεις ἐμεταδόθησαν στὴ Ρώμη, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ σὲ ὅλο τὸ Ρωμαϊκὸ κράτος.

Τὸ πνεῦμα τῆς Ἑλλάδας ἐκυριαρχήσῃ ἐπάνω στὴν ἑλικὴ δύναμη τῆς Ρώμης. Ὅλοι οἱ ἱστορικοὶ συμφωνοῦν σὲ τοῦτο : **«Οἱ Ρωμαῖοι ἐνίκησαν τοὺς Ἑλληνεὺς μὲ τὰ ὄπλα, ἀλλὰ οἱ Ἑλληνεὺς κατέκτησαν τοὺς Ρωμαίους μὲ τὸ πνεῦμα».**

Ἔργασίες:

Γεωγραφικὲς πληροφορίες γιὰ τὴ Ρώμη. Πῶς κατῶρθωσε ὁ Ρωμαϊκὸς λαὸς νὰ εὐδοκιμήσῃ καὶ νὰ κατακτήσῃ τόσες χῶρες.

Ἐξάρτετε τὴν ἐπίδραση τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Φέρετε λεπτομερεῖς πληροφορίες.

Β' Η ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

α) Ἡ θρησκευτικὴ κατάσταση στὴ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία.

Τὴν ἐποχὴ πὺν τὸ Ρωμαϊκὸ κράτος εἶχε τὴν κοσμοκρατορία, ὅλοι οἱ λαοί, οἱ ὁποῖοι τὸ ἀποτελοῦσαν, ἦταν εἰδωλολάτρες. Κι αὐτοὶ ἀκόμα οἱ Ἕλληνες ἐξακολουθοῦσαν νὰ λατρεύουν τοὺς δώδεκα θεοὺς τοῦ Ὀλύμπου.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐσεβάσθησαν τὶς διάφορες θρησκείες τῶν ὑπὸ κῶν τους, καὶ τοὺς ἄφηναν ἐλευθέρους νὰ λατρεύουν τοὺς θεοὺς τους. Ἦταν *ἀνεξίθρησκοι*.

Τὴν ἴδια ὅμως ἐποχὴ καὶ στὰ ἄλλα μέρη καὶ στὴν Ἑλλάδα ἰδιαίτερα, εἶχε κλονισθῆ ἡ πίστις τῶν ἀνθρώπων στοὺς παλιούς θεοὺς. Ἡ μελέτη τῶν ἀρχαίων σοφῶν εἶχε κάμει πάρα πολλοὺς ἀπίστους. Ἡ ἠθικὴ τάξις, πὺν ἐστηριζόταν στὴν παλιὰ θρησκεία, εἶχε ἐξαρθρωθῆ. Μιὰ παραλυσία στὰ ἄτομα καὶ μιὰ ἀθλιότητα στὴν κοινωνία ἐβασίλευε παντοῦ. Οἱ ἰσχυροὶ ἐκαταπίεζαν τοὺς ἀδυνάτους. Ἡ ἀσωτία καὶ ἡ σπατάλη, τῶν πλουσίων ἰδίως, ἐξεπερνοῦσε κάθε ὄριο.

Ἔτσι οἱ ἀνθρώποι δὲν ἔβρισκαν κανένα στήριγμα στὴν παλιὰ θρησκεία. Καὶ ὁ κόσμος ἐπερίμενε νέο φῶς. Ἐπερίμενε ἕνα νέο κήρυγμα, πὺν θὰ τὸν ἐβγαζε ἀπὸ τὸ ψυχικὸ σκοτάδι, καὶ θὰ τοῦ ἀνοιγε τὸ δρόμο σὲ μιὰ καινούργια ζωὴ, στὴν ὁποία θὰ ἔβρισκε τὴν ψυχικὴ ἀνάπαυση καὶ χαρὰ.

β) Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἰδρύει νέα θρησκεία.

Ἐνῶ ὁ κόσμος ἐβρισκόταν σ' αὐτὴ τὴν ψυχικὴ κατάπτωση καὶ ζοῦσε στὴν ἀγανάκτηση καὶ τὴν ἀπελπισία, ἐγεννήθηκε στὴ Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας, ὅταν ἦταν Καῖσαρ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ὁ Αὐγουστος, **ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός**, ὁ ἰδρυτὴς τῆς νέας θρησκείας, τοῦ **Χριστιανισμοῦ**.

Τὸ νέο κήρυγμα, ποῦ ἔφερε ὁ Χριστιανισμὸς στὸ κόσμο ὑποσχόταν παρηγοριά καὶ ἀνακούφιση. Νόμους ἀπαράβατους τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐκήρυττε τὶς αἰώνιες ἀλήθειες **τῆς ἀγάπης, τῆς πραότητος, τῆς καλωσύνης, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἰσότητος**.

«Ἀγαπᾶτε ἀλλήλους...» καὶ «Οὐκ ἔστιν Ἕλλην ἢ βάρβαρος, πλούσιος ἢ πένης, ἐλεύθερος ἢ δούλος...ἀλλὰ πάντες τέκνα τοῦ αὐτοῦ πατρὸς ἐσμέν», ἦταν οἱ βάσεις τῆς νέας θρησκείας.

Οἱ ἄνθρωποι μὲ συγκίνηση ἄκουσαν τὴ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ. Ἐνίωσαν πὼς οἱ λόγοι του ἀνυψώνουν τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν ταπεινὴ ζωὴ σ' ἓναν κόσμον ἀνώτερο καὶ ὠραιότερο. Γι' αὐτὸ καὶ πολλοὶ ἐπίστευσαν στὴ νέα θρησκεία καὶ ἔγιναν πιστοὶ ὁπαδοὶ τῆς καὶ πρῶτα ἀπ' ὅλους οἱ δώδεκα μαθητὲς του.

γ) Οἱ πρῶτες Χριστιανικὲς Ἐκκλησίες.

Ἐπιπλέον ἀπὸ τὸ σταυρικὸ θάνατο καὶ τὴν ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ, οἱ μαθητὲς του ἔγιναν ἀπόστολοι καὶ κήρυκες τῆς νέας θρησκείας.

Μετὰ τὴν ἐπιφοίτηση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐσκορπίσθησαν στὰ διάφορα μέρη τῆς γῆς γιὰ νὰ διαδώσουν τὴ νέα θρησκεία.

Στὸ ἔργο τους ἐβρῶνάντησαν πλεῖστα ἐμπόδια. Τὸ φῶς ὅμως τῆς νέας θρησκείας ἦταν τόσο ζωηρὸ καὶ παρήγορο, ὥστε γρήγορα ἡ διδασκαλία τους ἔφερε θαυμάσια ἀποτελέσματα. Οἱ ἄνθρωποι ἀσπάζονταν τὴ νέα θρησκεία. Ἐβαπτίζονταν καὶ ἐγίνονταν **χριστιανοί**.

Ἡ ζωὴ τῶν πρῶτων χριστιανῶν ἦταν ὑποδειγματικὴ. Ἐζοῦσαν ὅλοι ὡς μία οἰκογένεια, Οἱ πλούσιοι ἔδιναν τὶς περιουσίες τους καὶ τὰ ἀποθέματά τους γιὰ νὰ εὐκολύνουν τὴ ζωὴ

τῶν πτωχῶν ἀδελφῶν. Ἀποτελοῦσαν ξεχωριστὲς κοινότητες, ποὺ εἶχαν διακριτικὸ τὴν ἀμοιβαία **ἀγάπη** καὶ **ὑποστήριξη**. Οἱ κοινότητες αὐτὲς ἐλέγονταν **Ἐκκλησίες**.

Ἡ πρώτη Χριστιανικὴ Ἐκκλησία ἰδρύθηκε στὴν Ἱερουσαλὴμ ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο Πέτρο. Σιγὰ σιγὰ ἰδρύθηκαν ἐκκλησίες σὲ ὅλη τὴν Ἰουδαία. Ἀργότερα μὲ τὴ διδασκαλία τῶν Ἀποστόλων καὶ ἰδιαίτερα τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἰδρύθηκαν χριστιανικὲς ἐκκλησίες σὲ ὅλη τὴ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία.

δ) Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος στὴν Ἀθήνα.

Ὁ σπουδαιότερος ἀπόστολος τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας ὑπῆρξε ὁ Παῦλος. Αὐτὸς δὲν ἦταν μοθητὴς τοῦ Χριστοῦ. Ἀντίθετα μάλιστα, στὴν ἀρχή, ποὺ ἐμφανίσθηκε ἡ νέα θρησκεία, ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς φανατικοὺς διώκτες αὐτῆς.

Ἀπὸ τότε ὅμως ποὺ ἐγίνε Χριστιανός, ὑπῆρξε ὁ πιὸ ἐνθερμος διδάσκαλος τῆς νέας θρησκείας. Καὶ καθὼς ἦταν νέος, δραστήριος, τολμηρός, καὶ ἱκανὸς ρήτωρ κατώρθωσε νὰ ὠφελήσῃ τὸ Χριστιανισμὸ περισσότερο ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους Ἀποστόλους.

Ὁ Παῦλος ἐδίδαξε τὴν νέα θρησκεία σὲ πολλὰ μέρη. Γι' αὐτὸ λέγεται καὶ ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν. Στὴ δευτέρη ἀποστολική του πορεία ἴδρυσε Χριστιανικὲς ἐκκλησίες καὶ στὴν Ἑλλάδα, στοὺς Φιλίππους, στὴ Θεσσαλονίκη, στὴ Βέροια καὶ τελικὰ στὴν Ἀθήνα, ἡ ὁποία ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι τὸ κέντρον τῶν γραμμάτων καὶ τῆς σοφίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἐκεῖ καὶ τότε ἀκόμη ἐζοῦσαν καὶ ἐδίδασκαν σοφοὶ ὑποστηρικτὲς τῆς παλιᾶς θρησκείας.

Ὅταν οἱ ἄρχοντες τῶν Ἀθηνῶν ἔμαθαν πὼς στὴν πόλη τους ἐπαρουσιάσθηκε διδάσκαλος μιᾶς νέας θρησκείας, ἐκάλεσαν τὸν Παῦλο στὸν Ἀρειο Πάγο, γιὰ νὰ ὁμιλήσῃ ἐνώπιόν τους περὶ αὐτῆς.

Ὁ Παῦλος τὴν ὠρισμένη ἡμέρα ἐπαρουσιάσθηκε στὸν Ἀρειο Πάγο. Ἐκεῖ μὲ θάρρος καὶ σαφήνεια ἐμίλησε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους μ' αὐτὰ περὶ τοῦ «*Ἄνδρες Ἀθηναῖτοι, τοὺς εἶπε, τριγυρνώντας τὴν πόλη σας εἶδα πολλοὺς ναοὺς*

και βωμούς τόσους. πού δὲν ἔχω ἰδῆ σὲ κανένα ἄλλο μέρος. Αὐτὸ δείχνει πὼς εἶθε εὐσεβέστατοι και τιμᾶτε τοὺς θεοὺς. Ἀνάμεσα στοὺς βωμούς εἶδα και ἓνα μὲ τὴν ἐπιγραφή «για τὸν ἄγνωστο θεό». Αὐτὸν τὸν θεό, πού τὸν λατρεύετε και τὸν σέβασθε, χωρὶς νὰ τὸν ξέρετε, ἤρθα νὰ σᾶς φανερώσω.

Ἐὸ θεὸς αὐτὸς εἶναι ὁ δημιουργὸς τοῦ κόσμου. Δὲν κατοικεῖ μέσα σὲ χειροποιήτους ναοὺς, ἀλλὰ βρίσκεται παντοῦ και πάντοτε, γιατί εἶναι πνεῦμα. Ὁ θεὸς αὐτὸς παραγγέλλει σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους νὰ μετανοήσουν, γιατί σὲ ὠρισμένη ἡμέρα θὰ τοὺς κρίνῃ μὲ τὸν γιό του τὸν Ἰησοῦ Χριστό, πού ἀναστήθηκε ἀπὸ τοὺς νεκροὺς».

Ἡ ὁμιλία τοῦ Παύλου ἐπροξένησε ἐντύπωση στοὺς ἀκροατὲς του. Ἀρχετοὶ ἐπίστευσαν στὴ νέα θρησκεία και γίνηκαν Χριστιανοί, και πολλοὶ ἄρχισαν ν' ἀμφιβάλουν για τὴν ὀρθότητα τῆς παλαιᾶς θρησκείας.

Ἀνάμεσα σὲ κείνους πού ἐπίστευσαν και ἔγιναν Χριστιανοὶ ἦταν ὁ Ἀρεοπαγίτης Διονύσιος και ἡ μορφωμένη γυναίκα Δάμαρη.

Ἐτσι ὁ Παῦλος ἴδρυνε Χριστιανικὴ ἐκκλησία στὸ πνευματικὸ κέντρον τῆς εἰδωλολατρείας.

ε). Οἱ Ἕλληνες και ἡ νέα θρησκεία.

Οἱ Ἕλληνες και περισσότερο οἱ μορφωμένοι ἀπ' αὐτοὺς δὲν ἐδέχθησαν ἀμέσως τὴ νέα θρησκεία, τὴ Χριστιανικὴ. Τοὺς ἐφαινόταν πολὺ ἀπλὴ και λαϊκὴ χωρὶς φιλοσοφικὸ βάθος και ἔκταση.

Οἱ διδάσκαλοι πρὸ παντὸς τῆς ἀρχαίας σοφίας για πολὺν καιρὸ ἐπολέμησαν τὴ νέα θρησκεία. Ἐγραψαν μάλιστα και συγγράμματα, μὲ τὰ ὁποῖα ὑποστήριζαν πὼς ἡ ἀρχαία θρησκεία ἦταν πολὺ ἀνώτερη ἀπὸ τὴ Χριστιανικὴ.

Ὁ πολὺς ὄμως κόσμος, ὁ λαός, πού ὑπέφερε και αἰσθανόταν τὴν ἀνάγκη τῆς πορηγορίας και μιάς νέας ζωῆς, ἀνθρωπινῆς, ἐδεχόταν μὲ ἀνακούφιση τὰ κηρύγματα τῆς νέας θρησκείας και ἐπίστευε σ' αὐτή. Και μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου πολλοὶ μορφωμένοι και λόγιοι Ἕλληνες κατενόησαν πὼς στὴ Χριστιανικὴ θρησκεία ὑπῆρχαν οἱ ἀλήθειες, πού θὰ ἐδημιουργοῦσαν και θὰ στε-

ρέωναν έναν νέο κόσμο, με ηθικό περιεχόμενο, με ακατάλυτες ηθικές αρχές. Και γίνονταν Χριστιανοί. Ήγραφαν μάλιστα και συγγράμματα με τα όποια υποστήριζαν πως ο Χριστιανισμός είναι η μόνη αληθινή θρησκεία. Από τότε ο Χριστιανισμός έπηρεε μεγάλη δύναμη. Παράλληλα η Έλληνική γλώσσα, που έμιλιόταν σε όλες τις χώρες της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας από τη μέση και ανώτερη κοινωνικές τάξεις, έγινε το όργανο της εξαπλώσεως των αληθειών της νέας θρησκείας.

Τα συγγράμματα των λογίων και μορφωμένων Χριστιανών, τα Έθαγγέλια, οι έπιστολές των αποστόλων και τα άλλα θρησκευτικά βιβλία έγραφονταν στην έλληνική γλώσσα. Ακόμη στη γλώσσα αυτή έγινονταν η διδασκαλία, τα κηρύγματα και οι λοιπές ιεροτελεστίες της νέας θρησκείας.

Έτσι από την πρώτη στιγμή έγεννήθηκε ένας στενός σύνδεσμος του Έλληνισμού και του Χριστιανισμού. Ο σύνδεσμος αυτός βραδύτερα απέτέλεσε το βάθρο, στο όποιο ανυψώθηκε και έστηρίχθηκε η **νέα Έλληνική Αυτοκρατορία, η Βυζαντινή Αυτοκρατορία.**

Γ' ΔΙΩΓΜΟΙ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

α) Τα αίτια των διωγμών.

Η Χριστιανική θρησκεία με τις προσπάθειες και τη διδασκαλία των αποστόλων και των βοηθών τους, έπηρεε τεραστία εξαπλώση στο απέραντο Ρωμαϊκό κράτος. Στην εξαπλώσή της όμως η Χριστιανική θρησκεία έσυνάντησε πλείστα εμπόδια και έδέχθηκε πολλούς διωγμούς, τόσο από τους Ίουδαίους και λοιπούς έθνικούς, όσο και από το επίσημο Ρωμαϊκό κράτος. Τα αίτια της έχθρότητας έναντίον των Χριστιανών ήταν διάφορα.

Οι Ίουδαίοι έμισούσαν τους Χριστιανούς, γιατί τους έθεωρούσαν αποστάτες του Μωσαϊκού νόμου. Οι έθνικοί και κυρίως οι ιερείς, οι μάντις, οι άγαματοποιοί και γενικά, όσοι είχαν οικονομικά συμφέροντα από την παλιά ειδωλολατρική θρησκεία

τούς μισοῦσαν γιατί ἐξημιώνονταν. Οἱ ἄρχοντες τῶν Ρωμαίων ἐμισοῦσαν τοὺς Χριστιανούς, γιατί ἡ νέα θρησκεία ἐκαταργοῦσε τὴ δουλεία καὶ ἐκήρυττε τὴν ἰσότητα μεταξύ τῶν ἀνθρώπων.

Τὸ ἐπίσημο Ρωμαϊκὸ κράτος καὶ μάλιστα οἱ αὐτοκράτορες ἐμισοῦσαν τοὺς Χριστιανούς, γιατί ἀρνιοῦνταν νὰ λατρεύουν αὐτοὺς σὰν θεούς, ὅπως ἐσυνήθιζαν οἱ Ρωμαῖοι πολῖτες. Ἀκόμη τοὺς ἐμισοῦσαν, γιατί ὑποπεύονταν πὼς οἱ Χριστιανοὶ στὶς συχνὲς θρησκευτικὲς συγκεντρώσεις, πού ἔκαναν, συναμοτοῦσαν ἐναντίον τοῦ κράτους καὶ ἐτοίμαζαν ἐπανάσταση. Οἱ μορφωμένοι μάλιστα ἐθνικοὶ καὶ οἱ αὐτοκράτορες, ἐνόμιζαν, πὼς ἡ παρακμὴ τοῦ κράτους, καὶ τῆς κοινωνίας, ἡ ὁποία τότε ἄρχισε νὰ γίνεται ἀντιληπτή, ἦταν ἀποτελέσματα καὶ συνέπειες τῆς νέας θρησκείας. Γι' αὐτὸ μὲ κάθε τρόπο ἔπρεπε νὰ διωχθῆ καὶ νὰ ἀφανισθῆ.

Ἔτσι ἄρχισαν ἐπίσημες καὶ ἀνεπίσημες διώξεις ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν σ' ὅλες τὶς χῶρες τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους.

β). Οἱ ἐπίσημοι διωγμοί.

Οἱ διωγμοὶ τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τὸ ἐπίσημο Ρωμαϊκὸ κράτος καὶ μὲ διαταγὲς τῶν αὐτοκρατόρων ἦταν δέκα. Ἀπ' αὐτοὺς οἱ σκληρότεροι καὶ φοβερότεροι ἦταν οἱ διωγμοὶ τῶν αὐτοκρατόρων Νέρωνα, Δεκίου καὶ Διοκλητιανοῦ. Ὁ διωγμὸς τοῦ Νέρωνα ἔγινε ἀπὸ τὸ 66—68 μ. Χ. Ἀφορμὴ στὸ διωγμὸ αὐτὸ ὑπῆρξε μιὰ μεγάλη πυρκαϊά, πού ἔγινε στὴ Ρώμη, καὶ πού μέσα σὲ ἑννέα ἡμέρες ἐκατάκαψε τὴ μισὴ πόλη.

Ἐπειδὴ ἐδιαδόθηκε πὼς τὴν πυρκαϊά αὐτὴ τὴν ἐπροκάλεσε ὁ ἴδιος ὁ Νέρωνας, αὐτός, γιὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴ δίκαιη ἀγανάκτηση τοῦ λαοῦ, διέδωσε μὲ τοὺς ἐθνικοὺς ἱερεῖς, πὼς ἔνοχοι τῆς πυρκαϊᾶς ἦταν οἱ Χριστιανοί. Καὶ ἀμέσως ἔβγαλε διαταγὴ φοβεροῦ διωγμοῦ ἐναντίον τους.

Χιλιάδες Χριστιανοὶ ἐβρῆκαν μαρτυρικὸ θάνατο. Ἄλλοι ἐσφάζονταν, ἄλλοι ἐσταυρώνονταν, ἄλλοι ἐρρίχνονταν στὰ θηριοτροφεία. Δὲν ὑπάρχει φρικτὸ βασανιστήριον, πού νὰ μὴ ἐχρησιμοποιήθηκε τότε. Στὸ διωγμὸ αὐτὸν ἐθανατώθηκαν μὲ φοβερὰ

βοσανιστήρια οἱ δύο κορυφαῖοι τῶν ἀποστόλων, ὁ Παῦλος καὶ ὁ Πέτρος.

Οἱ διωγμοὶ τοῦ Δεκίου καὶ Διοκλητιανοῦ ἦταν οἱ τελευταῖοι, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ πολλοὶ σκληροί. Οἱ δύο αὐτοὶ αὐτοκράτορες ἔδωσαν διαταγὴ νὰ βασανίζωνται καὶ νὰ θανατώνωνται οἱ Χριστιανοὶ ποὺ δὲν ἔδέχονταν νὰ θυσιάσουν στὰ εἰδῶλα. Χιλιάδες Χριστιανοὶ ἐπροτίμησαν νὰ χάσουν ἀξιώματα, περιουσίες καὶ νὰ πεθάνουν μὲ φρικτὰ βασανιστήρια, παρὰ νὰ λατρεύουν τὰ εἰδῶλα.

γ'). Ἡ αὐτοθυσία τῶν μαρτύρων στερεώνει τὴν νέα θρησκεία.

Οἱ διωγμοὶ ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν ἐκράτησαν τριακόσια περίπου χρόνια. Στὸ μακρὺ αὐτὸ διάστημα ἑκατοντάδες χιλιάδων Χριστιανοὶ ἐβρῆκαν μαρτυρικὸ θάνατο.

Μὲ ὅλα ταῦτα ὁ Χριστιανισμὸς ἐξαπλωνόταν. Κανένα ἐμπόδιο δὲν ἠμπόρεσε νὰ σταματήσει τὸ δρόμο του. Τὰ κηρύγματα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς συγγνώμης, τῆς παρηγοριᾶς καὶ τῆς αἰώνιας ζωῆς ἐρριζώσαν βαθιὰ στὶς ψυχὰς τῶν ταλαιπωρουμένων ἀνθρώπων. Κάθε καινούργιο χτύπημα ἐδυνάμωνε πρὸς πολὺ τὴν πίστη τῶν Χριστιανῶν, καὶ κάθε μαρτύριο ἐγινόταν δεκτὸ μὲ ἀφάνταστη γαλήνη.

Ἔτσι τὸ οἰκοδόμημα τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας ἐστήθηκε μεγαλόπρεπο καὶ στερεὸ στὶς ψυχὰς ὅλου τοῦ κόσμου, θεμελιωμένο ἐπάνω στὸ ἀγνὸ αἷμα τόσων χιλιάδων ἀθῶων μαρτύρων.

Ἔργασίες :

Ποία ἡ διαφορὰ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας ἀπὸ τίς προηγούμενες. Βασικὰ γνωρίσματα τῆς ζωῆς τῶν πρώτων Χριστιανῶν. Συμβολὴ τοῦ Παύλου στὴν ἐξάπλωση τοῦ Χριστιανισμοῦ. Γιατί οἱ διωγμοὶ κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἔφεραν ἀντίθετα ἀποτελέσματα.

Δ'. ΜΕΓΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.

α). Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος αὐτοκράτωρ στή θέση τοῦ πατέρα του.

Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἦταν γιὸς τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Χλωροῦ καὶ τῆς Χριστιανῆς Ἑλένης. Ἐγεννήθηκε τὸ 273 στὴ Νύσσα τῆς σημερινῆς Σερβίας. Ὁ πατέρας του Κωνσταντῖος ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς δύο Καίσαρες τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Τὸ Ρωμαϊκὸ κράτος τότε γιὰ τὴν εὐκολώτερη διοίκησίν του εἶχε χωρισθῆ σὲ τέσσερα μεγάλα τμήματα, δύο στὶς δυτικὲς ἐπαρχίες καὶ δύο στὶς ἀνατολικές. Σὲ κάθε τμήμα ὑπῆρχε Ρωμαῖος διοικητὴς (Καῖσαρ).

Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος νέος ἐκατατάχθηκε στὸ στρατό. Γρήγορα γιὰ τὴν ἀνδρεία του καὶ τὴ στρατιωτικὴ του ἀξία ἐπροβιβάσθηκε σὲ ἀνώτερο στρατιωτικὸ βαθμὸ.

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του ὁ στρατός, ποὺ σεβόταν καὶ ἐκτιμοῦσε τὸν Κωνσταντῖνο, τὸν ἀνακήρυξε Καῖσαρα τῶν ἑπαρχιῶν ποὺ ἐδιοικοῦσε ὁ πατέρας του. Τὴν ἐποχὴ ποὺ ὁ Κωνσταντῖνος ἀνακηρύχθηκε Καῖσαρ, στὸ ἀπέραντο Ρωμαϊκὸ κράτος ὑπῆρχαν ἄλλοι τρεῖς ἀκόμη. Καθένας τους ἐφιλοδοχοῦσε νὰ μείνῃ μόνος κυρίαρχος τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Ἔτσι ἄρχισαν οἱ ἐριδες καὶ οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι μετὰξὺ τῶν Καισάρων. Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος, γιὰ νὰ προλάβῃ νὰ μὴ τὸν κτυπήσουν στὸ μέρος του οἱ ἄλλοι αὐτοκράτορες, ἐτοιμάσθηκε νὰ κτυπήσῃ πρῶτος αὐτούς.

Σκοπὸς του ἦταν νὰ ἐνώσῃ τὰ τέσσερα τμήματα τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους σ' ἓνα ἰσχυρὸ καὶ δυνατὸ κράτος. Ὁ Κωνσταντῖνος εἶχε προσέξει ὅτι ἡ νέα θρησκεία, ἡ Χριστιανικὴ, ἔστερεωνόταν σιγὰ - σιγὰ καὶ ἀσφαλῶς θὰ ἐκυριαρχοῦσε σ' ὅλους τοὺς λαούς. Ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ποὺ ὑπῆρχαν σ' ὅλες τὶς χώρες τῆς ἀπέραντης αὐτοκρατορίας ἦταν ἐνωμένοι σφιχτὰ μετὰξὺ τους, διατηρώντας σύνδεσμο μὲ τὶς ἐκκλησίες.

Σὰν ἔξυπνος καὶ διορατικὸς πολιτικός, ποὺ ἦταν, ἐκατάλαβε πὼς, ἂν ἤθελε νὰ νικήσῃ τοὺς ἄλλους Καίσαρες καὶ νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ σχέδιό του, ἔπρεπε νὰ στηριχθῆ στὴν *ἐνωσὴν ποῦ*

ὑπῆρχε τότε μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν.

Ἄπ' αὐτῇ τῇ σκέψῃ ξεκινώντας, καὶ ἀκόμα γιὰτὶ ἀπὸ νέος μετὴν κατήχηση τῆς Χριστιανῆς μητέρας του Ἑλένης, ἐπίστευε στὶς ἀλήθειες τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας, ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἐτάχθηκε μετὸ μέρος τῶν Χριστιανῶν καὶ ἔγινε ὁ πρῶτος ὑποστηρικτῆς καὶ θεμελιωτῆς τῆς νέας θρησκείας.

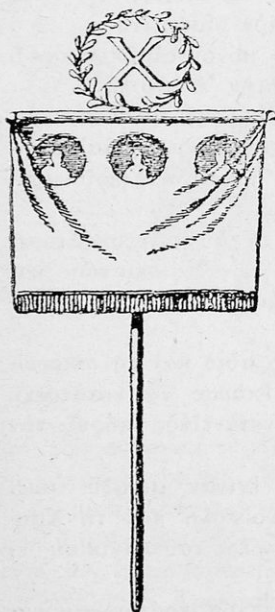
β'). Ἐναντίον τοῦ Μαξεντίου καὶ τῶν ἄλλων αὐτοκρατόρων.

Ὅπως εἶπαμε, τὸ Ρωμαϊκὸ κράτος ἦταν χωρισμένο σὲ τέσσερα μεγάλα τμήματα. Δύο στὴν Ἀνατολὴ καὶ δύο στὴ δύση. Στὰ τμήματα τῆς Δύσεως αὐτοκράτορες ἦταν ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Μαξέντιος, καὶ στὰ τμήματα τῆς Ἀνατολῆς ὁ Δικίνιος καὶ ὁ Μαξιμῖνος.

Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἄρχισε πρῶτα τὸν πόλεμο ἐναντίον τοῦ Καίσαρος τῆς Ρώμης Μαξεντίου. Καὶ ξεκίνησε ἀφοῦ ἔκαμε τὶς ἀπαραίτητες στρατιωτικὰς ἐτοιμασίαις. Ἦταν ὅμως πολὺ ἀνήσυχος, γιὰτὶ ὁ ἀντίπαλός του εἶχε ἰσχυρότερες καὶ περισσότερες δυνάμεις ἀπ' αὐτόν.

Εἶχε φθάσει στὶς Ἄλλεις, ὅταν—καθὼς λέγει ἡ παράδοση—εἶδε **στὸν οὐρανὸ ἓνα φωτεινὸ σημεῖο**. Τοῦτο εἶχε τὸ σχῆμα σταυροῦ καὶ ἐπάνω τὴν ἐπιγραφὴ «Ἐν τούτῳ νίκα». Τὸ ἴδιο περίπου εἶδε καὶ στὸν ὕπνο του. Αὐτὸ τὸ ἔθεώρησε ὡς ἐνδειξη, πὼς θὰ ἔχη στὸν ἀγώνα του τὴ βοήθεια τοῦ Χριστοῦ.

Ἐνθουσιασμένος ἔδωσε ἀμέσως διαταγὴ καὶ ἔκαναν ἓνα λάβαρο. Ἐπάνω εἶχε τὸν ἴδιο σταυρό, πού εἶδε στὸ ὄραμά του καὶ τὸ μονόγραμμα ἀπὸ τὰ ἀρχικὰ

Λάβαρον
γράμματα τοῦ Χριστοῦ Χ. Ρ.

Μὲ τὸ λάβαρο μπροστὰ ἐπροχώρησε ἀκράτητος καὶ γεμάτος
Βυζαντινὴ Ἱστορία Δούκα—Γιαννοπούλου

ἐλπίδες ἐναντίον τοῦ Μαξεντίου. Χιλιάδες Χριστιανοί, κάτοικοι τῶν χωρῶν ἀπὸ τῆς ὁποῖας ἐπερνοῦσε, βλέποντας τὸ σύμβολο τοῦ σταυροῦ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ του, μὲ ἐνθουσιασμό ἐτρεχαν καὶ ἐκατατάσσονταν στὸ στρατό του, γιὰ νὰ τὸν βοηθήσουν καὶ νὰ πολεμήσουν μαζί του. Οἱ δύο στρατοὶ ἐσυναντήθηκαν πλησίον τῆς Ρώμης.

Ὁ στρατὸς τοῦ Κωνσταντίνου καὶ πῶς πολὺ οἱ Χριστιανοὶ στρατιῶτες, ποὺ βρίσκονταν μαζί του, ἐπολέμησαν μὲ γενναιότητα. Ὁ Μαξέντιος ἐνίκηθηκε. Ὁ στρατὸς του ἐδιαλύθηκε καὶ ὁ ἴδιος δὲν ἐσώθηκε. Ἐπνίγηκε καθὼς ἐπροσπαθοῦσε φεύγοντας νὰ περάσῃ τὸν Τίβερη ποταμό. Ὁ Κωνσταντίνος ἐφθάσε στὴ Ρώμη νικητὴς καὶ ἐμπῆκε στὴν πόλη θριαμβευτικά.

Τὴν ἴδια σχεδὸν ἐποχὴ ὁ Καῖσαρ τῆς Ἀνατολῆς Λικίνιος ἐπολέμησε καὶ ἐνίκησε τὸν ἄλλο Καῖσαρα, τὸν Μαξιμῖνο.

Ἔτσι ἔμειναν στὸ Ρωμαϊκὸ κράτος δύο μόνον αὐτοκράτορες, ὁ Κωνσταντίνος στὴ Δύση καὶ ὁ Λικίνιος στὴν Ἀνατολή.

Οἱ σχέσεις τῶν δύο αὐτοκρατόρων στὴν ἀρχὴ ἦταν φιλικές. Ἐσυναντήθηκαν μάλιστα στὰ **Μεδιόλανα** τὸ 313 μ.Χ. καὶ ἔμειναν σύμφωνοι στὸν τρόπο τῆς διοικήσεως τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους.

Τὸ πρῶτο διάταγμα, ποὺ ἔκαναν μαζί οἱ δύο αὐτοκράτορες ἦταν ἐκεῖνο, ποὺ ἔθετε τέρμα στὶς διώξεις τῶν Χριστιανῶν καὶ ἄφηγε καθένα νὰ πιστεῦθῃ ὅ,τι ἤθελε. Εἶναι τὸ ἱστορικὸ διάταγμα τῆς **ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως**.

Ἀλλ' ὁ Λικίνιος καὶ μετὰ τὸ διάταγμα αὐτὸ καὶ τὴ συμφωνία, ποὺ ἔκανε μὲ τὸν Κωνσταντῖνο, δὲν ἔπαυσε νὰ κατατρέχει τοὺς Χριστιανούς. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ὁ Κωνσταντίνος ἐκήρυξε τὸν πόλεμο καὶ ἐναντίον τοῦ Λικίνιου.

Πολλὲς πεισματικὲς καὶ φονικὲς μάχες ἔγιναν μεταξύ τους. Οἱ κυριώτερες ἦταν οἱ μάχες στὴν Ἀδριανούπολη καὶ τὴ Χρυσούπολη. Καὶ στὶς δύο ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος τοῦ Λικίνιου ἐκαταστράφηκε καὶ ὁ ἴδιος ἐφονεύθηκε.

Ἔτσι ὁ Μ. Κωνσταντίνος ἔμεινε μόνος αὐτοκράτωρ—μονοκράτωρ—σ' ὅλοκληρο τὸ Ρωμαϊκὸ κράτος.

γ) Προστάτης τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας.

Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος μόλις ἔμεινε μόνος αὐτοκράτωρ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἔβγαλε αὐστηρὴ διαταγὴ νὰ σταματήσουν οἱ πιέσεις κι οἱ διωγμοὶ τῶν Χριστιανῶν, ποὺ συνεχίζονταν 300 περίπου χρόνια. Τὸ διάταγμα τῆς *ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως*,

Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος

ποὺ εἶχε κάμει μὲ τὸ Λικίνιο στὰ Μεδιόλανα τὸ 313, ἐπῆρε τὴν πληρῆ ἐφαρμογὴν. Σύμφωνα μ' αὐτὸ οἱ ἀρχεὶ καὶ οἱ ἐθνικοὶ δὲ θὰ μπορούσαν πιά νὰ διώκουν τοὺς Χριστιανούς.

Τὸ διάταγμα αὐτὸ ὑπεστήριξε βέβαια ἔμμεσα τοὺς Χριστιανούς, δὲν ἔκαταργοῦσε ὅμως καὶ τὴν παλιὰ θρησκεία.

Ἄλλ' ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἔλαβε ἄλλα μέτρα, τὰ ὁποῖα ἐξασθένιζαν τοὺς ἐθνικοὺς, ἐνῶ ἐνίσχυαν ταυτοχρόνως τοὺς Χριστιανούς. Ἐπολέμησε λ. χ. τὶς θυσίαις στοὺς θεοὺς, ἀπαγόρευσε τὴν ἱεροσκοπία, τὴν τέχνη δηλαδὴ νὰ προλέγουν οἱ μάντιες τὰ μέλλοντα

νά συμβοῦν, ἀπὸ τὴν ἐξέταση τῶν σπλάγγων τῶν ζώων κλπ.
Ἔτσι σιγὰ σιγὰ ἀρχήστευσε τοὺς ἀρχαίους ναοὺς τοὺς ἱερεῖς κλπ.

Παράλληλα ἐβοηθοῦσε τοὺς Χριστιανοὺς νὰ κτίζουν ναοὺς, νὰ πληθαίνουν καὶ νὰ δυναμώνουν. Τοὺς ἔδωσε ἀκόμα τὰ πολιτικά δικαιώματα, πὺν εἶχαν χάσει καὶ τοὺς διώριζε σὲ δημόσιες θέσεις.

Ἔτσι, μποροῦμε νὰ πῶμε πὺς ἀρχισε νὰ ἀναγνωρίζεται ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία σὰν ἐπίσημη θρησκεία τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους.

δ) Ἡ πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, 325 μ. Χ.

Ἐνῶ ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία ἐπεκράτησε μέσα στὸ Ρωμαϊκὸ κράτος, ἀνάμεσα στοὺς χριστιανοὺς ἀρχισαν νὰ δημιουργοῦνται φιλονικίες πολλὲς καὶ διαμάχες. Αὐτὲς καὶ τὴν ἐνότητά του ἔδιασποῦσαν, ἀλλὰ καὶ στὸν αὐτοκράτορα ἔφερον ἀνησυχίες.

Ὁ ἱερεὺς τῆς Ἀλεξάνδρειας Ἄρειος ἐδίδασκε τότε πὺς ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι «*δομοῦσιος τῷ πατρί*», ἀλλὰ πλάσμα-κτίσμα τοῦ θεοῦ κι αὐτός, ὅπως ὅλοι οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι. Καὶ τὸ σπουδαῖο ἦταν πὺς ὁ Ἄρειος ἀρχισε ν' ἀποκτᾶ ὀπαδοὺς.

Ἡ διδασκαλία αὐτὴ—*αἵρεση*—δὲν ἔμεινε χωρὶς ἀπάντηση. Διάφοροι ἱερωμένοι ἀνέλαβαν ἐνεργὸ ἀγῶνα ἐναντίον τῶν διδαγμάτων τοῦ Ἀρείου. Ἔτσι μέσα στὴν ἐκκλησία, ἀλλὰ καὶ στὸ κράτος ἐδημιουργήθηκαν ἔριδες, πὺν ἐζημίωσαν καὶ τὴ Χριστιανικὴ θρησκεία καὶ τὴν πολιτεία.

Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος, ἠθέλησε νὰ ξαναφέρῃ τὴν εἰρήνη στὴν ἐκκλησία καὶ τὴν ἡσυχία στὸ κράτος. Ἐκάλεσε σὲ συνέλευση ὄλους τοὺς ἐπίσκοπους—*πατέρες*—τῆς ἐκκλησίας στὴ *Νίκαια* τῆς Βιθυνίας στὰ 325 μ. Χ., γιὰ νὰ συζητήσουν τὴν αἵρεση τοῦ Ἀρείου.

Στὴ συνέλευση αὐτὴ, πὺν λέγεται *πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος*, ἔλαβον μέρος 318 πατέρες.

Ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτωρ ἔκαμε ἔναρξη στὴ συζήτηση. Ὑπέδειξε νὰ βρεθῇ μία λύση, πὺν νὰ στερεώσῃ τὴ Χριστιανικὴ πίστη καὶ νὰ σταματήσῃ τίς θρησκευτικὲς διαμάχες. Ὅλοι οἱ σύνεδροι καὶ ζωηρότατα καὶ πειστικώτερα ὁ *Μέγας Ἀθανάσιος*,

κατεδίδασαυ ὁμόφωνα τὸν αἰρετικὸ Ἄρειο καὶ τὴ διδασκαλία του, ἀφοῦ ἀπέδειξαν μὲ ἀκαταμάχητα ἐπιχειρήματα τὴ θεότητα τοῦ Χριστοῦ. Ἡ σύνοδος αὐτὴ ἔκαμε τὰ ἑπτὰ πρῶτα ἄρθρα τοῦ «*συμβόλου τῆς πίστεως*», γιὰ νὰ γνωρίζῃ ἀκριβῶς κάθε χριστιανὸς τὶ πρέπει νὰ πιστεύῃ γιὰ τὸ θεὸ καὶ γιὰ τὸ Χριστό. Τὸ τρίτο ἄρθρο ὁμιλεῖ εἰδικὰ γιὰ τὴ θεότητα τοῦ Χριστοῦ «*Φῶς ἐκ φωτός, θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο*».

ε) Ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους μεταφέρεται στὴν Κωνσταντινούπολη.

Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος δὲν ἔμεινε εὐχαριστημένος μὲ τὸ «περιβάλλον», ποῦ εἶχε στὴ Ρώμη. Ἐκεῖ ἐξακολουθοῦσε ἀκόμα νὰ παραμένη ἐπίσημη θρησκεία τοῦ κράτους ἢ εἰδωλολατρική. Καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἐκαταλάβαινε πὼς οἱ ἔθνη οἱ ἄλλοι ὄχι μόνο δὲν τὸν ἀγαποῦσαν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐμισοῦσαν. Δὲν ἐκδηλώνονταν βέβαια μὰ τὸ μῖσος ἐσιγόβησε μέσα τους.

Γι' αὐτὸ ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἀποφάσισε ν' ἀπαλλαγῇ ἀπ' αὐτοῦ, μεταφέροντας τὴν πρωτεύουσα σ' ἄλλο μέρος. Ὑστερ' ἀπὸ πολλὰς ἔρευνες ἐδιάλεξε τὸ Βυζάντιο, ποῦ εἶχε κτισθῆ ἀπὸ τὸν Μεγαρέα Βύζα. Τὸ **Βυζάντιο** ἦταν ἐξαιρετικὴ θέση, γιὰ νὰ ἐγκατασταθῆ ἡ νέα πρωτεύουσα, γιατί :

α) Ἐβρισκόταν στὸ μυχὸ τοῦ μικροῦ κόλπου Κερατίου μέσα στὸ Βόσπορο, καὶ ἔτσι ἀποτελοῦσε τὸ κέντρον σχεδὸν τῆς αὐτοκρατορίας.

β) Ἡ πόλη ἦταν ἀσφαλισμένη ἀπὸ τὶς ἐχθρικές ἐπιδρομές. Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά εἶχε τὴ θάλασσα καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴν υπεργάπιζαν λόφοι γεμάτοι ἀπὸ βράχους.

γ) Ἦταν τὸ κλειδὶ ἀνάμεσα στὴν Εὐρώπη καὶ στὴν Ἀσία, καὶ

δ) Ἐκεῖ ὑπῆρχαν πολλοὶ Χριστιανοί, ποῦ τὸν ἀγαποῦσαν.

Ὡστε ἡ ἐκλογὴ τῆς νέας πρωτεύουσας δὲν ἦταν τυχαία. Ὑπαγορεύθηκε ἀπὸ λόγους θρησκευτικῶν, στρατιωτικῶν, πολιτικῶν καὶ οικονομικῶν.

Στὸ Βυζάντιο ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἔκτισε νέα πόλη ἐπά-

νω σὲ ἑπτὰ λόφους—γι' αὐτὸ καὶ **Ἐπιτάλοφος** λέγεται—καὶ τὴν ἀσφάλισε γύρω-γύρω μὲ τεῖχος. Τὴν ἐστόλισε μὲ ὠραῖα οἰκοδομήματα, λαμπρὰ ἀνάκτορα, μὲ πλατεῖες, ναοὺς, ὑδραγωγεῖα, ἵπ-πόδρομο, καλλιτεχνήματα καὶ ἄλλα ἔργα. Τέσσερα χρόνια τὴν ἔ-κτιζαν καὶ πολλοὶ Ρωμαῖοι ἐπίσημοι ἦρθαν καὶ ἐγκαταστάθηκαν ἐκεῖ. Ἡ νέα πρωτεύουσα ἐπῆρε τὸ ὄνομα **Νέα Ρώμη**, καὶ ἀρ-γότερα **Κωνσταντινούπολη**. Τὰ ἐγκαίनिά της ἔγιναν στὰ 330 μ. Χ.

Γιὰ τὸν Ἑλληνισμό ἡ νέα πρωτεύουσα ἔχει ἔξαιρετικὴ σημα-σία. Βρίσκεται πιά ἀνάμεσα σ' Ἑλληνικὲς χῶρες καὶ σ' Ἑλλη-νικοὺς πληθυσμούς, πὺν ὁμιλοῦν τὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ σιγὰ-σιγὰ τὸ Ἀνατολικὸ τμῆμα τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους θὰ γίνῃ κράτος καθαρὰ **Ἑλληνικό**.

στ) Ὁ Τίμιος Σταυρός.

Τότε πὺν ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἔψαχνε στὴν Ἀνατολὴ γιὰ νὰ βρῆ μέρος νὰ μεταφέρῃ τὴν πρωτεύουσά του, ἡ Ἀγία Ἐλένη ἐπῆγε στὴν Παλαιστίνη. Ἐκεῖ ἔκαμε πολλὰς ἐρευνες καὶ κατῶρ-θωσε νὰ βρῆ τὸν τάφο τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸν Τίμιο Σταυρό. Στὸν τάφο τοῦ Χριστοῦ ὁ Κωνσταντῖνος ἔκτισε τὸ λαμπρὸ ναὸ τῆς Ἀναστάσεως. Ὁ ναὸς αὐτὸς ἀνακαινίσθηκε τὸ 1810 καὶ σώζε-ται ὡς σήμερα.

*
* *

Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἐπίστευε στὸ Χριστιανισμό καὶ τὸν ὑποστήριξε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς πολιτικῆς του σταδιοδρομίας. Δὲν ἐβαπτίσθηκε ὅμως ἀμέσως τότε ἀπὸ πολιτικὴ σκοπιμότητα. Ἐ-βαπτίσθηκε στὰ 337 μ. Χ. στὴ Νικομήδεια τῆς Βιθυνίας, ὅπου καὶ πέθανε τὸν ἴδιο χρόνο.

Τὸ ἔργο του ἐκτιμᾶται κι ἀπὸ τὴν πολιτεία κι ἀπὸ τὴν ἐκ-κλησία. Ἡ μεγάλη Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία, πὺν ἐδημιουργή-θη ἀργότερα, σ' αὐτὸν χροστιάει τὸ πρῶτο της ξεκίνημα. Κι ὁ Χριστιανισμός, πὺν ἐκυριάρχησε σ' ὅλον τὸν παλιτισμένο κό-σμο, στὰ χρόνια τὰ δικὰ του ἐρρίξωσε κι ἐστερεώθηκε.

Ἡ ἱστορία τὸν ἀπεκάλεσε Μέγα καὶ ἡ ἐκκλησία τὸν ἀνεκήρυξε Ἅγιο.

Ἔργασίες :

Γεωγραφικὲς πληροφορίες γιὰ τὰ μέρη ποῦ ἀναφέρονται στὴ δράση τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου. Ἡ ἐπίδραση τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας στὸν ἀγῶνα ἐναντίον τοῦ Μαξεντίου.

Λεπτομέρειες γιὰ τὴ σύνοδο τῆς Νικαίας. Σύμβολο τῆς Πίστεως. Πληροφορίες—σημασία τῆς θέσεως τοῦ Βυζαντίου.

Ε΄ ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

α) Κωνστάντιος.

Πρὶν ἀκόμα πεθάνῃ ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἐμοίρασε τὸ κράτος του σὲ τρεῖς γιούς, ποῦ εἶχε καὶ σὲ δυὸ ἀνεψιούς του. Αὐτοὶ ὅμως ἄρχισαν ἐμφυλίους πολέμους μεταξύ τους καὶ ἐσκοτώθηκαν οἱ περισσότεροι.

Ἔμεινε ἔτσι αὐτοκράτωρ σ' ὀλόκληρο τὸ κράτος ὁ μόνος γιὸς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ποῦ ἔζησε, ὁ Κωνστάντιος. Εἶχαν ζήσει ὅμως καὶ δύο ἀνεψιοὶ του, ὁ Γάλλος κι ὁ Ἰουλιανός.

Ὁ Κωνστάντιος ἐφοβόταν τοὺς δύο ἑξαδέλφους του. Γι' αὐτὸ τὸ Γάλλο τὸν ἐσκοτώσε καὶ τὸν Ἰουλιανὸ τὸν ἀπομάκρυνε ἀπὸ κοντὰ του, στέλνοντάς τον γιὰ σπουδὲς στὴν Ἀθήνα.

Στὸ μεταξύ ξένοι λαοί, Ἀλαμανοὶ καὶ Φράγκοι, ἐπετέθησαν ἐναντίον τοῦ κράτους. Ὁ Κωνστάντιος, γιὰ νὰ γλιτώσῃ ἔστειλε τὸν Ἰουλιανὸ νὰ τοὺς πολεμήσῃ. Ὁ Ἰουλιανὸς τοὺς ἐπολέμησε καὶ τοὺς ἐνίκησε. Ὑστερα ἀπ' αὐτὸ ὁ Ἰουλιανὸς ἀπέκτησε μεγάλη δόξα. Ὁ Κωνστάντιος τὸν ἐμίσησε γι' αὐτὸ καὶ ἐτοιμάσθηκε νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐναντίον του. Δὲν ἐπρόφθασε ὅμως νὰ πραγματοποι-

ποιήση τὴν ἔκστρατεία γιατί πέθανε κι ἔτσι αὐτοκράτωρ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἔμεινε ὁ Ἰουλιανός.

β) Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης.

Ὁ Ἰουλιανὸς ἐγεννήθηκε στὸ Βυζάντιο στὰ 331 μ.Χ. Ἐλαβε τὴν πρώτη μόρφωση ἀπὸ τὸ διδάσκαλο **Μαρκόνιο**, ὁ ὁποῖος τὸν ἔκαμε ν' ἀγαπήσῃ τὸν Ἑλληνισμό καὶ τὴν Ἑλληνικὴ σοφία. Ἀργότερα ὁ Ἰουλιανὸς ἦρθε στὴν Ἀθήνα κι ἐσπούδασε στὶς περίφημες φιλοσοφικὲς σχολές. Ἐκεῖ ἐδιδάχθη τὴν Ἑλληνικὴ φιλοσοφία καὶ τὴ ρητορικὴ. Συμμαθητὲς εἶχε τὸν Μ. Βασίλειο καὶ τὸ Γρηγόριο τὸν Ναζιανζηνό.

Στὴν Ἀθήνα ὁ Ἰουλιανὸς μελετώντας καὶ θαυμάζοντας τὸν ἀρχαῖο ἑλληνικὸ κόσμο, ἀγάπησε περισσότερο τὸν Ἑλληνισμό. Ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία ἄρχισε νὰ μὴν τὸν συγκινῆ πιά. Ἐνίωθε μάλιστα καὶ κάποια ἀποστροφή γι' αὐτή.

Γι' αὐτὸ, ὅταν ἐγίνε αὐτοκράτωρ, ἠθέλησε νὰ ξαναφέρῃ τὴν παλιὰ θρησκεία τῶν δώδεκα θεῶν. Βοηθοῦσε τοὺς εἰδωλολάτρες, ἔκτιζε νέους ναοὺς, ἐπρόσφερεν θυσίαις στοὺς θεοὺς, ἔστελνε δωρεὰς στὰ μαντεῖα κι ἐσυναναστρεφόταν μὲ ἱερεῖς τῆς εἰδωλολατρείας.

Ἐπίσημα δὲν ἀπαγόρευσε τὸ Χριστιανισμό, οὔτε ἐκίχυε τὸ διωγμὸ του. Δὲν ἐπέτρεπε ὅμως σὲ Χριστιανοὺς ὑπαλλήλους νὰ λάβουν μεγάλα ἀξιώματα.

Γι' αὐτὸ ὀνομάσθηκε ἀπὸ τὴ Χριστιανικὴ θρησκεία **Ἀποστάτης** ἢ **Παραβάτης**, ἐπειδὴ παρέβη τὶς ἐντολὰς τοῦ Χριστοῦ.

Ἄλλ' οἱ προσπάθειές του ἦταν ὅλες μάταιες. Ἡ παλιὰ θρησκεία ἦταν πιά καταδικασμένη. Μὲ κανένα τρόπο δὲ μπορούσε ν' ἀναστηθῇ.

Κατὰ τὰ ἄλλα ὁ Ἰουλιανὸς ἦταν καλὸς αὐτοκράτωρ. Καὶ τὴν οἰκονομία στὸ κράτος ἐπρόσεξε καὶ τὴν πολυτέλεια ἐκυνήγησε καὶ νικηφόρους πολέμους ἔκαμε. Τελευταῖα ὅμως ἠθέλησε νὰ ταπεινώσῃ τοὺς Πέρσες κι ἔκαμε ἔκστρατεία ἐναντίον τους. Σὲ μιὰ νικηφόρα μάχη, ἐνῶ ἔκαταδίωκε τὸ βασιλιά τῶν Περσῶν, πού ἔφευγε, ἐπληγώθηκε καὶ πέθανε ἀπὸ τὸ τραῦμα του σὲ ἡλικία 32 χρονῶν.

Ἡ παράδοση λέει πὺς τὶς τελευταῖες στιγμὲς τῆς ζωῆς του ἐμετάνοιωσε γιὰ τὴν ἀποστασία του ἀπὸ τὸ Χριστιανισμό. Γι' αὐτὸ πεθαίνοντας ἀκούσθηκε νὰ λέῃ «*Νενίκηκάς με, Ναζωραῖτε*».

γ). Οὐάλης—Οὐνοι—Μετανάστευση τῶν λαῶν.

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτη τὰ Ρωμαϊκὰ στρατεύματα ἀνεκέρηξαν αὐτοκράτορα τὸ φανατικὸ Χριστιανὸ στρατηγὸν **Ἰοβιανό**, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ εἰρήνευσε μὲ τοὺς Πέρσες, ἀφωσιώθηκε στὴν ὀργάνωση τοῦ κράτους.

Πρώτη του φροντίδα ἦταν νὰ δώσῃ πάλι στοὺς Χριστιανούς τὰ δικαιώματα, ποὺ τοὺς εἶχαν ἀφαιρεθῆ ἀπὸ τὸν Ἰουλιανό. Στὸ μεταξὺ ὅμως ὁ Ἰοβιανὸς ἀπέθανε καὶ αὐτοκράτωρ ἀνακηρύχθηκε ὁ **Θυαλεντιανός**, ὁ ὁποῖος ἐπῆρε συνάρχοντα τὸν ἀδελφὸ του **Θυάλη**.

Κι αὐτὸς μὲν ἐκράτησε τὸ Δυτικὸ τμήμα τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Στὸν Θυάλη ἔδωσε τὸ Ἀνατολικὸ (364—368). Ὁ Θυάλης ἦταν Χριστιανός, ἀλλὰ ὑποστηρικτὴς τῶν Ἀρειανῶν καὶ φοβερὸς διώκτης τῶν Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν.

Μᾶς εἶναι γνωστὸ τὸ ἐπεισόδιο τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ Θυάλη Μοδέστου μὲ τὸν Ἐπίσκοπο Καισαρείας Βασίλειο.*

Μὲ τὴν τακτικὴν του ὅμως αὐτὴ ὁ Θυάλης ἐδημιούργησε ἀνώμαλη θρησκευτικὴ κατάσταση, ἣ ὁποία ἐξημίωνε καὶ τὰ κρατικὰ συμφέροντα. Γιατὶ πρέπει νὰ τονίσωμε ἄλλη μιὰ φορὰ, πὺς τότε, οἱ σχέσεις μεταξὺ θρησκείας καὶ κράτους ἦταν τόσο στενές, ποὺ μιὰ ἀναταραχὴ στὴ θρησκεία εἶχε ἄμεσο καὶ ἐπιβλαβὴ ἀντίκτυπο καὶ στὸ κράτος.

Τὴν ἐποχὴ ποὺ ἐβασίλευε ὁ Θυάλης ἄρχισαν οἱ ἐπιδρομὲς τῶν Οὐνῶν στὴν Εὐρώπη. Οἱ Οὐνοὶ ἦταν Ἀσιάτες Μογγολικῆς καταγωγῆς.

Στὴν Εὐρώπη ἦρθαν ἀπὸ τὰ βάθη τῆς Ἀσίας. Στὴν ἄρχὴ ἐγκαταστάθηκαν στὶς νότιες πεδιάδες τῆς σημερινῆς Ρωσίας. Ἀργότερα ἐπλημμύρισαν τὶς πεδιάδες τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Οὐγγαρίας, τὶς ὁποῖες ἔκαμαν ὀρητήριά τους.

* Τὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ νὰ ἀναγνωσθῆ ἀπὸ τὸ ἀναγνωστικὸ σας.

Όταν ήταν αρχηγός τους ο **Άττίλας** έκαμαν πολλές επιδρομές στις ευρωπαϊκές χώρες. Άφθαστες είναι οι καταστροφές και οι συμφορές που έπροξένησαν. Τέτοια αναστάτωση έπροκάλεσαν, που λαοί δλόκληροι άφησαν τις χώρες τους και έζήτησαν καταφύγιο σέ άλλες χώρες.

Έτσι μιá αίματηρή αναστάτωση επικράτησε για πολλά χρόνια στην Εύρώπη, από τις πολεμικές συγκρούσεις των λαών.

Η περίοδος αυτή ονομάζεται στην ιστορία **«Μεγάλη μετανάστευση των λαών»**.

Οί επιδρομές των Ούνων έσταμάτησαν άμέσως μετά τó θάνατο του αρχηγού τους Άττίλα. Τότε οί όρδες των Ούνων διελύθηκαν και έγιναν πιά άκίνδυνες.

* * *

Στην πρώτη επιδρομή των Ούνων οί Βησιγότθοι, που έκατοικούσαν στις νότιες πεδιάδες της Ούγγαρίας, έπέρασαν τó Δούναβη ποταμό. Με την άδεια του αυτοκράτορα Ουάλη έγκαταστάθηκαν στη Μοισία (Βόρεια Σερβία), ός υπήκοοι του Ρωμαϊκού κράτους. Λίγο όμως άργότερα οί Βησιγότθοι έκινήθηκαν έναντίον του Ουάλη. Έμπήκαν στη Θράκη με την πρόθεση νά καταλάβουν και την Κωνσταντινούπολη.

Τά Ρωμαϊκά στρατεύματα που ήρθαν έναντίον τους ενικήθηκαν και ó Ουάλης έφονεύθηκε στη μάχη. Οί Βησιγότθοι άνεμπόδιστοι πιά έπλημμύρισαν τή Μακεδονία και τήν Ήπειρο και άπειλούσαν τήν Κωνσταντινούπολη.

Στη δύσκολη αυτή περίσταση και μετά τó θάνατο του Ουάλη ανακηρύχθηκε αυτοκράτωρ ó γενναίος και ίκανός στρατηγός **Θεοδόσιος**.

Έργασίες :

Κάμετε γραπτή έργασία με θέμα «Νενίκηκάς με, Ναζωραΐε». Πληροφορίες για τήν επιδρομή των Ούνων και τή μετανάστευση των λαών της Εύρώπης.

ΣΤ'. Ο ΜΕΓΑΣ ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ

(379—395)

α) Πολιτική και θρησκευτική κατάσταση.

Ὁ Μέγας Θεοδόσιος ἐβρῆκε τὸ κράτος σὲ πολὺ κακὴ καὶ ἀνώμαλη πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ κατάσταση. Εἶχε λοιπὸν νὰ ἀγωνισθῇ ἐναντίον πολλῶν ἐχθρῶν.

Καὶ πρῶτα· πρῶτα ἐστράφηκε ἐναντίον τῶν Βησιγόθων, οἱ ὁποῖοι ὕστερ' ἀπὸ τὶς νίκες τοὺς πρὸς τὸν Οὐάλη καὶ τὴν κατάληψη τῆς Μακεδονίας καὶ Ἡπείρου, ἀπειλοῦσαν τὴν Κωνσταντινούπολη. Σὲ πολλὰς μάχας τοὺς ἐνίκησε καὶ ὕστερα ἀπὸ ἀγῶνα τριῶν χρόνων τοὺς ἀνάγκασε νὰ ζητήσουν εἰρήνη μὲ τὸ δικαίωμα νὰ κατοικήσουν στὴ Μοισία, ὡς ὑπήκοοι τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ὅπως καὶ πρῶτα.

Ἔτσι ὁ Θεοδόσιος ἠσύχασε ἀπὸ τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς. Ὑστερα ἐστρεψε τὴν προσοχὴν του στὰ ἐκκλησιαστικά καὶ θρησκευτικὰ ζητήματα. Ἐπειδὴ ἦταν σφοδρὸς πολέμιος τῶν Ἀρειανῶν ἠθέλησε νὰ τοὺς κυταστήσῃ ἀκινδύνους στὴν Ὁρθοδοξία. Γιὰ νὰ πετύχῃ αὐτὸ ἔπαυσε τὸν ἀρειανόφιλο Πατριάρχη **Δημόφιλο** καὶ ἀνέβασε στὸν Πατριαρχικὸ θρόνον τὸν περίφημο **Γρηγόριο τὸν Ναζιανζηνό**. Ἀκόμη ἀπαγόρευσε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀρείου καὶ ἔτσι ἐμπόδισε τὴν προπαγάνδα καὶ τὸν προσηλυτισμὸ ἀπὸ τοὺς ἀρειανόφιλους κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς.

β) Αἵρεση τοῦ Μακεδονίου.

Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ νέα αἵρεση ἐτάραξε τὴν ἡσυχίαν τῆς ἐκκλησίας, ἡ **αἵρεση τοῦ Μακεδονίου**. Ὁ Μακεδόνιος ἐδίδασκε πὺς τὸ Ἅγιο Πνεῦμα δὲν εἶναι Θεός· ἀρνιόταν δηλαδὴ τὴν θεότητα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ νέα αἵρεση ἀποκτοῦσε πολλοὺς ὁπαδοὺς καὶ ἐγέννησε νέες ἑριδες στὴν ἐκκλησία.

Ὁ Θεοδόσιος, γιὰ νὰ προλάβῃ μεγαλύτερο κακὸ, ἐκάλεσε στὴν Κωνσταντινούπολη τὴν Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο (381). Ἡ Σύ-

νοδος αὐτὴ ὕστερα ἀπὸ προσεκτικὴ καὶ διεξοδικὴ συζήτηση, ἐπαραδέχθηκε πὼς τὸ Ἅγιο Πνεῦμα εἶναι Θεός. Κατεδίκασε τὴν αἴρεση καὶ ἀφώρισε τὸ Μακεδόνιο.

Γιὰ νὰ γνωρίζουν δὲ οἱ Χριστιανοὶ τί πρέπει νὰ πιστεύουν γιὰ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἔκαμε τὸ ὄγδοο ἄρθρο τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως : *«Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ Κύριον, τὸ Ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν»*. Ἀκόμη ἡ Σύνοδος αὐτὴ ἐσυμπλήρωσε τὸ σύμβολο τῆς πίστεως μὲ τὰ τέσσερα τελευταῖα ἄρθρα.

γ) Φανατικὸς ὑποστηρικτῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ὁ Θεοδόσιος ἠθέλησε νὰ τακτοποιήσῃ τελειωτικὰ τὸ θρησκευτικὸ ζήτημα. Γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ αὐτὸ ἀπεφάσισε : πρῶτον, νὰ ὑποστηρίξῃ μὲ φανατισμὸ τὴν ἐνότητα τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας καὶ δεύτερον, νὰ καταργήσῃ ἐντελῶς τὴν εἰδωλολατρεία. Γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐνότητα τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας ἔκαμε τὸ 392 διάταγμα, μὲ τὸ ὁποῖο ὑποχρέωνε τοὺς Χριστιανούς νὰ παραδεχθοῦν καὶ νὰ τηροῦν ὅσα ὀρίζει τὸ σύμβολο τῆς πίστεως.

Τὸ αὐτὸ διάταγμα ὥριζε αὐστηρὰς ποινές, ὡς καὶ θάνατο ἄκόμα, γιὰ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι δὲν θὰ συμμορφώνονταν πρὸς αὐτό.

Μὲ ἄλλο διάταγμα ἀπαγόρευσε τελείως κάθε θυσία ἀπ' τοὺς εἰδωλολάτρεις. Ἐκλείσει ἐντελῶς τοὺς ναοὺς τους. Διέλυσε τοὺς συλλόγους τῶν ἱερέων καὶ ἐκατάργησε τοὺς ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες (393 μ. Χ.).

Τότε πάνω στὸ θρησκευτικὸ φανατισμὸ ἐκαταστράφηκαν πολλὰ ἔργα τῆς ἀρχαίας τέχνης, πού ἐστόλιζαν τοὺς ναοὺς τῶν ἔθνικῶν.

Ἡ ἐνέργεια αὐτὴ ἔφερε ζημίαι στὴν τέχνη, γιὰτὶ ἀφανίσθηκαν πολλὰ ἀριστα καλλιτεχνήματα. Γιὰ τὴ Χριστιανικὴ ὁμως θρησκεία ὁ Θεοδόσιος ἦταν ὁ θερμότερος προστάτης της καὶ γι' αὐτὸ ὠνομάσθηκε ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς **Μέγας**.

Ὁ Θεοδόσιος δὲν ἀδιαφόρησε γιὰ τὸ Δυτικὸ τμήμα τοῦ Ρω-

μαϊκοῦ κράτους. Κατώρθωσε καὶ μέσα σ' αὐτὸ νὰ ἐπιφέρει τὴν τάξη καὶ τὴν ἡσυχία.

δ) Διαίρεση τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους.

Ὁ Θεοδόσιος κατώρθωσε στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς βασιλείας του νὰ κρατήσει ὁλόκληρο τὸ Ρωμαϊκὸ κράτος ὑπὸ τὴ διοίκησή του. Ὅταν ὅμως ἐκατάλαβε τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, ἐπειδὴ ἔνωθε δύσκολη τὴ διακυβέρνησή του ἀπὸ ἓνα πρόσωπο, τὸ ἐχώρισε σὲ Ἐνατολικὸ καὶ σὲ Δυτικὸ (395). Τὸ Ἐνατολικὸ μὲ πρωτεύουσα τὴν Κωνσταντινούπολη τὸ ἔδωσε στὸ γιό του Ἄρκάδιο. Τὸ Δυτικὸ μὲ πρωτεύουσα τὴ Ρώμη τὸ ἔδωσε στὸν ἄλλο γιό του Ὀνώριο.

Τὸ Δυτικὸ Ρωμαϊκὸ κράτος ἐδιατηρήθηκε μόλις ἑκατὸ χρόνια περίπου. Στὸ διάστημα αὐτὸ πολλοὶ γερμανικοὶ καὶ ἄλλοι λαοὶ (μετανάστευση τῶν λαῶν) ἐμπῆκαν μέσα στὶς χῶρες του. Ἐγκαταστάθηκαν σ' αὐτές, διέλυσαν ὅ,τι ὑπῆρχε καὶ ἴδρυσαν δικὰ τους κράτη. Ἀπὸ τὰ κράτη αὐτὰ προέρχονται τὰ σημερινὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη.

Τὸ Ἐνατολικὸ ὅμως κράτος ἐδιατηρήθηκε 1058 χρόνια. Στὰ ἐπόμενα μαθήματα θὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ τὴν ἱστορία τοῦ Ἐνατολικοῦ κράτους, τὸ ὁποῖο ἐπῆρε τὸ ὄνομα **Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία**.

Ἔργασίες :

Πληροφορίες γιὰ τὴν αἵρεση τοῦ Μακεδονίου—τελευταῖα ἄρθρα τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως. Ποιὰ ἀπὸ τίς ἐνέργειες τοῦ Θεοδοσίου ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ δὲν εἶναι δικαιολογημένη καὶ γιατί ;

Ζ' ΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

(395-527 μ. Χ.)

Στὸ Ἀνατολικὸ κράτος ἀπὸ τὸ 395 ἕως τὸ 527 μ. Χ. δηλαδὴ μέσα σὲ 132 χρόνια, ἔβασίλευσαν ὀκτὼ αὐτοκράτορες. Ὁ πρῶτος ἀπ' αὐτοὺς ἦταν ὁ γιὸς τοῦ Θεοδοσίου Ἀρχάδιος καὶ ὁ τελευταῖος ὁ Ἰουστίνος Α', τὸν ὁποῖο διαδέχθηκε στὸ θρόνο ὁ ἀνεμῖός του Ἰουστινιανός.

Τὸν Ἀρχάδιο διαδέχθηκε στὸ θρόνο ὁ Θεοδόσιος Β' ὁ Μι. κρός, ὁποῖος μὲ συμβουλὴ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Πουλχερίας ἔλαβε σύζυγο τὴν κόρη τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου Λεοντίου **Ἀθηναῖδα**, ἡ ὁποία ἦταν ἐθνικὴ, ἀλλὰ μὲ ἔξαιρετικὴ μόρφωση καὶ ἐλληνικὴ ψυχὴ καὶ συνείδηση.

Ἡ Ἀθηναῖδα, ὅταν ἔγινε βασίλισσα, ἀσπασθῆκε τὸ Χριστιανισμό, ἐβαπτίσθη καὶ ἐπῆρε τὸ ὄνομα Εὐδοκία. Ἡ Εὐδοκία ἐφρόντισε νὰ εἰσαχθοῦν στὰ βασιλικὰ ἀνάκτορα Ἑλληνικὰ ἤθη καὶ ἔθιμα καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ἀκόμη ἔπεισε τὸ Θεοδόσιο νὰ ἰδρῦση στὴν Κωνσταντινούπολιν ἓνα ἀνώτερο σχολεῖο, τὸ «**Πανδιδακτῆριον**». Σ' αὐτὸ ἐδίδασκαν πολλοὶ σοφοὶ καὶ ἀρχετοὶ ἀπ' αὐτοὺς τὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ σοφία.

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Θεοδοσίου ἔγινε αὐτοκράτωρ ὁ σύζυγος τῆς ἀδελφῆς του Πουλχερίας, ὁ Μαρκιανός. Στὸ τέλος τῆς βασιλείας τοῦ Μαρκιανοῦ ἔσβησε ὁ κίνδυνος τῶν Οὐνῶν. Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ἀρχηγοῦ τους Ἀτίλα τὸ κράτος τους διαλύθηκε.

Μετὰ τὸν Μαρκιανὸ ἔβασίλευσαν κατὰ σειράν, ὁ Λέων Α', ὁ Λέων Β', ὁ Ζήνων, ὁ ὁποῖος ἔσωσε τὸ κράτος ἀπὸ τὴν ἐπιδρομὴ τῶν Ὀστρογότθων, ὁ Ἀναστάσιος Α', ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ ὁποῖου ἀρχίζουν οἱ ἐπιδρομὲς τῶν Βουλγάρων στὶς χῶρες τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, καὶ τελευταῖος ὁ Ἰουστίνος Α'.

Η΄. ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΝΑΤ. ΚΡΑΤΟΥΣ

α) Ἑλληνισμὸς—Χριστιανισμὸς.

Εἶπαμε ὅτι τὸ Ἀνατολικὸ κράτος εἶχε πρωτεύουσα τὴν Κωνσταντινούπολην. Ἐπειδὴ ἡ Κωνσταντινούπολη ἐλεγόταν προτῆτερα βυζάντιο, γι' αὐτὸ τὸ Ἀνατολικὸ κράτος ἐπῆρε τὸ ὄνομα **Βυζαντιακὸ κράτος**.

Στὸ Βυζαντιακὸ κράτος ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς εἶχαν ἀκόμη διαδοθῆ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου (325 π. Χ.). Πολλοὶ μάλιστα πιστεύουν πὼς ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἀπὸ θεῖα πρόνοια ἔκαμε τὴν ἐκστρατεία στὴν Ἀνατολὴ καὶ μετάδωσε ἐκεῖ τὰ φῶτα τοῦ πολιτισμοῦ, γιὰ νὰ προπαρασκευάσῃ ἔτσι τὸ ἔδαφος γιὰ τὴν εὐκολώτερη ἐξάπλωσιν τῆς θρησκείας τοῦ Χριστοῦ.

Εἶδαμε καὶ πρὸ πάνω πὼς τὰ θρησκευτικὰ καὶ πολλὰ ἄλλα βιβλία στὶς χῶρες τοῦ Ἀνατολικοῦ κράτους ἐγράφονταν στὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα. Σ' αὐτὴ ἐγινόταν καὶ ἡ λειτουργία τῆς ἐκκλησίας. Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐπίσης ἐδιδασκόταν ἐλεύθερα στὰ σχολεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Ἀλεξάνδρειας, τῆς Ἀντιόχειας καὶ πολλῶν ἄλλων πόλεων.

Στὸ **Πανδιδακτήριον** μάλιστα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ποὺ ἰδρύθηκε ἀπὸ τὸν **Μικρὸ Θεοδόσιο** στὰ 425 μ.Χ., ἀπὸ τοὺς 31 καθηγητῆς του οἱ 15 ἐδίδασκαν Ἑλληνικά.

Ἀλλὰ ἡ διοίκηση τοῦ κράτους ἦταν Ρωμαϊκὴ. Οἱ Ρωμαῖοι ὠργάνωσαν κατὰ τὸ δικό τους σύστημα ὅλες τὶς χῶρες ποὺ κατέκτησαν. Ἡ ἐπίσημη κρατικὴ γλῶσσα, οἱ νόμοι, ὁ στρατιωτικὸς ὀργανισμὸς ἦταν Λατινικά.

Ἐτσι τὸ Ἀνατολικὸ κράτος παραμένει στοὺς τύπους Ρωμαϊκὸ, ἐνῶ στὴν οὐσία του εἶναι Ἑλληνικὸ. Γι' αὐτὸ ἀκόμα δὲ μπορεῖ νὰ ὀνομασθῆ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία.

Ἀλλὰ σιγά-σιγά ἄρχισαν καὶ οἱ τύποι νὰ μεταβάλλωνται. Νεώτεροι νόμοι ἐγράφηκαν στὴν Ἑλληνικὴ καὶ λίγο ἀργότερα ἡ γλῶσσα μας ἔγινε ἡ ἐπίσημη γλῶσσα τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους.

Σ' αὐτὸ πολὺ συνετέλεσε, τονίζουμε ἄλλη μιὰ φορά, ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία. Καὶ ἦταν φυσικὸ νὰ γίνη αὐτό, ἀφοῦ βιβλία, κηρύγματα, λειτουργία, ἦταν ὅλα Ἑλληνικά.

Ἔτσι Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ Χριστιανικὴ θρησκεία—Ἑλληνισμὸς καὶ Χριστιανισμὸς—, μαζὶ ἐπροχωροῦσαν καὶ μαζὶ ἐθριαμβευαν. Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς μέσον ἐξαπλώσεως τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας. Καὶ ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία ἔγινε τὸ στήριγμα τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας. Αὐτὰ τὰ δύο ἔγιναν οἱ ἰσχυρότεροι δεσμοὶ ποὺ ἔνωσαν τοὺς ἀνθρώπους στὸ Ἐνατολικὸ κράτος, τὸ ὁποῖο μετὰ τὴν ἐπικρατίᾳ τους, πολὺ δίκαια ὠνομάσθηκε *Ἑλληνικὴ ἢ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία*.

β) Ὑποστηρικτὲς τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ Ἑλληνισμοῦ.

Γιὰ τὴν ἐξάπλωση καὶ τὴν στερέωση τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας ἐργάσθησαν ἰδιαιτέρως καὶ ἐπέτυχαν ἐξαιρετικὰ ἀποτελέσματα :

1) *Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας*. Οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας ὑποστήριξαν τὸ Χριστιανισμὸ μετὰ τὴν καταπολέμησιν τῶν διαφόρων αἵρέσεων καὶ τὴν ὁδήγησιν τῶν Χριστιανῶν στὸ σωστὸ δρόμο. Σπουδαιότεροι ἀπ' τοὺς πατέρες ἦσαν : Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, ὁ Μέγας Βασίλειος, ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος καὶ ὁ Γρηγόριος Νανζιανζηνός. Οἱ τρεῖς τελευταῖοι λέγονται μαζὶ τρεῖς Ἱεράρχες.

α) *Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος* ἐγεννήθη καὶ ἐσπούδασε στὴν Ἀλεξάνδρεια. Ἐξῆσε στὴν ἐποχὴ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου. Ἦταν ὁ κυριώτερος πολέμιος τῆς αἵρέσεως τοῦ Ἀρείου καὶ ὁ σπουδαιότερος στυλοβάτης τῆς γνησίας διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ στὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ἂν μάλιστα λάβωμε ὑπ' ὄψιν μας πὺς κράτησε τὸ Θρόνον τοῦ Πατριάρχου τῆς Ἀλεξανδρείας 45 ὁλόκληρα χρόνια.

β) *Ὁ Μέγας Βασίλειος* ἀπὸ τὴν Καισάρεια τῆς Καππαδοκίας ἐσπούδασε στὴν πατρίδα του καὶ στὴν Ἀθήνα. Ὅταν ἔγινε ἐπίσκοπος στὴν Καισάρεια, ἀφιέρωσε ὅλη τὴ ζωὴ του καὶ τὴν περιουσίαν του γιὰ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἰδρυσεν τὴν περίφημην «*Βασιλειάδα*», τὸ καταφύγιον τῶν πτωχῶν.

Στὴ Χριστιανικὴ πίστιν ἔδειξε ἀπαράμιλλο θάρρος. Δὲν τὸν ἐφόβισαν ποτὲ οὔτε οἱ ἀπειλὲς οὔτε οἱ πιέσεις τῶν αἰρετικῶν αὐτοκρατόρων. (Ἐπεισόδιο Οὐάλη—Μεγάλου Βασιλείου).

γ) Ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος ἀπὸ τὴν Ἀντιόχεια, ποὺ ἔγινε Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ ρητορικὴ του ἰκανότητα ἦταν τόσο ξεχωριστή, ὥστε ὠνομάσθηκε Χρυσόστομος, μελίρροτος. Πολλὲς φορὲς ἦρθε σὲ σύγκρουση μὲ τὴ διαφθορὰ ποὺ ἐπικρατοῦσε στὸ παλάτι καὶ πολλὲς φορὲς ἀκολούθησε τὸ δρόμο τῆς ἐξορίας, ὅπου καὶ ἀπέθανε. Τὸ ἔργο τοῦ Ἰωάννη Χρυσοστόμου εἶναι ἐξαιρετικὰ σημαντικὸ γιὰ τὴ στερέωση τῆς Χριστιανικῆς διδασκαλίας.

δ) Ὁ Γρηγόριος Ναζιανζηνὸς ἀπὸ τὴ Ναζιανζὸ τῆς Καισάρειας. Ἐσπούδασε κι αὐτὸς στὶς σχολὲς τῆς Ἀθήνας. Ἀργότερα ἔγινε Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Πολὺ μορφωμένος κι ἐκκλησιαστικὸς ποιητὴς ἀπὸ τοὺς λίγους, μὲ ρητορικὰ χαρίσματα σπάνια, ἐκαταπολέμησε καὶ ὁ Γρηγόριος τὴν αἵρεση τοῦ Μακεδονίου καὶ συνετέλεσε πάρα πολὺ στὴ θεμελίωση τοῦ Χριστιανισμοῦ.]

Οἱ τρεῖς πατέρες τῆς ἐκκλησίας θεωροῦνται οἱ κυριώτεροι διδάσκαλοι τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων στὴν ἐποχὴ ποὺ ἔζησαν. καὶ 2) Ὁ Θεοδοσίος ὁ Μικρὸς, ποὺ ἐβασίλευσε ἀπὸ τὰ 408 ἕως τὰ 450 μ. Χ. Ὁ Θεοδοσίος ὁ Μικρὸς, ὅπως εἶπαμε, μὲ τὴν προτροπὴ καὶ συμβουλὴ τῆς συζύγου του Εὐδοκίας ἴδρυσε στὴν Κωνσταντινούπολη τὸ **Πανδιδακτήριον**, ποὺ ἔγινε τὸ πνευματικὸ κέντρο τῆς διδασκαλίας τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἑλληνικῆς σοφίας. Ἀκόμη εἰσήγαγε στὸ Παλάτιο πολλὰ ἑλληνικὰ ἔθιμα

Ἔργασίες :

Στενὸς σύνδεσμος Ἑλληνισμοῦ-Χριστιανισμοῦ. Ἐπίδραση τοῦ ἑνὸς στὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἄλλου. Πληροφορίες γιὰ τὴν Ἀθηναΐδα. Πανδιδακτήριον. Λεπτομέρειες γιὰ τοὺς πατέρες τῆς ἐκκλησίας.

Θ' Ο ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ Α'

(527-565 μ. χ.)

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐδιαδέχθηκε στὸ θρόνο τὸ θεῖο του Ἰουστίνου Α', ἀπὸ τὸν ὁποῖο εἶχε πάρει καλὴ ἀνατροφὴ καὶ σπουδαία μόρφωση.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἦταν νέος, δυνατὸς στὸ σῶμα, ἱκανὸς στὴ διοίκηση καὶ πολὺ φιλόδοξος. Τὸ ἰδιαίτερο χάρισμα ποὺ εἶχε, ἦταν ἡ ἱκανότητα νὰ βρῖσκη καὶ νὰ τοποθετῆ σὲ κάθε ἀξίωμα καὶ σὲ κάθε ὑπηρεσία τὸν κατάλληλο ἄνθρωπο. Τὴ μεγάλη δόξα, τὴν ὁποία ἀπέκτησε τὴν ὀφείλει στοὺς ἱκανοὺς συνεργάτες του.

α) Συνεργάτες τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Θεοδώρα. Ὁ πιὸ πολῦτιμος συνεργάτης, καὶ πιστὸς καὶ ἀφοσιωμένος σύμβουλος τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἦταν ἡ γυναίκα του ἢ Θεοδώρα. Ἐκαταγόταν ἀπὸ ταπεινὴ καὶ πτωχὴ οἰκογένεια τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ πατέρας της ἔτρεφε κι ἐδιατηροῦσε ἀρχοῦδες στὸ Ἱπποδρόμιο καὶ αὐτὴ ἀπὸ μικρὴ τὸν ἐβοηθοῦσε στὸ ἔργο του ὡς χορεύτρια.

Ἡ ζωὴ της τότε ἦταν πολὺ ἄτακτη. Ὅταν ὅμως ἐμεγάλωσε ἐσοβαρεύθηκε κι ἐργαζόταν στὸ πλέξιμο κερδίζοντας τίμια τὸ ψωμί της.

Μιά μέρα ὁ Ἰουστινιανός, πρὶν ἀκόμα γίνῃ αὐτοκράτωρ, τὴν εἶδε. Ἐθαμπώθηκε ἀπὸ τὴν σπάνια ὁμορφιά της καὶ μὲ τὴν ἀδεια τοῦ θεοῦ του Ἰουστίνου, τὴν ἔκαμε συζυγὸ του.

Ἡ Θεοδώρα ἦταν ἔξυπνη καὶ δυνατὴ. Κατώρθωσε γρήγορα ν' ἀποκτήσῃ τὴ μόρφωση, ποὺ μιὰ βασίλισσα ἔπρεπε νὰ ἔχη, κι ἐπιβαλλόταν σ' ὄλους μὲ τὴν ἰσχυρὴ της θέληση καὶ τὸ δυνατό της χαρακτῆρα.

Βελισάριος—Ναρσῆς. Δυὸ στρατηγοὶ μὲ πολλὴ πίστη καὶ ἀφοσίωση στὸ βασιλιά τους. Ὁργάνωσαν τὸ στρατὸ μὲ πειθαρχία καὶ τάξη κι ἐνίκησαν ὄλους τοὺς ἐχθροὺς τοῦ κράτους.

Τριβωνιανός. Μεγάλος νομοδιδάσκαλος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Εἶχε τόσες γνώσεις καὶ ἤξερε τόσο καλά τοὺς νόμους, ὥστε κάποιος ἱστορικός τὸν ὀνομάζει «**πληρεστέρα βιβλιοθήκη τῆς ἐποχῆς ἐκείνης**».

Ὁ Τριβωνιανός ἦταν ὁ μόνος ἐθνικός, ποὺ ἐχρησιμοποιήθηκε σὲ κρατικὸ ἀξίωμα ἀπὸ τὸν Ἰουστινιανὸ χάρι στὴν τεράστια νομικὴ μόρφωση ποὺ εἶχε. (Ἔχουμε εἰπῆ πὼς ἀπαγορευόταν στοὺς ἐθνικοὺς νὰ διορίζωνται σὲ δημόσιες θέσεις,—διάταγμα Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου).

Ἀνθέμιος—Ἰσίδωρος. Δυὸ μηχανικοὶ ἀρχιτέκτονες, ποὺ ἔκτισαν πολλὰ μεγαλόπρεπα οἰκοδομήματα καὶ τὴν Ἁγία Σοφία.

β) Στάση τοῦ «Νίκαι».

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, σύμφωνα μὲ τὰ Ρωμαϊκὰ ἔθιμα ἐγίνονταν καὶ στὴν Πόλη ἀγῶνες στὸ ἵπποδρόμιο. Ἐκεῖ ἀγωνίζονταν δυὸ ἀντίπαλες ὀμάδες, ποὺ ἐδιακρίνονταν μεταξύ τους ἀπὸ τὸ χρῶμα τῆς φορεσιᾶς τους: **Πράσινοι** οἱ μὲν, **Γαλάζιοι (Βένετοι)** οἱ δέ. Ὁ κόσμος εἶχε κι αὐτὸς χωριστὴ σὲ δυὸ φατρίες: Οἱ **Πρασινόφιλοι** μὲ τοὺς Πράσινοὺς, καὶ οἱ **Βενετόφιλοι** μὲ τοὺς Γαλάζιους.

Συχνὰ ἡ αὐτοκρατορικὴ οἰκογένεια μαζί μὲ τοὺς Ὑπουργοὺς τοῦ κράτους κι ὅλη τὴ συνοδεία τῆς παρακολουθοῦσαν τοὺς ἀγῶνες αὐτοῦς.

Μιὰ Κυριακὴ, ἐκεῖ ποὺ ἐγίνονταν οἱ ἀγῶνες καὶ κάθε φατρία μὲ φωνὲς καὶ χειρονομίες προσπαθοῦσε νὰ ἐνθαρρύνῃ τὴ δική της ὀμάδα, γιὰ νὰ νικήσῃ, οἱ Πράσινοι ἀρχισαν νὰ φωνάζουν ἐναντίον τοῦ αὐτοκράτορα. Ἐζητοῦσαν νὰ διώξῃ μερικοὺς ὑπουργοὺς, ποὺ ἀδικοῦσαν τὸ λαό. Στις φωνὲς ἀνακατεύθηκαν καὶ οἱ Βένετοι, μ' ὅλο ποὺ—ὅπως ἔλεγαν οἱ Πράσινοι—αὐτοὶ ἦταν εὐνοοῦμενοι τοῦ Παλατιοῦ.

Ὁ Ἰουστινιανὸς διέταξε τὸν κήρυκα νὰ φωνάξῃ στὸ λαὸ νὰ πάψουν οἱ φωνές. Κανεὶς ὅμως δὲν τὸν ἄκουε. Ὑστερ' ἀπ' αὐτὸ οἱ ἀστυνομικοὶ ἐπῆραν διαταγὴ νὰ συλλάβουν μερικοὺς, τοὺς πρωταιτίους, καὶ νὰ τοὺς κρεμάσουν. Ἐνωμένες τώρα οἱ δυὸ φατρίες ὤρμησαν νὰ σώσουν αὐτοὺς ποὺ ἐπιάσθηκαν... Καὶ τὸ-

τε, χωρίς προηγούμενη δογάνωση ή καμιά συνεννόηση, εξέεπασαν σ' αληθινή επανάσταση, που έπρόβαλε την αξίωση να παραιτηθῆ από τὸ θρόνο ὁ Ἰουστινιανός.

Ἀπειθάρχητα καὶ ἀκαθοδήγητα τὰ πλήθη ἐξεχύθηκαν ἔξω ἀπὸ τὸ ἵπποδρόμιο καὶ κατευθύνθηκαν στὸ παλάτι. Σύνθημα

Ἰουστινιανός

εἶχαν τὴ λέξη «*Νίκα*», πὸν ἐμεταχειρίζονταν στοὺς ἀγῶνες, ὅταν παρακινούσαν τοὺς ἀγωνιστὲς νὰ νικήσουν. Στὸ δρόμο ἔκαιαν, ἑκατάστρεφαν κι ἐλεηλατοῦσαν τὰ πάντα. Δὲν ἐλυπήθηκαν οὔτε τὸ ναὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας. Στὸ μεταξύ «*διὰ βοῆς*» ἐκήρυ-

ξαν ἔκπτωτο ἀπὸ τὸ θρόνο, τὸν Ἰουστινιανὸ καὶ ἀνεκίρουν ἄλλον αὐτοκράτορα, συγγενῆ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τὸν **Ῥάβιο**.

Στὸ ἴδιο χρονικὸ διάστημα ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε συμβούλιο στὸ παλάτι. Ἐξέτασαν τὴν κατάστασι, ὅπως ἐδημιουργήθηκε καὶ ἐσκέπτονταν πῶς ἔπρεπε νὰ τὴν ἀντιμετωπίσουν.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἀποφάσισε νὰ φύγη. Σ' αὐτὸ ἐφάνηκε πῶς ἦταν ὅλοι σύμφωνοι, ἐκτὸς ἀπὸ δυὸ : Τῆ Θεοδώρα καὶ τὸ Βελισσάριο. Ὁ δεῦτερος ἀπὸ σεβασμὸ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα δὲν ἐμίλησε. Ἡ Θεοδώρα ὁμως ἐμπῆκε στὴ μέση καὶ μ' ἓνα θάρρος σπάνιο σὲ γυναίκα, ἐμάλωσε τὸν ἄνδρα τῆς γιὰ τὴν ἀπόφασιν ποὺ ἐπῆρε, λέγοντας ἀνάμεσα στ' ἄλλα καὶ αὐτὰ τὰ περίφημα λόγια : «**Ὁ αὐτοκράτωρ ποὺ ἐκυβέρνησε τὸν κόσμον, δὲ φεύγει. Πεθαίνει. Τὸ καλύτερο σάβανο εἶναι ἡ βασιλεία**».

Ὁ αὐτοκράτωρ ἐσυγκρατήθηκε. Ἐστείλει τὸ Βελισσάριο μὲ τὴ φρουρὰ τοῦ παλατιοῦ ἐναντίον τῶν στασιαστῶν. Ὁ Βελισσάριος ἐβρῆκε τοὺς ἐπαναστάτες διασπασμένους νὰ φιλονικούν στὸ ἵπποδρόμιο. Ἀκολούθησε μιὰ ἀγρία σφαγὴ καὶ ἡ ἐπανάστασις ἔκαταπνίγηκε.

γ) Ἔργα τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

1) Πολεμικά.

Τὸ ὄνειρο τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἦταν νὰ ἐνώσῃ πάλι τὸ Ἀνατολικὸ καὶ Δυτικὸ κράτος. **Νὰ πραγματοποιήσῃ μιὰ νέα Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία**, ποὺ νὰ ἐξουσιάσῃ ὅλες τὶς χώρες, οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦσαν τὴν παλιὰ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία.

Γιὰ τὴν πραγματοποίησιν ὁμοῦ αὐτοῦ τοῦ σχεδίου του ἔπρεπε νὰ ἐλευθερώσῃ τὶς χώρες τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἀπὸ τοὺς λαοὺς, ποὺ τὶς εἶχαν κατακτήσει. Τὸ ἔργο αὐτὸ τὸ ἀνέθεσε στοὺς δυὸ ἱκανοὺς στρατηγούς του τὸ Βελισσάριο καὶ Ναρσῆ, οἱ ὁποῖοι στὸ μεταξὺ εἶχαν συγκροτήσῃ καὶ ὀργανώσῃ ἄξιόμαχο στρατὸ.

α) **Πόλεμοι πρὸς τοὺς Πέρσες 530—540.** Πρὶν ἀρχίσῃ ἡ ἐκστρατεία γιὰ τὴν ἀτελευθέρωσιν τῶν χωρῶν τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ὁ Ἰουστινιανὸς ἀπεφάσισε μὲ τὴ σύμφωνη

γνώμη τῶν στρατηγῶν του Βελισσαρίου καὶ Ναρσῆ ν'ἀπαλλάξη τὸ κράτος του ἀπὸ τὴν ἀπειλὴ τῶν Περσῶν, ποὺ τὸν ἐνοχλοῦσαν στὶς ἀνατολικὰς ἐπαρχίαις τῆς Μ. Ἀσίας.

Ἐστειλε λοιπὸν ἐναντίον τῶν Περσῶν τὸ στρατηγὸ Βελισσάριο, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ ἐνίκησε σὲ πολλὰς μάχας τοὺς Πέρσας, ἀνάγκασε τὸ βασιλεῖα τους Χοσρόη τὸν Α' νὰ κάμῃ εἰρήνην.

Ἐπεὶ ἀπὸ λίγο ὁμοῦ κατὰ τὸ ἔτος 540, ποὺ τὰ στρατεύματα τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐπολεμοῦσαν στὴν Ἰταλία ἐναντίον τῶν Γότθων, οἱ Πέρσας ἐβροῆκαν πάλι τὴν εὐκαιρίαν νὰ ξαναρχίσουν τὶς ἐπιδρομὰς του. Ὁ στρατηγὸς Βελισσάριος γιὰ δευτέρην φορὰ ἔρχεται ἐναντίον τῶν Περσῶν καὶ ἔπειτα ἀπὸ νέους ἐπιτυχεῖς ἀγῶνας τοὺς ἀναγκάζει νὰ ζητήσουν ὀριστικὴν εἰρήνην.

Ἐτσι ἔλειψε ὁ κίνδυνος ἀπὸ τὰ ἀνατολικά.

β) Κατάλυση τοῦ Βανδαλικοῦ κράτους. Στὰ βόρεια παράλια τῆς Ἀφρικῆς οἱ Βάνδαλοι κατώρθωσαν νὰ ἰδρῦσουν ἰσχυρὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ἦταν ἀπειλὴ κατὰ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἰσπανίας.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἀπεφάσισε νὰ ἐξοντώσῃ τοὺς Βανδάλους καὶ νὰ καταλύσῃ τὸ κράτος τους.

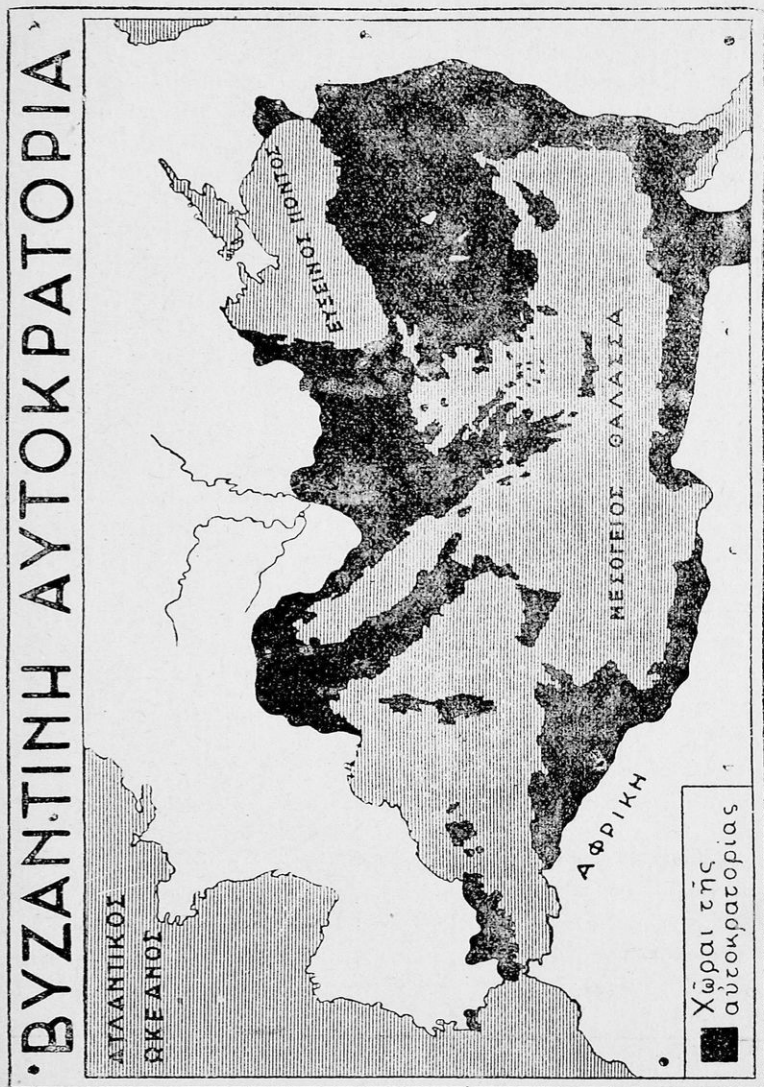
Μετὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου Περσικοῦ πολέμου, ἔστειλε ἐναντίον τῶν Βανδάλων τὸ στρατηγὸ Βελισσάριο μὲ ἐκστρατευτικὸ σῶμα ἀπὸ 15.000 πεζικὸ καὶ ἵππικόν, 100 πολεμικὰ πλοῖα, καὶ 600 φορηγὰ.

Ὁ Βελισσάριος ἔφθασε στὴν Ἀφρικὴ. Ἀπεβίβασε τὸ στρατό του καὶ σὲ σκληρὴ καὶ πεισματικὴ μάχῃ, ποὺ ἔγινε, ἐνίκησε τοὺς Βανδάλους καὶ ἐπίασε αἰχμάλωτον τὸ βασιλεῖα τους Γελίμερο.

Ἐτσι ἐκαταλύθη τὸ κράτος τῶν Βανδάλων τὸ 533 μ. Χ.

γ) Πόλεμος κατὰ τῶν Ὀστρογότθων. Μετὰ τὴν κατάλυση τοῦ Βανδαλικοῦ κράτους ὁ Ἰουστινιανὸς ἄρχισε τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Ὀστρογότθων, οἱ ὁποῖοι εἶχαν κατακτήσει τὴν κεντρικὴ καὶ βόρειον Ἰταλίαν.

Ἐπειτα ἀπὸ ἀγῶνας, ποὺ ἐκράτησαν ἕξι χρόνια οἱ δύο στρατηγοὶ Βελισσάριος καὶ Ναρσῆς κατενίκησαν τοὺς Ὀστρογότθους καὶ ἐπίασαν αἰχμάλωτον τὸ βασιλεῖα τους (540).

Χάρτης Βυζαντινής Αυτοκρατορίας επί Ίουστινιανού.

Οἱ Ὀστρογότθοι ὅμως δὲν ἠσύχασαν. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἀναγκάστηκε νὰ συνεχίσῃ τὸν πόλεμον ἐναντίον τους μὲ τὸ στρατηγὸν Ναρσῆ, ὁ ὁποῖος τοὺς ἐνίκησε τελικὰ καὶ τοὺς ὑπεδούλωσε.

Ἔτσι ἡ Ἰταλία ἔγινε ἐπαρχία τοῦ Ἀνατολικοῦ κράτους.

Ἀργότερα τὰ στρατεύματα τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐπῆραν τὴν Ἰσπανία καὶ ἔτσι τὸ ὄνειρό τοῦ αὐτοκράτορα αὐτοῦ σχεδὸν ἐπραγματοποιήθηκε. Τὸ κράτος του ἀπλωνόταν τώρα ἀπ' τὸν Εὐφράτη ποταμὸ ὡς τὴν Ἰσπανία καὶ ἀπὸ τὴς Ἄλλεις καὶ τὸ Δούναβη ὡς τὰ βόρεια παράλια τῆς Ἀφρικῆς.

Ἀκόμη ὁ Ἰουστινιανός, γιὰ νὰ ἀσφαλίσῃ τὸ κράτος του ἀπὸ τὴς ἐπιθέσεις καὶ τὴς μελλοντικῆς ἐπιδρομῆς τῶν ἐχθρῶν τῆς αὐτοκρατορίας, ἔκτισε φρούρια σ' ὅλες τὴς πόλεις καὶ ἰδιαίτερα στὶς παραμεθόριες, στὰ ὁποῖα ἔμεναν διαρκῶς στρατιωτικὰ τμήματα.

2) *Εἰρηνικὰ ἔργα.*

α) *Ἁγία Σοφία.* Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐστόλισε τὴν πρωτεύουσα τοῦ κράτους καὶ τὴς μεγαλύτερες πόλεις τῆς αὐτοκρατορίας μὲ μεγαλόπρεπα δημόσια οἰκοδομήματα (κτισματομανία τὴν ὀνομάζουν οἱ ἱστορικοί).

Ἐνα ἀπὸ τὰ πολλὰ οἰκοδομήματα, ποὺ ἔκαμε ἦταν ὁ Ναὸς τῆς *Ἁγίας τοῦ Θεοῦ Σοφίας*.

Τὸ ναὸ αὐτὸ εἶχε γιὰ πρώτη φορὰ κτίσει ὁ Μ. Κωνσταντῖνος. Στὴ στάση ὅμως τοῦ Νίκα ἐπυροπολήθηκε ἀπὸ τοὺς στασιαστές.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἀπεφάσισε νὰ τὸν ἀνοικοδομήσῃ μεγαλοπρεπέστερο καὶ καλλιτεχνικώτερο τόσο, ποὺ νὰ ξεπερνᾷ στὴ μεγαλοπρέπεια καὶ τὴν ὁμορφιὰ τὸ ναὸ τοῦ Σολομῶντος στὰ Ἱεροσόλυμα.

Τὸ ἔργο αὐτὸ ἀνέθεσε στοὺς δύο ἑξοχους ἀρχιτέκτονες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Ἀνθέμιο καὶ Ἰσίδωρο. Τὰ ὑλικά ποὺ χρειάστηκαν, τὰ μετέφεραν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς ἀπέραντης αὐτοκρατορίας.

Ὅ,τι κολῶνα, μάρμαρο, πολύτιμο κόσμημα καὶ πολύτιμο μέταλλο ὑπῆρχαν στὶς χῶρες τοῦ κράτους, ἐχρησιμοποιήθηκε γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτό.

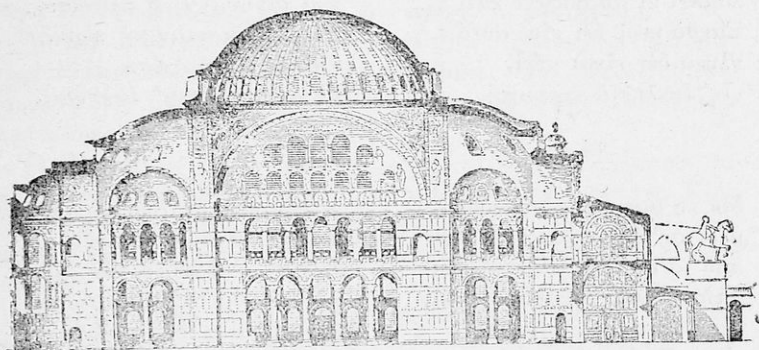
Γιὰ τὴν ἀποπεράτωσή του ἐργάσθηκαν ἑκατοντάδες ἡγανί-

κοί και χιλιάδες εργάτες ἔξι δλόκληρα χρόνια και ἔδαπανήθησαν μεγάλα χρηματικά ποσά.

Σχέδιο, ἀρχιτεκτονική, ψηφιδωτά, μωσαϊκά, πολυέλαιοι, μαουάλια, εἰκόνες, ἦταν κάτι τὸ παραμυθένιο και τὸ πρωτόφαντο.

«*Νενίκηκά σε, Σολομών*» ἀνέκραξεν ὁ Ἰουστινιανὸς στὰ ἐγκαίνια, ἀντικρίζοντας τὴ μεγαλοπρέπεια τοῦ ἔργου του.

Ἡ Ἁγία Σοφία ἔγινε τὸ Ἴνδαλμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ και τῆς

Ἁγία Σοφία

Χριστιανωσύνης. Πόσα ὄνειρα και πόθους και λαχτάρες τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ δὲν κλείνει μέσα της...

Γιὰ τὸ σχέδιο τῆς Ἁγίας Σοφίας ὑπάρχει μιὰ ὠραία παράδοση. Ὁ ποιητὴς Βιζυηνός, στὸ ποιήμα του, ποὺ ἀκολουθεῖ και καί ποὺ ἐπιγράφει «Ἡ Ἁγία Σοφία», μᾶς γνωρίζει ἔμμετρα τὴν παράδοση αὐτή. Οἱ τελευταῖες στροφές τοῦ ποιήματος αὐτοῦ εἶναι οἱ παρακάτω.

Η ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

12.

Σ' ἕνα κοφίνι διαλεχτό
στὸ πιὸ καλὸ κυνέλι,
λάμπει κι ἀστράφτει κάτι τι.
Ξανθὸ κερὶ δὲν εἶν' αὐτό,
γλυκὸ δὲν εἶναι μέλι,
εἶν' ἔκκλησιά πελεκητή.

14.

Μὲ τὴ ματιά του προχωρεῖ,
μέσ' στ' ἅγιο Βῆμα μνήσκει
ποὺ τὸ φωτίζει μ' ἀντηλιά.
Στὴν Ἅγια Τράπεζα θωρεῖ,
στὸν ἀστερισκο βρίσκει
τ' ἀντίδορο τοῦ βασιλιᾶ.

16.

Γιὰ τ' ἁγιασμένο του ψωμί
τὸ καθαρὸ μελίσι
διὲς τί κερήθρα συγκροτεῖ.
Γιὰ τοῦ Ὑψίστου τὴν τιμὴ
ὁ βασιλεὺς ἄς κτίση
μιὰν ἔκκλησία σὰν αὐτή.

13.

Οἱ τροῦλλοι λὲς κι εἶν' οὐρανοί,
πυκνὰ οἱ στύλοι δάση
καὶ οἰκουμέν' ἡ πατωσιά.
Ποτὲ Χριστιανικὴ φωνὴ
Θεὸ δὲ θὰ δοξάση
σὲ πιὸ καλύτερ' ἔκκλησιά.

15.

Στὸ θρόνο μπρὸς μὲ συστολὴ
βαθειὰ μετάνοια κάνει
δείχνει τὸ σχέδιο τοῦ Ναοῦ.
— Εἴμεθα ὄλ' ἁμαρτωλοὶ
κανένas μας δὲ φθάνει
τὸ μεγαλεῖο τοῦ Θεοῦ.

17.

Στὸν Πλάστη στρέφ' ὁ βασιλεὺς,
Εὐχαριστῶ Σε κράζει,
Μεγαλοδύναμ' Ἐμορφιά.
Φιλᾶ τὸ σχέδιο τρεῖς βολὲς
καὶ σὰν αὐτὸ προστάζει
νὰ κτίσουν τὴν Ἅγια Σοφιά.

Γ. ΒΙΖΥΗΝΟΣ

β) Νομοθεσία. Στὸ Ρωμαϊκὸ κράτος ἐπέρασαν διάφοροι αὐτοκράτορες : Ἐθνικοί, διῶκτες τῶν Χριστιανῶν, Ὁρθόδοξοι Χριστιανοί, Ἀρειανόφιλοι, Μακεδονόφιλοι, κ λ. π., ποὺ καθένas ὠριζε καὶ δικούς του νόμους. Ἐτσι ἐδημιουργήθη ἕνα πλῆθος ἀπὸ νό-

μους, πού ἐπροκαλοῦσαν μεγάλη σύγχυση. Ἡ κρίση τῶν δικαστηρίων ἐξαρτιόταν τὶς περισσότερες φορές ἀπὸ τὶς προσωπικὲς «πεποιθήσεις» τῶν δικαστῶν. Ὅποιοεδήποτε ἀποφάσεις κι ἀνέβγαζαν, ἐστηρίζονταν πάντα σὲ κάποιο νόμο.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἀνέθεσε στὸν Τριβωνιανὸ καὶ σὲ δέκα ἄλλους νομοδιδασκάλους νὰ συγκεντρώσουν ὅλους τοὺς νόμους. Νὰ τοὺς ξεκαθαρίσουν, νὰ τοὺς συστηματοποιήσουν καὶ νὰ φτιάξουν μιὰ νομοθεσία, στὴν ὁποία νὰ ξεχωρίζη καλὰ ποιὸς νόμος πρέπει νὰ ἐφαρμόζεται σὲ κάθε συγκεκριμένη περίπτωση.

Ἐπειὴ ἀπὸ τρία χρόνια τὸ ἔργο ἦταν τελειωμένο. Ὀνομάσθηκε **Ρωμαϊκὸ Δίκαιο**. Ἀποτελέσθηκε ἀπὸ πολλὰ βιβλία, γραμμένα ὅλα στὴ Λατινικὴ γλῶσσα, ἐκτὸς ἀπὸ ἓνα τμήμα τοῦ τελευταίου, πού ἐλεγόταν **Νεαραί**.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐνόμισε πὼς μὲ τὴ Λατινικὴ γλῶσσα θὰ ἐπετύχαινε ἀσφαλέστερα τὴν ἔνωση τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Εἶδε ὅμως πὼς ὁ Ἑλληνισμὸς εἶχε πιά ὀριστικὰ ἐπικρατήσει καὶ ἀναγκάστηκε νὰ ὑποχωρήσῃ. Τὰ βιβλία μεταφράσθηκαν στὴν Ἑλληνικὴ.

Δὲν χρειάζονται πολλὰ λόγια γιὰ νὰ ἐκτιμῆσῃ κανεὶς τὴ μεγάλη συμβολὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ στὴν ἐξέλιξη τοῦ νομικῆς ἐπιστήμης. Εἶναι ἀρκετὸ ν' ἀναφερθῇ ὅτι σ' ὅλες τὶς νομικὲς σχολὰς τοῦ κόσμου μέχρι σήμερα τὸ Ρωμαϊκὸ Δίκαιο διδάσκεται στοὺς ὑποψηφίους δικηγόρους.

γ) **Τὸ μετέξι**. Ἡ καλλιέργεια τοῦ μεταξιοῦ μέχρι τότε ἦταν γνωστὴ μόνον στὴν Κίνα. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐγινόταν ἐξαγωγή στὶς ἄλλες χῶρες. Στὴν Κωνσταντινούπολη εἶχεν ἀρχίσει ν' ἀναπτύσσεται κάποια περισσότερη πολυτέλεια, ἰδιαίτερα στὸ παλάτι καὶ τὶς ἀνώτερες τάξεις. Γι' αὐτὸ κι ἐγινόταν ἀρκετὴ εἰσαγωγή μεταξωτῶν ἀπὸ τὴν Κίνα. Ἔτσι ὅμως ἔφευγε πολὺ χρῆμα ἔξω ἀπὸ τὸ Κράτος.

Οἱ Κινέζοι πάλι, γιὰ νὰ διατηροῦν τὸ μονοπώλιο στὶς ἀγορὰς τῶν μεταξωτῶν, εἶχαν ἀπαγορεύσει τὴν ἐξαγωγή τοῦ κουκουλόσπορου μ' αὐστηρότατες ποινές.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔστειλε στὴν Κίνα δυὸ ἱεραποστόλους μὲ σκοπὸ νὰ διδάξουν τὴ Χριστιανικὴ θρησκεία. Ταυτοχρόνως ὅμως

νά σπουδάσουν τὸν τρόπο τῆς καλλιέργειας τοῦ μεταξοσκώληκα. Καί μὲ πρώτη εὐκαιρία νὰ πάρουν κρυφὰ σπόρο, νὰ τὸν μεταφέρουν στὸ Βυζάντιο καὶ νὰ διδάξουν στὸν κόσμον πῶς καλλιεργεῖται.

Καὶ πράγματι ἔτσι ἔγινε. Οἱ δύο ἱεραπόστολοι κατώρθωσαν καὶ μετέφεραν σπόρους ἰσὴν αὐτοκρατορία ἀπ' τὴν Κίνα, κρύβοντάς τους μέσα στὰ κούφια μπαστούνια τους.

Ἔτσι ἐξαπλώθηκε ἡ καλλιέργεια τοῦ μεταξοσκώληκα καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν Κίνα. Ἡ ὠφέλεια στὸ κράτος ἀπ' αὐτὸ ἦταν πολὺ σημαντικὴ. Καθὼς θὰ ἴδουμε, ἀργότερα ἀναπτύχθηκε στὴν Πόλη ἑξαιρετικὴ τέχνη γύρω ἀπὸ τὰ μεταξωτὰ υφάσματα. Τότε ἡ Κωνσταντινούπολις ἐπῆρε σιγὰ—σιγὰ στὰ χέρια της τὸ ἐμπόριο ὁλόκληρης τῆς Εὐρώπης.

* * *

Ἐκτὸς ἀπ' αὐτά, ὁ Ἰουστιανὸς ἐφρόντισε γιὰ τὸ ἐμπόριο, τὴ βιομηχανία, τὴ γεωργία καὶ γιὰ κάθε τι ποὺ θὰ ἔκανε τὸ λαὸ του εὐτυχισμένο. Ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρθηκε γιὰ τοὺς Χριστιανούς. Ἐργάσθηκε γιὰ τὴν πλατύτερη ἐξάπλωση τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας καὶ ὑπεστήριξε τὴν ἐνότητά της.

Κανένας ἐθνικὸς ἢ αἰρετικὸς δὲ μπορούσε νὰ διορισθῇ σὲ δημοσίαν θέσιν ἢ νὰ καταβάλλῃ ἄλλο ἀξίωμα. Ἡ μόνη ἐξαίρεση, ὅπως εἶπαμε, ἔγινε γιὰ τὸν Τριβωνιανό.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὸ *Βυζαντινὸ κράτος ἐπῆρε μορφή καθαρά Ἑλληνικὴ καὶ ὀνομάζεται Ἑλληνικὴ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία.*

Ἔργασίες:

Κριτικὴ στίς ἰκανότητες τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Λεπτομερεῖς πληροφορίες γιὰ τοὺς ἀγῶνες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης—ἀποτέλεσμα τῆς στάσεως τοῦ Νίκα—Ἀγία Σοφία (παράδοση γιὰ τὸ κτίσιμο—Ἰνδαλμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ). Νά

διαβασθῆ ὀλόκληρο τὸ ποίημα τοῦ Βιζυηνοῦ. Ἄξια τῶν ἑρηνικῶν ἔργων. Πλήρης ἐξελληνισμὸς τοῦ κράτους.

Γ'. ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ

(565 — 610)

Ἔστερ' ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Ἰουστινιανοῦ στὸ Βυζαντινὸ κράτος ἐβασίλευσαν ἀπὸ τὸ 565 ἕως τὸ 610 τέσσερες αὐτοκράτορες, ὁ Ἰουστίνος ὁ Β', ὁ Τιβέριος, ὁ Μαυρίκιος καὶ ὁ τυραννικὸς Φωκάς. Αὐτοὶ δὲν κατώρθωσαν παρ' ὅλες τὶς προσπάθειές τους νὰ διατηρήσουν ὀλόκληρη τὴν ἀπέραντη αὐτοκρατορία ὅπως τὴν εἶχε δημιουργήσει ὁ Ἰουστινιανός. Διάφοροι ἔχθροὶ ἀπὸ βορρᾶ, ὅπως οἱ Ἀβαροὶ καὶ οἱ Σλαῦοι ἔκαναν συχνὰς ἐπιδρομὰς ἐναντίον τῶν βορείων ἐπαρχιῶν καὶ ἰδιαίτερα ἐναντίον τῆς Βαλκανικῆς περιοχῆς. Τότε ἐκινδύνευσεν σοβαρὰ καὶ αὐτὴ ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ ὁποία ἐσώθηκε —σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση—μόνον ὕστερ' ἀπὸ προσωπικὴν ἐπέμβαση τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Καὶ ἡ ἐπανάδρυσή τῆς παλιᾶς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, τὸ ὄνειρο τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἐτάφηκε ὀριστικά.

Τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους ἐπίσης ἔφθασαν σὲ ἔλεεινὸ σημεῖο. Ὁ στρατὸς παρέλυσε. Ἡ τάξη καὶ ἡ πειθαρχία ἔλειψαν ἐντελῶς.

Ἡ μεγαλύτερη ἐξάρθρωση ἐσημειώθηκε κατὰ τὸ 600-610, ποὺ ἐβασίλευε ὁ Φωκάς, κακὸς καὶ τυραννικὸς αὐτοκράτωρ.

Τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη οἱ γύρω ἔχθροὶ ἀπειλοῦσαν νὰ διαλύσουν τὴν αὐτοκρατορία. Κυριώτεροι ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν οἱ Πέρσες ἀπὸ τὴν ἀνατολή, καὶ οἱ Ἀβαροὶ ἀπὸ τὸ βορρᾶ.

ΙΑ΄ ΗΡΑΚΛΕΙΟΣ

(610—641)

α) Ἀναδιοργάνωση τοῦ κράτους.

Ὁ Βυζαντινὸς λαός, ἀγανακτισμένος ἀπὸ τὴν τυραννικὴ καὶ ἀνίκανη διακυβέρνηση τοῦ κράτους, ἐπαναστάτησε. Ἐβοήθησε τὸν Ἡράκλειο νὰ ρίξη τὸν τυραννικὸ Φωκᾶ ἀπὸ τὸ θρόνο καὶ νὰ ἀναλάβῃ αὐτὸς τὴν αὐτοκρατορία.

Ἔτσι στὰ 610 μ. Χ. αὐτοκράτωρ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἐγίνε ὁ **Ἡράκλειος**, ἄνθρωπος μὲ τόλμη, ἀποφασιστικότητα καὶ πολλὰς διοικητικὰς καὶ στρατιωτικὰς ἀρετὰς.

Ἡ πρώτη φροντίδα τοῦ νέου αὐτοκράτορα ἦταν ἡ ἀναδιοργάνωση τῶν οἰκονομικῶν καὶ τοῦ στρατεύματος. Χρήματα ὅμως δὲν ὑπῆρχαν πουθενά. Τὴν κατάσταση τότε τὴν ἔσωσε ὁ κληρὸς μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Πατριάρχη **Σέργιο**. Ἐθεσε στὴ διάθεση τοῦ κράτους «ἀντὶ δανείου» ὅλους τοὺς πολῦτιμους θησαυροὺς τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηριῶν. Μὲ αὐτὰ ἐξοικονόμησε τὰ χρήματα, ποὺ ἐχρειαζόταν. Ἐσυγκέντρωσε στρατό, τὸν ἐγύμνασε καλὰ καὶ ἦταν ἕτοιμος ν' ἀντιμετωπίσῃ κάθε ἐνδεχόμενο. Καὶ αὐτὸ ἔπρεπε νὰ γίνῃ. Ὁ κίνδυνος τῆς θρησκείας ἦταν μεγάλος.

Οἱ Πέρσες ὕστερ' ἀπ' τὴν καταστροφὴ ποὺ ἔπαθαν ἀπὸ τὸ Βελισσάριο ἀνασυγκροτήθηκαν καὶ ἄρχισαν πάλι τὶς ἐπιθέσεις τους. Ἐμπῆκαν στὴ Μεσοποταμία, τὴν Ἀρμενία, τὴ Συρία, τὴν Παλαιστίνη καὶ ἐλεηλατοῦσαν τὰ πάντα. Ἐπῆραν τὸν Τίμιο Σταυρὸ καὶ ἐκατάστρεφαν τοὺς ναοὺς. Σκοπὸς τους ἦταν νὰ κατακτήσουν τὶς χῶρες τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ νὰ ἐξαπλώσουν σ' αὐτὰς τὴ δική τους θρησκεία, τὴ θρησκεία τοῦ **Ἡλίου** (Ζωροαστρισμός).

Ὡς ποὺ νὰ συμπληρώσῃ καλὰ τὶς ἐτοιμασίες του ὁ Ἡράκλειος ἐκρατοῦσε ὅπως ἤμποροῦσε ἄμυνα. Ἐπροσπάθησε βέβαια στὴν ἀρχὴ νὰ κλείσῃ εἰρήνη μὲ τὸ βασιλιὰ τῶν Περσῶν Χοσ-

ρόη τὸ Β', ἀλλὰ χωρὶς ἀποτέλεσμα. Ὁ Χοσρόης ἔβλεπε τὴν ἀδυναμία τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἤθελε νὰ ἐπωφεληθῇ ὅσον μποροῦσε περισσότερο.

Τότε ὁ Ἡράκλειος ἐστράφηκε πρὸς τοὺς Ἀβάρους. Καὶ ὕστερ' ἀπὸ πολλὰς καὶ ἐπίμονες προσπάθειες, ἀφοῦ ἐδαωροδόκησε

Ἡράκλειος

πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς τους, κατώρθωσε νὰ κλείσῃ μ' αὐτοὺς εἰρήνην.

β) 1—Πόλεμος τοῦ Ἡρακλείου ἐναντίον τῶν Περσῶν.

Μὲ τὴν εἰρήνην, πού ἐκλείσῃ ὁ Ἡράκλειος μὲ τοὺς Ἀβάρους, ἐξασφάλισε τὸ κράτος ἀπὸ τὸν κίνδυνον τοῦ βορρᾶ. Ἐπρεπε

τώρα νά ἐπιτεθῆ ἔναντίον τῆς ἀνατολῆς. Ἔτσι στὰ 612, ἀφοῦ ὡς τότε εἶχε πετύχει τὴν ἀναδιοργάνωση τῶν οἰκονομικῶν του, τὴν ἐγκύμναση, τάξη καὶ πειθαρχία τοῦ στρατοῦ του, ἐκήρυξε τὸν πόλεμο ἔναντίον τῶν Περσῶν.

Οἱ Πέρσες ἐν τῷ μεταξὺ εἶχαν προχωρήσει στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Κατέλαβαν πολλὰς πόλεις καὶ ἔφθασαν ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν πόλη *Χαλκηδόνα*.

Στὸν πόλεμο ἔναντίον τῶν ἐχθρῶν τῆς αὐτοκρατορίας ὁ Ἡράκλειος ἔδωσε χαρακτηριστὰ καθαρῶς *θρησκευτικὸ*. Ἐπαράστησε μὲ τὰ πιδ μελανά χρώματα τὸν κίνδυνο τοῦ ἐξαφανισμοῦ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας ἀπὸ τὴν ἐπικράτηση τῆς θρησκείας τοῦ Ἡλίου. Ἔτσι, κεντώντας τὸ θρησκευτικὸ αἶσθημα τοῦ λαοῦ, ποὺ τότε ἦταν ἐξαιρετικὰ ἀνεπτυγμένο, κατώρθωσε νὰ ἐνθουσιάσῃ καὶ νὰ φανατίσῃ τὸ στρατὸ του. Μπροστὰ στὸν κίνδυνο τῆς θρησκείας τοῦ Χριστοῦ οἱ ἄνθρωποι τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ἀψηφοῦσαν τὰ πάντα.

Πρὶν φύγῃ, ἔτακτοποίησε τὴ διοίκηση τοῦ κράτους. Ἄφησε ἀρχηγὸς τὸν Πατριάρχη *Σέργιο* καὶ τὸν πρωθυπουργὸ *Βῶνο* μαζί μὲ τὸν ἀνήλικο γιό του. Καὶ ἐξεκίνησε ντυμένος μαῦρα ροῦχα καὶ παπούτσια, σημεῖο τοῦ μεγάλου κινδύνου, ποὺ ἐπενοῦσαν. Ὁλος ὁ λαὸς τὸν ἐξεπροβόδισε καὶ εὐχήθηκε νὰ γυρίσῃ νικητῆς καὶ «*μὲ κόκκινα παπούτσια ἀπὸ τὸ αἷμα τοῦ ἄπιστου ἐχθροῦ*».

Ἦταν ὅμως ἔξυπνος καὶ ἱκανὸς στρατηγὸς ὁ Ἡράκλειος. Δὲν ἐπῆγε, μὲ τὸ λίγο στρατὸ ποὺ εἶχε, νὰ κτυπήσῃ τὶς ἰσχυρὰς δυνάμεις τῶν Περσῶν στὴ Χαλκηδόνα. Ἄν κατὰ τύχην ἐνικιόταν, τί θὰ ἐγινόταν ; Ὁ ἐχθρὸς θὰ ὤρμοῦσε ἀκράτητος στὴν Πόλη καὶ ἡ καταστροφὴ θὰ ἦταν σίγουρη. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ κτυπήσῃ τοὺς Πέρσες ἄλλοῦ καὶ μάλιστα μέσα στὴν καρδιά τῆς χώρας τους.

Γι' αὐτὸ ἐπροχώρησε ἀπ' τὴ θάλασσα στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Περσίας ποὺ δὲν βρισκόταν πολὺς περσικὸς στρατός. Ὑστερὰ ἀπὸ μιὰ μεγάλη καταστροφὴ ποὺ ἔκαμε στοὺς Πέρσες σὲ μιὰ μάχη, ἀνάγκασε τὰ στρατεύματα τοῦ Χοσρόη νὰ ἐγκαταλείψουν τὴ Χαλκηδόνα καὶ νὰ γυρίσουν στὴν Περσία. Αὐτὸς ἦταν καὶ ὁ σκοπὸς του.

γ) Πόλεμος έναντίον τῶν Ἀβάρων. — Ἀκάθιστος Ὕμνος.

Ὅταν ὁ Ἡράκλειος ἐβρισκόταν στήν Ἀσία καί ἐπολεμοῦσε τοὺς Πέρσες, ὁ Χοσρόης ἀπὸ τῆ Χαλκηδόνα συνεννοήθηκε κρυφὰ μὲ τοὺς Ἀβάρους καί τοὺς ἔβαλε νὰ *«παρασπονδήσουν»*. Ἐχάλασαν λοιπὸν τὴ συμφωνία, ποὺ εἶχαν κάνει μὲ τὸν Ἡράκλειο καί μὲ 80.000 στρατὸ οἱ Ἀβαραοὶ μαζί μὲ τοὺς Πέρσες ἐπιτίθενται στὰ βόρεια τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Ἐπῆραν πολλές χῶρες κι ἔφθασαν ἔξω ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη. Εἶχαν κι αὐτοὶ σκοπὸ νὰ πάρουν τὴν Πόλη καί ἀκόμα νὰ ξεαναγκάσουν τὸν Ἡράκλειο ν' ἀφήσῃ ἐλεύθερη τὴν Περσία, γιὰ ν' ἀπαλλάξουν ἔτσι τὰ στρατεύματα τοῦ Χοσρόη. Ὁ κίνδυνος τώρα τῆς Πόλης ἦταν τρομακτικός.

Στρατὸς δὲν ὑπῆρχε ἐκτὸς ἀπὸ λίγους στρατιῶτες ποὺ ἐφρουροῦσαν τὰ τεῖχη. Ὁ Ἡράκλειος ἦταν μακριά. Οἱ Ἀβαραοὶ ὄλο καὶ προχωροῦσαν, κι ἐκατάστρεφαν τὶς βορεινὲς χῶρες.

Ἐζήτησαν λοιπὸν οἱ Ἕλληνες νὰ συνθηκολογήσουν. Ἀλλ' ὁ ὑπερήφανος ἀρχηγὸς τῶν Ἀβάρων—*Χαγάνος*—δὲν ἤθελε οὔτε κουβέντα ν' ἀκούσῃ. *«Δὲν γλιτώνετε—λέει σ' αὐτοὺς—μόνο ἂν γίνετε πουλιὰ καὶ πετάξετε σὶν ἀέρα ἢ ψάρια καὶ κολυμπήσετε στὴ θάλασσα, μπορεῖ νὰ σωθῆτε...»*.

Στὸ μεταξὺ ὁ Ἡράκλειος ἔστειλε βοήθεια ἀπὸ 12 χιλιάδες στρατὸ κι ἐπαράγγειλε στοὺς ἀρχηγούς Σέργιο — Βῶνο νὰ κρατήσουν ἄμυνα, ὅσο περισσότερο μπορέσουν. Ἔτσι καί ἔγινε. Ὅλες οἱ ἐπιθέσεις τῶν Ἀβάρων στὰ τεῖχη ἔμειναν χωρὶς ἀποτέλεσμα. Καὶ ὄχι μόνο τοῦτο. Ὅλος ὁ λαὸς κι ὁ στρατὸς ποὺ ἐβρισκόταν στήν Πόλη μιὰ μέρα, ὕστερ' ἀπὸ θερμὴ προσευχὴ στήν Παναγία, ἐπῆρε θάρρος κι ὠρμησε ἐναντίον τῶν Ἀβάρων ἔξω ἀπὸ τὰ τεῖχη. Ἐγίνε μιὰ πεισματικὴ μάχη καί οἱ Ἀβαραοὶ ἐνίκηθησαν. Ἐτρόμαξαν καὶ ἐτρόπησαν σὲ φυγὴ.

Ἡ Πόλη ἐγλίτωσε.

Ἐνθουσιασμένος ὁ λαὸς ἐγύρισε μέσα καὶ ἐπῆγε κατ' εὐθεΐαν στήν ἐκκλησία τῆς Παναγίας τῶν Βλαχερνῶν. Ἐστάθηκε ὄρθιος ὅλη τὴ νύχτα καὶ ψέλνοντας ὕμνους στήν *«Ἐπερμάχο Στρα-*

τηγὸ» Παναγία, τὴν εὐχαρίστησε καὶ τὴν ἔδοξολόγησε γιὰ τὴ νίκη, ποὺ τοὺς ἐχάρισε.

Ἔτσι οἱ ὕμνοι καὶ τὰ τροπάρια ποὺ ἐψάλλθησαν τὴν νύκτα ἐκείνη ἀποτελοῦν τὸν «Ἄκαθιστο Ὑμνος» (Χαιρετισμοὶ τῆς Παναγίας). Ὁ Ἄκαθιστος Ὑμνος καὶ σήμερα ἀκόμη ψέλνεται κάθε Παρασκευὴ τῶν πέντε πρώτων ἐβδομάδων τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς. Τὸ κυριώτερο τροπάριο τοῦ Ἄκαθιστου Ὑμνου εἶναι αὐτό.

*«Τῇ Ὑπερμάχῳ Στρατηγῶ τὰ νικητήρια,
ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν εὐχαριστήρια
ἀναγράφω σοι, ἡ πόλις σου Θεοτόκε·
ἀλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον
ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον
ἵνα κράζω σοι: χαῖρε, Νύμφη, Ἀνύμφευτε».*

δ) Τὸ τέλος τῶν πολέμων ἐναντίον τῶν Περσῶν.

Ὁ πόλεμος ἐναντίον τῶν Περσῶν ἐβάρηξε χρόνια. Ἀπὸ νίκη σὲ νίκη ἐπροχωροῦσε ὁ Ἡράκλειος κατακτώντας τὴ μιὰ μετὰ τὴν ἄλλη τὶς Περσικὲς χῶρες. Οἱ Πέρσες ἐφοβήθηκαν. Ἐπανεστάτησαν κι ἔδιωξαν τὸ Χοσρόη ἀπὸ βασιλιά, κι ἔβαλαν τὸ γιό του τὸ Σιρόη. Αὐτὸς ἔκλεισε εἰρήνη μὲ τὸν Ἡράκλειο. Ἔδωσε πίσω τὸν Τίμιο Σταυρὸ καὶ ὑποχρεώθηκε νὰ πληρώσῃ πολλὰ ἀποζημιώσεις.

Ἡ ἐπιστροφὴ τοῦ Ἡρακλείου στὴν Πόλη ἦταν πανηγυρική. Χιλιάδες λαὸς τὸν ὑποδέχθηκε μὲ ζητωκραυγὲς καὶ τὸν εὐλογοῦσε γιὰ τὴ σωτηρία τῆς θρησκείας καὶ τοῦ κράτους. Ὅλοι οἱ ἄρχοντες καὶ περισσότερο οἱ κληρικοί, τοῦ ἔστειλαν συγχαρητήρια καὶ προσεύχονταν στὸ Θεὸ γιὰ τὴν ὑγεία καὶ μακροημέρευσή του.

Τὸ ἐπόμενο ἔτος ἐπῆγε στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ στὶς 14 Σεπτεμβρίου ὑψωσε τὸν Τίμιο Σταυρὸ στὴν ἴδια θέση ποὺ τὸν εἶχε ὑψώσει καὶ ἡ Ἁγία Ἑλένη. Οἱ πόλεμοι τῆς Βυζαντινῆς αυτοκρατορίας ἐναντίον τῶν Ἀβάρων καὶ τῶν Περσῶν ἐπῆραν τέλος μὲ περιφανῆ νίκη τῶν Χριστιανικῶν ὄπλων κατὰ τῶν βαρβάρων.

ρων. Δυστυχῶς νέοι ἔχθροὶ ἐπαρουσιάσθησαν, πὺν δὲν ἐπέτρεψαν στὸ Βυζαντινὸ κράτος νὰ ἀφοσιωθῆ σὲ ἔργα εἰρηνικά. Οἱ νέοι αὐτοὶ ἔχθροὶ ἦταν οἱ Ἄραβες.

Ἔργασίες :

Σύνεση καὶ στρατηγικὲς ἱκανότητες τοῦ Ἡρακλείου. Πληροφορίες γιὰ τοὺς Πέρσες καὶ Ἀβάρους. Θρησκευτικὸς χαρακτήρας τῶν πολέμων τοῦ Ἡρακλείου. Νίκη τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Ἀβάρων. (Παραδόσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.—Ἀκάθιστος Ὕμνος).

ΙΒ'. ΑΡΑΒΕΣ ΚΑΙ ΜΩΑΜΕΘΑΝΙΣΜΟΣ.

α) Ἀραβία καὶ Ἄραβες.

Ἡ Ἀραβία εἶναι μία χώρα κάτω ἀπὸ τὴ Συρία. Τὸ πλὸν πολὺ ἔδαφος τῆς εἶναι ἔρημο καὶ τὸ κλίμα τῆς θερμὸ. Ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς ἦταν ἡ χώρα ἀραιὰ κατοικημένη. Στὰ χρόνια πὺν μιλοῦμε —600 μ. Χ.—ἐκατοικεῖτο ἀπὸ διάφορες φυλές, χωριστὲς μεταξὺ τους καὶ φιλοπόλεμες, πὺν θ' ἀποτελοῦσαν ἰσχυρὸ καὶ ἐπικίνδuno γιὰ τοὺς ἄλλους λαοὺς κράτος, ἂν ἦταν ἑνωμένες. Ποτὲ ὅμως δὲν ἐσυμφωνοῦσαν σ' αὐτό. Μόνo μιὰ φορὰ τὸ χρόνο ἐσυμφιλιώνονταν, ὅταν ἐπήγαιναν στὴ Μέκκα γιὰ νὰ προσκυνήσουν τοὺς θεοὺς τους.

Οἱ Ἄραβες ἦταν εἰδωολάτρεις. Εἶχαν ἓνα μεγάλο ναὸ στὴ Μέκκα καὶ λάτρευαν μιὰ μεγάλη μαύρη πέτρα, πὺν ἦταν ἐκεῖ μέσα, τὴν **Καάβα**. Γι' αὐτὴν ἐπίστευαν πὺς τὴν εἶχε δώσει ὁ ἀρχάγγελος Γαβριὴλ στὸν ἀρχηγὸ τῆς γενιᾶς τους, τὸν Ἀβραάμ. Οἱ Ἄραβες ἦταν λαὸς σκληρὸς καὶ ὑπερήφανος. Ἦθελαν τὴν ἐλευθερίαν τους καὶ δύσκολα ὑποτάσσονταν σὲ ξένο λαό.

Στὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ Ἡρακλείου οἱ Ἄραβες ἔγιναν ὁ

πιδ φοβερὸς ἐχθρὸς καὶ κίνδυνος τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας. Καὶ νὰ πῶς.

β) Μωάμεθ.

Στὰ 622 μ. Χ. ἐπαρουσιάσθηκε στὴ **Μέκκα** τῆς Ἀραβίας, ἕνας ἄνθρωπος, ὁ **Μωάμεθ**, ποὺ ὑποστήριζε πῶς αὐτὸς ἦταν ὁ μόνος καὶ ἀληθινὸς προφήτης τοῦ θεοῦ καὶ ἄρχισε νὰ διδάσκη καινούργια θρησκεία.

Ὁ Μωάμεθ ἐγεννήθηκε στὴ Μέκκα στὰ 571 μ.Χ. Ἀπὸ μικρὸς ἦταν βοσκός. Ὅταν ἐμεγάλωσε, ἐπανδρεύθηκε μὴ πλούσια χήρα καὶ ἐγίνε ἐμπορος. Εἶχε πολλὰ καμηλὰ καὶ μ' αὐτὰς μετέφερε ἐμπορεύματα καὶ τὰ ἐπωλοῦσε σὲ διάφορες χῶρες. Ἡ ζωὴ του ἦταν ἡσυχῆ. Ὁλος ὁ κόσμος τὸν ἀγαποῦσε καὶ τὸν ἐκτιμοῦσε. Τὸν ὠνόμαζε μάλιστα «πιστό». Ἦταν ὁμῶς καὶ πολὺ ἐξυπνος καὶ τολμηρὸς ἄνθρωπος. Ἐκεῖ ποὺ ἐγύριζε ἀπὸ πόλη σὲ πόλη καὶ ἀπὸ χῶρα σὲ χῶρα, ἐγνωρίσθηκε μὲ πολλοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐσυζητοῦσε μαζί τους διάφορα ζητήματα.

Σ' ἕνα του ταξίδι ἐσυνδέθηκε μ' ἕνα Χριστιανὸ καλόγηρο κι ἕνα Ἑβραῖο. Ἀπ' αὐτούς, στίς συζητήσεις ποὺ ἔκαναν, ἔμαθε τὴν ἑβραϊκὴ καὶ τὴ Χριστιανικὴ θρησκεία καὶ τοῦ ἄρεσαν.

Ἐσκέφθηκε λοιπόν, ὅτι θὰ μπορούσε νὰ ὑποκριθῆ αὐτὸς τὸν «ἀπεσταλμένο τοῦ Θεοῦ», καὶ γυρίζοντας πίσω στὴν πατρίδα του νὰ διδάξῃ στοὺς καθυστερημένους πατριῶτες του καινούργια θρησκεία. Ἡ φαντασία του ἦταν μεγάλη. Γι' αὐτὸ ἐπίστευε ἀπόλυτα στὴν ἐπιτυχία του.

Ἐγύρισε στὴ Μέκκα καὶ ἄρχισε τὰ κηρύγματα. Ἀλλὰ οἱ συμπολίτες του ἐθύμωσαν ὅταν τὸν ἄκουσαν νὰ μιλῇ ἐναντίον τῆς «**Κάabas**» καὶ τῶν ἄλλων εἰδώλων, ποὺ ἐλάτρευαν. Τὸν ἐκατάρεξαν κι ἔτσι τὸν ἀνάγκασαν νὰ φύγῃ κρυφὰ σ' ἄλλη πόλη, τὴ **Μεδίνα**. (Τὴ χρονιά τῆς φυγῆς του—622—τὴ λένε **Ἐγύρα** καὶ ἀπ' αὐτὴν οἱ Μωαμεθανοὶ ἄρχίζουν νὰ μετροῦν τίς χρονολογίες τους).

Στὴ Μεδίνα τὸν ἐδέχθηκαν πρόθυμα καὶ ὕστερ' ἀπὸ λίγα χρόνια ἐμάζεψε πολλοὺς ἀφωσιωμένους ὁπαδούς. Μ' αὐτούς ἐγύρισε στὴ Μέκκα καὶ μὲ τὴ βία—«**μὲ τὸ ξίφος**»— ἀνάγκασε ὅλους

ν^ο ἀσπασθούν τῇ διδασκαλίᾳ του. Πολὺ γρήγορα ὁ Μωάμεθ ἐξάπλωσε τὴ θρησκεία του σ' ὅλες τὶς ἀραβικὲς φυλὰς καὶ κατώρθωσε μ' αὐτὴ νὰ τὴν ἐνώσῃ σ' ἓνα κράτος. Εἶχε σκοπὸ νὰ κυριαρχήσῃ σ' ὅλον τὸν κόσμον καὶ νὰ διαδώσῃ τὴ θρησκεία του παντοῦ.

Ἡ θρησκεία τοῦ Μωάμεθ λέγεται **Μωαμεθανισμὸς** ἢ **Ἰσλαμισμὸς** (Ἀφοσίωση) καὶ εἶναι γραμμμένη στὸ **Κοράνιο**. Οἱ βασικὲς τῆς ἀρχῆς εἶναι περίπου :

Ἐνας εἶναι ὁ Ἄλλχ (θεὸς) καὶ προφήτης του ὁ Μωάμεθ. **Οἱ πιστοὶ** πρέπει νὰ νηστεύουν, νὰ προσεύχωνται, νὰ ἐλεοῦν καὶ νὰ προσκυνοῦν τὸν τάφο του.

Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ζῆ καὶ ὕστερ' ἀπὸ τὸ θάνατον. Οἱ καλοὶ πάνε στὸν παράδεισον, ὅπου βρίσκουν ἀφθονα ὑλικά ἀγαθά.

Ἡ θρησκεία πρέπει νὰ διαδίδεται ἔστω καὶ μὲ τὸ ξίφος. Κι ὅσοι πεθαίνουν γι' αὐτὴ, ἔχουν σίγουρη τὴν εἴσοδον στὸν Παράδεισον, καὶ τὴν αἰώνια ἀπόλαυσιν. (**«Τὸ ξίφος — ἔλεγε ὁ Μωάμεθ — εἶναι τὸ κλεῖδι τοῦ οὐρανοῦ. Μιὰ σταγόνα αἵματος ὑπὲρ τοῦ θεοῦ, ὑπολογίζεται περισσότερον ἀπὸ δυὸ μηνῶν νηστεῖες καὶ προσευχάς»**).

γ) Ἐξάπλωση τοῦ Μωαμεθανισμοῦ.

Ὁ Μωάμεθ, μέσα σὲ λίγο χρονικὸ διάστημα, κατώρθωσε νὰ διαδώσῃ τὴ θρησκεία του σ' ὅλη τὴν Ἀραβία καὶ νὰ ἐνώσῃ τοὺς Ἀραβες σ' ἓνα κράτος.

Δὲν ἐπρόφθασε ὅμως νὰ ἐξαπλώσῃ ὁ ἴδιος τὴ θρησκεία του παντοῦ, γιὰτὶ στὸ μεταξὺ ἐπέθανε (632 μ. Χ.).

Οἱ διάδοχοι ὅμως τοῦ Μωάμεθ, οἱ **Χαλίφες**, φανατισμένοι ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ ἀρχηγοῦ τοὺς, ἐφρόντισαν μὲ μεγάλο ζῆλον γιὰ τὴ διάδοσιν τῆς νέας θρησκείας. Ἐκῆρξαν τὸν πόλεμον ἐναντίον ὅλων τῶν **ἀπίστων**. Καὶ πρῶτ' ἀπ' ὅλους ἐκτύπησαν τοὺς Πέρσας, ποὺ ἦταν ἀδυνατισμένοι ἀπὸ τὸν πόλεμον μὲ τὸν Ἡράκλειον. Ὑστερα ἐπροχώρησαν καὶ σὲ λίγο εἶχαν πάρει μὲ τὸ μέρος τοὺς τὴν Περσία, Συρία, Παλαιστίνη, Αἴγυπτον, Β. Ἀφρική. Κατόπιν ἐπέρασαν στὴν Ἰσπανία καὶ ἐφθασαν ὡς τὰ Δυτικὰ σύνορα τῆς Γαλλίας.

Ἔτσι, μέσα σ' ἑκατὸ περίπου χρόνια, ἐδημιούργησαν μιὰ ἀπέραντη αὐτοκρατορία, ποὺ ἦταν πολὺ ἐπικίνδυνη γιὰ τὸ Βυζαντινὸ κράτος. Ἐσταμάτησαν βέβαια στὴ Μ. Ἀσία ἀπὸ τὰ στρατεύματα τοῦ Ἡρακλείου, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ εἶχαν ἀδυνατίσει ἀπὸ τὸν πόλεμο μὲ τοὺς Πέρσες.

δ) Πρώτη πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς Ἀραβες.

Οἱ Ἀραβες ἄρχισαν νὰ γίνονται ἔτσι ἐπικίνδυνοι στὴν ἀδυνατισμένη τότε ἀπὸ τοὺς συνεχεῖς πολέμους Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία.

Ἀπὸ τὸν καιρὸ μάλιστα, ποὺ ἔκαμαν πρωτεύουσά τους τὴν **Δαμασκὸ** τῆς Συρίας, ἔφθασαν στὴ Μεσόγειο θάλασσα καὶ ἔκαμαν δυνατὸ στόλο. Ὁ κίνδυνος ἔφθασε τότε ὡς τὴν ἴδια τὴν Κωνσταντινούπολη.

Στὴν ἀρχὴ οἱ Ἀραβες, ἔχοντας ὀρητήρια τὰ λιμάνια τῆς Συρίας, ἄρχισαν καταστρεπτικὲς ἐπιδρομὲς ἐναντίον τῶν νήσων καὶ τῶν παραλίων τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Καὶ ἀργότερα, κατὰ τὸ ἔτος 671, ἐπροχώρησαν στὸ ἐσωτερικὸ μὲ πολυάριθμο στρατὸ καὶ στόλο κι ἔφθασαν στὴν Κωνσταντινούπολη, τὴν ὁποία ἐπολιορκήσαν ἀπὸ ξηρὰ καὶ θάλασσα.

Αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦταν τότε ὁ **Κωνσταντῖνος ὁ Πρωγωνάιος**, ἄξιος καὶ γενναῖος στρατηγός.

Ἡ πολιορκία ἐκράτησε ἑπτὰ ὀλόκληρα χρόνια. Ὅλες ὁμοῦ οἱ ἐπιθέσεις καὶ οἱ προσπάθειες τῶν Ἀράβων ἀπέτυχαν.

Οἱ γενναῖοι ὑπερασπιστὲς, ἀκοίμητοι φρουροὶ στὰ τεῖχη τῆς πόλεως ἀμύνονταν μὲ ὑπομονὴ καὶ πεῖσμα.

Τὸν τελευταῖο χρόνον τῆς πολιορκίας ἕνας μοναχός, ὁ Καλλίνικος ἐφεῦρε τὸ «**Υγρὸν Πῦρ**», τὸ ὁποῖο ἦταν ὑγρὸ μίγμα ἀπὸ εὐφλεκτες ὕλες καὶ εἶχε τὴν ιδιότητα ν' ἀνάβῃ καὶ νὰ καίῃ καὶ στὴν ἐπιφάνεια τοῦ νεροῦ.

Τὸ ὑγρὸ πῦρ οἱ πολιορκούμενοι Ἕλληνες τὸ ἔξακόντιζαν μὲ σωλῆνες καὶ χειροβομβίδες κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ τῶν πλοίων καὶ τοὺς ἐκατάκαιγαν.

Ἔτσι οἱ Ἀραβες, ἀφοῦ ἔπαθαν ἀνυπολόγιστες ἀπώλειες, ἀ-

ναγκάσθηκαν να λύσουν την πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ νὰ φύγουν.

Ἡ Πόλη πάλι ἐγλίτωσε (678 μ.Χ.). Οἱ κάτοικοι γεμάτοι χαρὰ ἐπλημμύρισαν τὸν ναὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τοὺς ἄλλους ναοὺς καὶ ἔψαλαν τὸν Ἀκάθιστο Ὑμνο, εὐχαριστώντας ἔτσι τὸ Θεὸ καὶ τὴν Ὑπέρομαχο Στρατηγό, τὴν Παναγία γιὰ τὴ σωτηρία τὴν ἰδική τους καὶ τῆς ἁγίας πόλεως.

ε) **Δεύτερη πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων (717 μ.Χ.).**

Οἱ Ἀραβες ὅμως δὲν ἐπαράτησαν τὸ σχέδιό τους νὰ κατακτήσουν τὴ Βασιλίδα τῶν πόλεων.

Ὑστερα ἀπὸ σαράντα περίπου χρόνια (717) μὲ 1800 πλοῖα καὶ πολυάριθμο στρατὸ ἐπολιόρκησαν πάλι τὴν Κωνσταντινούπολη. Αὐτοκράτωρ τῆς Κων)πόλεως ἦταν τότε ὁ **Δέων Γ' ὁ Ἰσαυρος**.

Ὅλες πάλι οἱ ἐπιθέσεις τοὺς ἐναντίον τῆς Κων)πόλεως ἔμειναν ἄκαρπες. Τὸ ὕψος πῦρ πάλι ἐθαυματούργησε. Τέτοιες ἦταν οἱ καταστροφές, ποὺ ἐπάθαινε κάθε μέρα ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος τους, ὥστε τελικὰ ἀναγκάσθηκαν νὰ λύσουν πάλι τὴν πολιορκία καὶ νὰ φύγουν.

Ἔτσι ἡ **Πόλη ἐσώθηκε γιὰ τρίτη φορά**. Οἱ κάτοικοι καὶ πάλι δὲν παρέλειψαν νὰ εὐχαριστήσουν τὴν ὑπέρομαχο στρατηγό.

Στὴν ἐπιστροφή του ὁ Ἀραβικὸς στρατὸς συνάντησε σφοδρὴ τρικυμία στὴ θάλασσα καὶ ἔκαταστράφηκε. Ὑπολογίζον σὲ περισσότερους ἀπὸ 500.000 τοὺς Ἀραβας, ποὺ ἐχάθηκαν στὴ δεύτερη πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

στ) **Παρακμὴ τῶν Ἀράβων. Ἀκρίτες.**

Οἱ Ἀραβες, στὴν τελευταία προσπάθειά τους νὰ κυριεύσουν τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ νὰ καταλύσουν τὸ Βυζαντινὸ κράτος, ἔπαθαν μεγάλες ἀπώλειες. Ἡ δύναμή τους λοιπὸν ἐξασθένησε τρομερά. Ποτὲ πιά δὲ μπόρεσαν νὰ ἐπιχειρήσουν ὀργανωμένη ἔκστρατεία ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Μ' ὅλα ταῦτα οἱ ἐνοχλήσεις τοῦ ἀραβικοῦ στοιχείου δὲν ἔστα-

μάτησαν έντελῶς, τοὐλάχιστον στὶς ἀνατολικὰς χῶρας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους καὶ ἰδιαίτερα κοντὰ στὸν Εὐφράτη ποταμό. Ἐξακολουθοῦσε ἀκόμη ἐκεῖ ἕνας ἀκήρυκτος, ἀλλὰ διαρκῆς πόλεμος μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων φρουρῶν τῶν συνόρων καὶ τῶν ἀτάκτων ἀραβικῶν δυνάμεων.

Οἱ Ἕλληνες φρουροὶ τῶν συνόρων ἦταν στρατιωτικὰ τμήματα, ἐπίτηδες γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ φτιασμένα καὶ ἐλέγονταν **Ἀκρι-
τες**—φρουροὶ τῶν ἀκρων. Ἐφύλαγαν τὰ σύνορα—ἀκρα τῆς αὐτοκρατορίας—καὶ μαζὶ μὲ τοὺς ἡρωϊκοὺς κατοίκους τῶν ἀκρινῶν περιοχῶν ἐδιώχναν κάθε φορὰ μακριὰ τὸν ἐχθρὸ καὶ ἀσφάλιζαν τὸ κράτος καὶ τὴ θρησκεία ἀπὸ τὸν κίνδυνο. Ἡ γενναιοῦτή τους ἦταν παραδειγματικὴ. Καὶ οἱ ὑπηρεσίες, ποὺ προσέφεραν στὸ ἔθνος ἀνυπολόγιστες.

Ἡ ἱστορία τῶν ἀγῶνων τῶν Ἀκριτῶν ἐναντίον τῶν Ἀράβων—Σαρακηνῶν, εἶναι γεμάτη ἀπὸ μεγάλα κατορθώματα ἡρωϊσμοῦ, αὐτοθυσίας καὶ φιλοπατρίας. Ἐτραγουδήθηκε τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη ἀπὸ τὸ λαὸ μας μὲ ξεχωριστὰ λαϊκὰ τραγούδια, τὸ **Ἀκρι-
τικὸ Ἔπος**. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ σώζονται μέχρι σήμερα, ὅπως ὁ **«Διγενῆς Ἀκρίτας, ὁ Ἀλέξης ὁ Ἀντρείωμένος»** κλπ. κλπ.

Ἔτσι λοιπὸν σιγὰ-σιγὰ τὸ Ἀραβικὸν κράτος ἐπάθαινε ὄλο καὶ περισσότερη φθορά, ὡς ποὺ ἀργότερα, ἀφοῦ πρῶτα διαιρέθηκε σὲ μικρότερα τμήματα, διαλύθηκε έντελῶς.

Ἔργασίες :

(Νὰ διαβαστοῦν μερικὰ Ἀκριτικὰ τραγούδια)

ζ) Πολιτισμὸς τῶν Ἀράβων.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι οἱ Ἀραβες ἦταν λαὸς λίγο καθυστερημένος, δὲν ἦταν ὅμως βάρβαροι. Ἐπολιτίσθηκαν γρήγορα καὶ προώδευαν καταπληκτικὰ στὶς τέχνες, στὰ γράμματα, στὶς ἐπιστῆμες, στὸ ἐμπόριο.

Μετέφρασαν στὴ γλῶσσα τους τὰ ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ συγγραμματα καὶ μὲ μεγάλη ἀγάπη καὶ ἐπιμέλεια ἐμελετοῦσαν τὴν ἀρχαῖα φιλοσοφία. Τὸ γεγονός τοῦτο κάνει πολλοὺς ἱστορικοὺς τῶν νεωτέρων χρόνων ν' ἀμφιβάλουν, ἂν ἦταν δυνατόν οἱ Ἀραβες μὲ τέτοια λατρεία στὴν ἀρχαῖα φιλοσοφία, νὰ ἔκαψαν τὴ βί-

βλιοθήκη τῆς Ἀλεξανδρείας, ὅπως λένε οἱ παλαιότεροι. Οἱ Ἀραβες ἱστορικοὶ διακρίνονται γιὰ τὸ ὠραῖο καὶ φροντισμένο ὕφος τοῦ λόγου τους.

Ἐκαναν πολλὰς προόδους στὰ Μαθηματικὰ καὶ ἰδιαιτέρως στὴν Ἀστρονομία, Γεωγραφία, Χημεία. Οἱ Ἀραβες ἀνακάλυψαν τοὺς ἀριθμούς. Αὐτοὶ ἐπίσης ἔφτιαξαν τὸ πρῶτο τηλεσκόπιο καὶ τὴ ναυτικὴ πυξίδα. Ἦταν φοβεροὶ θαλασσοπόροι. Ἡ πυξίδα τοὺς ἔδωσε τὴ δυνατότητα ν' ἀπλωθοῦν μὲ περισσότερη εὐκολία καὶ νὰ ἰδρῦσουν ἀποικίες σὲ πολλὰ μέρη: στὴν Κίνα, Ἀφρική, Μεσόγειο, Μαλαισία κλπ. Στὴν ἰατρικὴ ἐπίσης παρατηρήθηκε ἔξαιρετικὴ πρόοδος. Οἱ Ἀραβες γιατροὶ καὶ χειρουργοὶ ἦταν ξακουστοὶ σ' ὀλόκληρη τὴν Εὐρώπη.

Στὶς τέχνες ἀκόμη ἐπαρουσίασαν γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη θαύματα. Παντοῦ ὅπου πῆγαιναν ἔκτιζαν ὠραῖα μέγαρα καὶ ναοὺς, τοὺς ὁποίους ἐστόλιζαν μὲ περίφημα διακοσμητικὰ σχέδια (ἀραβουργήματα). Στὴν Ἰσπανία ὑπάρχουν ἀκόμη μέχρι σήμερον Ἀραβικὰ οἰκοδομήματα, ποὺ τὰ θαυμάζουμε γιὰ τὴν ὁμορφιά τους. Στὴν πρωτεύουσά τους τὴ Βαγδάτη (2 ἑκατομμύρια κατοίκους τότε) εἶχε ἀναπτυχθῆ ἰέτοια πολυτέλεια, ποὺ συναγωνίζονταν τοὺς ἄλλοτε βασιλεῖς τῆς Περσίας καὶ τοὺς αὐτοκράτορες τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Κι ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰ οἱ Ἀραβες μετέφεραν δένδρα ἀπὸ τὴν Ἀσία στὴν Εὐρώπη καὶ διέδωσαν τὴν καλλιέργεια τοῦ ρυζιοῦ, τοῦ βαμβακιοῦ καὶ τοῦ ζαχαροκάλαμου. Ὑπεστήριξαν τὸ ἐμπόριο καὶ γενικὰ συνετέλεσαν στὴν ἐξάπλωση τοῦ πολιτισμοῦ σὲ πολλὰς χῶρες, οἱ ὁποῖες ὡς τότε ἦταν ἀπολίτιστες.

Ἡ ἱστορία τῶν Ἀράβων, ἡ ταχύτητα, μὲ τὴν ὁποία ἐξαπλώθηκαν στὶς ἄλλες χῶρες καὶ ὁ πολιτισμὸς, ποὺ ἀνέπτυξαν, εἶναι ἀπὸ τὰ θαύματα τῆς ἱστορίας.

Ἐργασίες :

Γεωγραφικὲς πληροφορίες κλπ. γιὰ τὴν Ἀραβία καὶ τοὺς Ἀραβες. Ἐπίδραση τοῦ Μωαμεθανισμοῦ στὴν ἐνότητα τοῦ ἀραβικοῦ στοιχείου—Κίνδυνος τοῦ χριστιανισμοῦ.

Σκέψεις γιὰ τὴ ὑγρὸ πῦρ. (Γιατὶ ἔμεινε ἄγνωστη ἡ κα-

τασκευή του στους νεωτέρους). Συμβολή των Ἀράβων στη διάδοση τοῦ Πολιτισμοῦ.

ΙΓ'. ΛΕΩΝ Γ'. ΙΣΑΥΡΟΣ

(717—741 μ. Χ.).

Εἶδαμε ὅτι, ἀμέσως μόλις ἀνέβηκε στὸ θρόνο τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ὁ Λέων ὁ Ἰσαυρος, ἀντιμετώπισε τὸν τρομερὸ κίνδυνο τῶν Ἀράβων, τοὺς ὁποίους ὕστερ' ἀπὸ ἀγῶνες ἐνὸς ἔτους διέλυσε καὶ κατέστρεψε.

Τὸ κατόρθωμά του αὐτὸ τὸ ἀνεγνώρισαν ὅλοι οἱ Χριστιανοί. Γι' αὐτὸ ὠνόμασαν τὸ Λέοντα Ἰσαυρο «*Σωτήρα τῆς θεησκείας*». Ὁ Πάπας τῆς Ρώμης μάλιστα ἔδωσε διαταγὴ νὰ τοποθετήσουν τὴν εἰκόνα τοῦ αὐτοκράτορα σ' ὅλες τὶς ἐκκλησίες τῆς αὐτοκρατορίας.

Ὁ Λέων Ἰσαυρος δὲν ἦταν πολὺ μορφωμένος. Ἀγαποῦσε ὅμως πραγματικὰ τὸ λαὸ του καὶ εἶχε τὴ θέληση νὰ βελτιώσῃ τὶς συνθήκες τῆς ζωῆς του. Εἶχε ἀκόμη καὶ ἐξαιρετικὲς διοικητικὲς ἱκανότητες, ποὺ τὸν ἐβοηθοῦσαν στὸ ἔργον του.

α) Πολιτικὲς—Κοινωνικὲς καὶ θρησκευτικὲς μεταρρυθμίσεις τοῦ Λέοντος Ἰσαύρου.

1) *Πολιτικὲς*. Ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ τὸ Ἑλληνικὸ κράτος δὲν ἐβρισκόταν σὲ καλὴ κατάσταση. Ὁ τρόπος τῆς διοικήσεώς του δὲν ἦταν ἐκεῖνος, ποὺ θὰ ἐξασφάλιζε τὴν ἡσυχία καὶ τὴν εὐημερία τοῦ λαοῦ του. Τὰ δημόσια οικονομικὰ καὶ ὁ στρατὸς εἶχαν ἀνάγκη ἀπὸ ἀναδιοργάνωση.

Γι' αὐτὸ ὁ Λέων Ἰσαυρος ἐχώρισε τὸ κράτος σὲ *θέματα* (στρατιωτικὲς διοικήσεις) καὶ ἀνέθεσε σὲ στρατηγούς τὴν πολιτικὴ διοίκηση τῶν θεμάτων αὐτῶν. Ἀναδιοργάνωσε τὸν στρατὸ

καὶ τὸν ἔκανε βικανὸ νὰ ὑπερασπίζη τὴν αὐτοκρατορία ἀπὸ τοὺς ἔχθρους της.

Ἔστερα ἄλλαξε σὲ πολλὰ σημεῖα ἢ ἐσυμπλήρωσε τὴ νομοθεσία τοῦ κράτους, ἢ ὁποία ὡς τότε ἔμενε ὅπως τὴν εἶχε συντάξει ὁ Ἰουστινιανὸς μὲ τοὺς συνεργάτες του. Κυρίως ὁ Λέων Ἰσαυρος ἐφρόντισε νὰ κάμῃ τὴ νομοθεσία πρὸς φιλάνθρωπη, γιατί—ὅπως θυμᾶστε ἀπὸ τὰ προηγούμενα—ἦταν πολὺ αὐστηρὴ καὶ σὲ πολλὰς περιπτώσεις ἐπέβαλλε ποινὴ θανάτου. Ἐπίσης ὁ Λέων Ἰσαυρος ἐφρόντισε νὰ προστατεύῃ περισσότερο τὸ θεσμὸ τῆς οἰκογενείας.

2) **Κοινωνικές.** Εἶδε πάλι ὁ αὐτοκράτωρ πὼς ὁ πολὺς λαὸς του ἦταν ἀμόρφωτος, γεμάτος προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες. Ἀκόμη πὼς οἱ πολλοὶ ἐργάζονταν στὰ κτήματα τῶν λίγων—τῶν πλουσίων—μὲ μόνη ἀμοιβὴ *ψωμὶ καὶ στέγη*. Ἦταν δηλαδὴ οἱ πολλοὶ δοῦλοι γιὰ ὅλη τους τὴ ζωὴ (*δουλοπάροικοι*).

Ἀπεφάσισε λοιπὸν ὁ Λέων Ἰσαυρος τὰ ἑξῆς :

Ἰδρυσε πολλὰ λαϊκὰ σχολεῖα καὶ ἐβελτίωσε ὅσα ὑπῆρχαν μέχρι τότε, γιὰ νὰ μορφωθῇ ὁ λαὸς.

Κατάργησε τὴ δουλοπαροικία καὶ παρεχώρησε στοὺς «*ἀκτήμονες*» τὰ κτήματα τῶν μοναστηριῶν (ἀμέσως πρὸ κάτω θὰ ἴδοῦμε γιατί).

3) **Θρησκευτικές.** Στὸ θρησκευτικὸ ζήτημα ἐπικρατοῦσε αὐτὴ περίπου ἡ κατάσταση : Ὑπῆρχαν παρὰ πολλὰ μοναστήρια μὲ πλούσια κτήματα, πού δὲν ἐπλήρωναν φόρους στὸ κράτος, ἀλλὰ καὶ πού εἶχαν καταντήσῃ τόποι ἀργίας καὶ διαφθορᾶς τῶν νέων. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι τὰ Χριστιανικὰ μοναστήρια στὴν ἀρχὴ εἶχαν προσφέρει πολὺτιμες ὑπηρεσίες καὶ στὴ Χριστιανικὴ θρησκεία καὶ στὰ Ἑλληνικὰ γράμματα. Σιγὰ-σιγὰ ὅμως ἔχασαν τὸν προορισμὸ τους. Σ' αὐτὰ ἐπήγαιναν τώρα πολλοὶ νέοι, ὄχι γιατί ἐφλέγονταν ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία νὰ ὑπηρετήσουν τὸ θεό, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ ἐργάζωνται καί, τὸ σπουδαιότερο, γιὰ νὰ ξεφεύγουν ἀπὸ τὶς στρατιωτικὰς τους ὑποχρεώσεις. Ἔτσι τὰ μοναστήρια τώρα, ἀντὶ νὰ ὠφελοῦν, ἐξημίωσαν. Γιατὶ καὶ οἱ νέοι ἐγίνονταν ἀργόσχολοι—ἀνίκανοι γιὰ τὴ ζωὴ—καὶ τὸ κράτος δὲν ἐσυγκέντρωνε ἀρετὸ στρατὸ καὶ ἡ κοινωνία εἶχε ἔλλειψη ἀπὸ ἐργατικά χέρια.

Γι' αὐτὸ ὁ αὐτοκράτωρ ἔκλεισε τὰ περιττὰ μοναστήρια καὶ τὰ κτήματά τους τὰ ἐμοίρασε στὸ λαό.

*
* *

β) Εἰκονομαχία καὶ Εἰκονολατρεία.

Στις μεταρρυθμίσεις αὐτὲς ὁ Λέων ὁ Ἰσαυρος εἶχε μὲ τὸ μέρος του ὅλους τοὺς μορφωμένους ἀνθρώπους τῆς αὐτοκρατορίας, τοὺς ἀξιωματικούς, τοὺς ἀνωτέρους κληρικούς κλπ. Εἶχε ἀκόμη καὶ πολὺ λαό, καὶ ἰδιαίτερα ἐκείνους, στοὺς ὁποίους εἶχε δώσει κτήματα.

Ἐσηκώθηκε ὅμως καὶ μεγάλο κύμα ἀντιδράσεως ἐναντίον του ἀπὸ μέρους τῶν χιλιάδων μοναχῶν, οἱ ὁποῖοι ἔπρεπε τώρα νὰ ἐργασθοῦν γιὰ νὰ ζήσουν. Καὶ οἱ μοναχοὶ ἐπηρέαζαν ἀρκετοὺς ἀπὸ τὸν ἀμόρφωτο λαὸ καὶ ἰδιαίτερα τὶς γυναῖκες.

Ἡ ἀντίδραση αὐτὴ ἀργότερα ἐξελίχθηκε σ' ἐπανάσταση— ἡ ὁποία καταπνίγηκε βεβαία ἀμέσως—, ὅταν ὁ αὐτοκράτωρ ἠθέλησε νὰ καταργήσῃ τὶς εἰκόνες ἀπὸ τὶς ἐκκλησίες.

Ἄλλὰ, γιατί, ἄραγε ὁ Λέων Ἰσαυρος ἠθέλησε νὰ τὸ κάμῃ αὐτό; Οἱ Χριστιανοί, ἐκείνον τὸν καιρὸ, ἦταν ἀγράμματοι καὶ ἀμόρφωτοι. Ἐξέφυγαν ἀπὸ τὸ ἀληθινὸ πνεῦμα τῆς λατρείας τοῦ θεοῦ καὶ ἀντὶ νὰ λατρεύουν τὸ θεὸ καὶ τὸ Χριστὸ ἢ νὰ τιμοῦν καὶ νὰ δοξάζουν «*πνευματικῶς*» τοὺς διαφόρους ἁγίους, ἐλάτρευαν τὶς εἰκόνες τους—τὴν ὕλη, ἀπὸ τὴν ὁποία εἶχαν γίνει οἱ εἰκόνες (τὸ ξύλο ἢ τὰ ὀστᾶ τῶν ἁγίων κ.ο.κ.)

Ἄκόμη σὲ μερικὰ μέρη ἡ λατρεία ὀρισμένων ἁγίων εἶχε φθάσει σὲ σημεῖο, ποῦ ἐθεωροῦνταν αὐτοὶ ὡς θεοί. Παράδειγμα ἡ Θεσσαλονίκη μὲ τὸν Ἅγιο Δημήτριον, τὸν ὁποῖο ἐλάτρευε ὡς Θεό.

Ἔτσι ὅμως ἡ καθ' αὐτὸ θρησκεία τοῦ Πνεύματος—ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία—μετεβλήθη σὲ θρησκεία τῆς ὕλης—Εἰδωλολατρεία.

Ὁ Λέων Ἰσαυρος ἠθέλησε νὰ δώσει στὴ Χριστιανικὴ θρησκεία πνευματικώτερον χαρακτῆρα, τὸ χαρακτῆρα δηλ. ποῦ ἀρμόζε σ' αὐτήν.

Αὐτὸ ἐνόμισε πὼς θὰ τὸ κατώρθωνε, ἂν ἀπεμάκρυνε τὶς εἰκόνες ἀπὸ τὶς ἐκκλησίες. Γι' αὐτὸ ἔδωσε διαταγή, μὲ τὴν ὁποία ἀπηγόρευε τὴν προσκύνηση τῶν εἰκόνων. Διέταξε, μάλιστα, καὶ νὰ τοποθετήσουν τὶς εἰκόνες στὰ πρὸ ψηλὰ μέρη τῶν ἐκκλησιῶν, γιὰ νὰ μὴ τὶς φθάνουν οἱ Χριστιανοί. Καὶ ἐπειδὴ μ' αὐτὰ δὲν ἔθεραπεύθηκε τὸ κακὸ, ὁ Λέων Ἰσαυροῦς διέταξε νὰ ἀποβληθοῦν ἐντελῶς ἀπὸ τὶς ἐκκλησίες οἱ ἅγιες εἰκόνες.

Οἱ μοναχοί, εἶπαμε, εἶχαν κάθε λόγο ν' ἀντιμάχωνται τὸν αὐτοκράτορα. Ἐβρῆκαν τώρα τὴν εὐκαιρία, ποὺ ἐζητοῦσαν, καὶ ἐξεσήκωσαν τὸ λαὸ ἐναντίον του. Φιλονικίες, ταραχές, συμπλοκές, μικροεμφύλιοι πόλεμοι ἄρχισαν ἀνάμεσα στοὺς Χριστιανοὺς τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Ἀπὸ τῆ μιὰ μεριά ἦταν οἱ μοναχοί, μὲ τὸν ἀμόρφωτο λαό, ποὺ ἐλάτρευαν τὶς εἰκόνες, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη οἱ μορφωμένοι καὶ ὄλοι ἐκεῖνοι, ποὺ ὑποστήριζαν τὸν αὐτοκράτορα στὴν κατάργηση τῶν εἰκόνων. Οἱ πρῶτοι ἐλέγονταν **Εἰκονολάτρεις ἢ ξυλολάτρεις**, οἱ δευτέρου ἐλέγονταν **Εἰκονομάχοι**.

Ἡ διαίρεση αὐτὴ ἀνάμεσα στοὺς Χριστιανοὺς ἐκράτησε περίπου 120 χρόνια. Ἐφθασε μάλιστα σὲ πολὺ δεῦρ σημεῖο στὰ χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ γιοῦ τοῦ Λέοντα, **Κωνσταντίνου τοῦ Ε΄**. Ὁ Κωνσταντίνος ἦταν πρὸ σκληρὸς ἀπὸ τὸν πατέρα του στὸ ζήτημα τῆς καταπολεμήσεως τῶν προλήψεων καὶ τῶν δεισιδαιμονιῶν τοῦ λαοῦ. Περισσότερο «**ἀνένδοτος**» ἦταν στὸ κλείσιμο τῶν μοναστηριῶν καὶ στὴν καταδίωξη τῶν εἰκονολατρῶν.

Παρ' ὅλ' αὐτὰ οἱ μοναχοί ἔμεναν πιστοὶ στὶς ἀντιλήψεις τους καὶ ἡ διαίρεση τῶν Χριστιανῶν ἐξακολουθοῦσε.

γ) Θρίαμβος τῆς εἰκονολατρείας—Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας—Θεοδώρα (843 μ.Χ.).

Ὑστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Ε΄, ἀνέβηκαν στὸ θρόνο ἕνας—ἕστερ' ἀπὸ τὸν ἄλλο διάφοροι αὐτοκράτορες. Ἀπ' αὐτοὺς ἄλλοι ἦταν ὑπὲρ τῶν εἰκόνων, ἄλλοι ἐναντίον καὶ ἄλλοι ἔμεναν ἀδιάφοροι. Ἀπ' αὐτοὺς ξεχωρίζομε τοὺς παρακάτω :

1) **Κωνσταντίνος ΣΤ' ὁ Πορφυρογέννητος**. Ὑστερ' ἀπὸ

τὰ 780 μ. Χ. αὐτοκράτωρ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἔγινε ὁ **Κωνσταντῖνος ΣΤ' ὁ Πορφυρογέννητος**. Ἡ μητέρα τοῦ Κωνσταντίνου, **Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία**, ποῦ ἦταν ἐπίτροπος τοῦ ἀνήλικου γιοῦ της, ἐκάλεσε στὰ 787 νέα οἰκουμενικὴ σύνοδος τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας στὴ Νίκαια (ἑβδόμη οἴκουμ. σύνοδος). Ἡ σύνοδος αὐτὴ ἀπεφάσισε τὴν ἀναστήλωση τῶν ἁγίων εἰκόνων. Ἐδόθηκε ὁμως ἡ ἐξήγηση στοὺς Χριστιανοὺς νὰ μὴ λατρεύουν τὴν ὕλη, ἀπὸ τὴν ὁποία γίνεται ἡ εἰκόνα, ἀλλὰ νὰ προσκυνοῦν τιμητικὰ τὸν ἅγιο, ποῦ αὐτὴ παριστάνει.

2) **Λέων ὁ Ἀρμένιος**. Στὰ 814 ἔγινε αὐτοκράτωρ ὁ **Λέων Ἀρμένιος** (γι' αὐτὸν θὰ μιλήσωμε πιὸ κάτω), ὁ ὁποῖος κατήργησε πάλι τὶς εἰκόνες ἀπὸ τὶς ἐκκλησίες.

3) **Θεόφιλος — Θεοδώρα**. Στὰ 829 μ. Χ. ἔγινε αὐτοκράτωρ ὁ **Θεόφιλος** ὁ ὁποῖος ἦταν φοβερὸς εἰκονομάχος.

Μετὰ τὸ θάνατό του ὁμως, ἡ γυναίκα του **Θεοδώρα** στὰ 842, ἐπίτροπος κι αὐτὴ τοῦ ἀνήλικου γιοῦ της **Μιχαὴλ** τοῦ Γ', ἐκάλεσε νέα σύνοδος στὴν Κωνσταντινούπολη, ἡ ὁποία κατήργησε ὅλα τὰ διατάγματα, σύμφωνα μὲ τὰ ὁποῖα ἐδιώκονταν καὶ ἐτιμωροῦνταν οἱ εἰκονολάτρες. Ὑστερ' ἀπ' αὐτό, ἡ Θεοδώρα διέταξε ν' ἀναστηλωθοῦν οἱ εἰκόνες σ' ὅλες τὶς ἐκκλησίες τῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ νὰ τηρῆται ἡ ἀπόφαση τῆς Ζ' οἰκουμενικῆς συνόδου.

Ἡ ἀναστήλωση τῶν ἁγίων εἰκόνων ἐπανηγουρίσθη μ' ἐξαιρετικὴ θρησκευτικὴ μεγαλοπρέπεια ἀπ' ὅλους τοὺς Χριστιανοὺς. Τὸ γεγονὸς αὐτό, τὸ ὁποῖο μαζὶ μὲ τὶς ἅγιες εἰκόνες, ἔφερε καὶ τὴν ἔνωση σ' ὅλο τὸ λαό, τὸ ἐφορτάζομε κάθε χρόνο τὴν πρώτη Κυριακὴ τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ποῦ τὴν ὀνομάζομε **Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας**.

δ) Τὸ σχίσμα τῶν ἐκκλησιῶν (867 μ. Χ.).

Ὅλες οἱ ἐκκλησίες τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας ἐδιευθύνονταν ἀπὸ τὰ Πατριαρχεῖα. Τὰ Πατριαρχεῖα ἦταν πέντε : Κωνσταντινουπόλεως, Ρώμης, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων. Κάθε Πατριαρχεῖο εἶχε τὴ δική του περιφέρεια, ὅλο ὁμως ἦσαν ἰσότιμα μεταξύ τους. Διετηροῦσαν βέβαια σφικτὰ

σύνδεσμο τὸ ἓνα μὲ τ' ἄλλο καὶ συνεννοοῦνταν γιὰ κάθε ζήτημα τοῦ ἐνδιέφερε τὴ Χριστιανικὴ ἐκκλησία, ἀλλὰ κανένας Πατριάρχης δὲν ἀνακατευτόταν στὰ ἐσωτερικὰ τῆς δικαιοδοσίας τοῦ ἄλλου Πατριάρχου.

Ὁ Πατριάρχης ὁμοῦ τῆς Ρώμης, — ὁ Πάπας τῆς Ρώμης, ὅπως ἐλεγόταν —, ἤθελε ν' ἀναγνωρίζεται αὐτὸς ἀνώτατος ἀρχηγὸς τῆς Χριστιανικῆς ἐκκλησίας καὶ ἀνώτερος ἀπὸ τοὺς ἄλλους Πατριάρχες. Ἰσχυριζόταν πὼς εἶχε τὸ δικαίωμα αὐτό, ἐπειδὴ ἔμεινε στὴν πρωτεύουσα τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ στὴν πόλη, ποὺ ἐμαρτύρησαν οἱ κορυφαῖοι ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Παῦλος. Ἐπροσπαθοῦσε λοιπὸν ὁ Πάπας τῆς Ρώμης πάντα νὰ βολέκη εὐκαιρίες, γιὰ νὰ ἐπεμβαίη στὴ διοίκηση τῶν ἄλλων Πατριαρχείων καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ τὶς ἀπόψεις του, ὅσο μπορούσε.

Οἱ ἄλλοι Πατριάρχες δὲν ἦταν ποτὲ δυνατὸν ν' ἀνεχθοῦν αὐτὴ τὴν τακτικὴ τοῦ Πάπα. Ἔτσι ὑπῆρχε ἀνάμεσα στὰ Πατριαρχεῖα τῆς **Ἀνατολῆς** (τὰ τέσσαρα ἄλλα) καὶ στὸ Πατριαρχεῖο τῆς **Δύσεως** (Ρώμης), μιὰ κρυφὴ δυσαρέσκεια, ἡ ὁποία ἦταν φανερό, πὼς πολὺ γρήγορα θὰ κατέληγε σὲ φανερὴ σύγκρουση.

Στὰ 857, Πατριάρχης στὴν Κωνσταντινούπολη ἔγινε ὁ **Φώτιος**, ὁ ὁποῖος ἦταν ἀνώτερος ὑπάλληλος τοῦ κράτους, καλὸς, σοβαρὸς, ἐνάρετος καὶ πολὺ μορφωμένος. Ὁ Φώτιος δὲν ἦταν κληρικὸς. Ἐχειροτονήθηκε διάκονος καὶ μέσα σὲ τέσσερες ἡμέρες ἀνέβηκε στὸ μεγαλύτερο ἀξίωμα τῆς ἐκκλησίας, στὸν Πατριαρχικὸ θρόνο.

Ὁ Πάπας ἐνόμισε πὼς ἐβροῆκε τὴν εὐκαιρία ν' ἀναμιχθῆ στὰ ἐσωτερικὰ τοῦ Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Κι ἐνῶ ὡς τότε καὶ ἄλλοι λαϊκοὶ εἶχαν γίνει κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο Πατριάρχες, χωρὶς νὰ φέρῃ κανεὶς ἀντίρρηση, τώρα ὁ Πάπας διεκήρυξε, πὼς ἡ ἐκλογή τοῦ Φωτίου ἦταν παράνομη, Γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἀναγνωρίζει τὸ νέο Πατριάρχου. Ἐζήτησε μάλιστα ἀπὸ τὸ Φώτιο νὰ παραιτηθῆ.

Αὐτὴ τὴν ἀξίωση τοῦ Πάπα, ὅπως ἦταν φυσικό, τὴν ἀπέριψε ὁ Φώτιος.

Ὁ Πάπας τότε ἐκάλεσε σύνοδο στὴ Ρώμη, ἡ ὁποία καθήρεσε τὸ Φώτιο καὶ τὸν ἐκήρυξε ἑκπτώτο τοῦ πατριαρχικοῦ θρό-

νου. Ἄλλὰ καὶ ὁ Φώτιος ἐκάλεσε ἄλλη σύνοδο στὴν Κωνσταντινούπολη ἢ ὁποία μὲ ἀπόφασή της ἀναγνώρισε νόμιμη καὶ ἔγκυρη τὴν ἐκλογή του. Ἔτσι ὅμως οἱ σχέσεις τῶν δύο Πατριαρχείων ἐκλονίσθησαν σοβαρά.

Στὸ μεταξὺ ὁ Πάπας τῆς Ρώμης ἄρχισε χωρὶς ἀπόφαση οἰκουμενικῆς συνόδου νὰ τροποποιῇ δόγματα τῆς ἐκκλησίας, καὶ νὰ εἰσάγῃ μεταρρυθμίσεις στὸν τρόπο τῆς τελέσεως τῶν μυστηρίων καὶ τῶν ἄλλων ἱεροτελεστιῶν, ὅπως π.χ. τὸ βάπτισμα νὰ γίνεται μὲ ῥάντισμα, στὴ Θεία Κοινωνία νὰ μεταχειρίζονται ἄζυμο ψωμί κι ἄλλα τέτοια. Ἄπ' αὐτὰ ἐβρῆκε ἀφορμὴ ὁ Φώτιος κι ἐπροκάλεσε ἀπόφαση τῆς συνόδου, στὰ 867 μ.Χ., μὲ τὴν ὁποία καταδίκασε τὰ κηρύγματα τοῦ Πάπα καὶ ἀφώριξε κι αὐτὸν καὶ ὅσους τὸν ἀκολουθοῦσαν.

Ἔτσι στὰ 867 ἄρχισε τὸ *σχίσμα* ἀνάμεσα στὴν ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ στὴν ἐκκλησία τῆς Ρώμης, τὸ ὁποῖο ἐπραγματοποιήθηκε ὀριστικὰ στὰ 1053, στὴν ἐποχὴ τοῦ Πατριάρχου Μιχαὴλ Κηρουλαρίου. Ἡ πρώτη ἐκκλησία ὠνομάσθηκε *Ἀνατολικὴ ἢ ὀρθόδοξος*, ἡ δευτέρου *Δυτικὴ ἢ καθολικὴ*.

Ἔργασίες :

Ἰκανότητες τοῦ Λ. Ἰσαύρου. Κριτικὴ στὶς διάφορες μεταρρυθμίσεις του. Ζημία τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐξ αἰτίας τῆς διαμάχης εἰκονομάχων καὶ εἰκονολατρῶν.

Πληροφορίες γιὰ τὸ σχίσμα τῶν ἐκκλησιῶν.

ΙΔ. ΣΛΑΥΟΙ ΚΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ

α) Σλαῦοι.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀκόμη, ἀπὸ τὸ τέλος δηλ. περιποῦ τοῦ 6ου καὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ 7ου αἰώνα, μιὰ φυλὴ, ἡ *Σλα-*

Βικη ἐνοχλοῦσε ἀρκετὰ τὴν Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία στὶς βόρειες ἐπαρχίες της.

Οἱ Σλαῦοι ἐξεκίνησαν ἀπὸ τὴ βόρεια ἀνατολικὴ Εὐρώπη— σημερινὴ Ρωσία—. Ἐπροχώρησαν πρὸς τὰ νότια κι ἔφθασαν ὡς τὰ βόρεια σύνορα τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, κοντὰ στὸν ποταμὸ Δούναβη.

Ἀπὸ ἐκεῖ ἔκαναν συχνὰ διάφορες ἐπιδρομές. Ἄρπαζαν, κατέστρεφαν κι ἐλεηλατοῦσαν ὅ,τι ἔβρισκαν ἐμπρὸς τους.

Ὅταν ὁ Ἡράκλειος ἐτοιμαζόταν νὰ πολεμήσῃ τοὺς Πέρσες, ὅπως εἶδαμε στὰ προηγούμενα, ἤρθε σὲ συμφωνία μὲ τοὺς Σλαῦους. Τοὺς ἐπέτρεψε νὰ ἐγκατασταθοῦν στὴ χώρα του—ἐκεῖ περὶ τοῦ ποῦ εἶναι σήμερα ἡ Σερβία—νὰ μένουν ὅμως ἡσυχοὶ καὶ πιστοὶ ὑπῆκοοι τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους.

Ἔτσι οἱ Σλαῦοι ἐγκατεστάθηκαν στὴ χώρα μας. Ἐκαμὴν δικές τους, ἀνεξάρτητες ἡγεμονίες, οἱ ὁποῖες ὅμως ἀνεγνώριζαν τὴν κυριαρχία τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων.

β) **Βούλγαροι.** Λίγο ἀργότερα οἱ Ἕλληνες αὐτοκράτορες ἐπέτρεψαν νὰ ἐγκατασταθοῦν στὸ ἴδιο μέρος καὶ οἱ **Βούλγαροι**, μὲ τὴ συμφωνία νὰ ἐμποδίζουν τοὺς Σλαῦους καὶ τοὺς Ἀβάρους, ἀπὸ τοῦ νὰ κτυποῦν τὴν αὐτοκρατορία.

Καὶ οἱ μὲν Σλαῦοι ἡσύχασαν τότε. Οἱ Βούλγαροι ὅμως ἔγιναν ἡ χειρότερη πληγὴ, ὁ πῶς χειρότερος κίνδυνος γιὰ τοὺς Ἕλληνες.

Ἄλλ' ὡς ἐξετάσωμε λεπτομερέστερα τὴν ἱστορία τους.

Καταγωγὴ κλπ. τῶν Βουλγάρων.

Οἱ Βούλγαροι ἦταν λαὸς τουρκικῆς καταγωγῆς κι ἐκατοικοῦσαν στὴν Ἀσία. Ἐφυγαν ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ἤρθαν στὴ Ρωσία. Ἐγκατεστάθηκαν δίπλα στὸ μεγάλο ποταμὸ **Βόλγα**, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἐπῆραν καὶ τὸ ὄνομα Βούλγαροι. Ἀπὸ ἐκεῖ οἱ Βούλγαροι ἔκαναν συχνὰ ἐπιδρομές ἐναντίον τῶν γειτονικῶν τους χωρῶν. Σιγά-σιγά ἐκατέβαιναν πρὸς τὰ κάτω, πέρα πάντως—βόρεια ἀπὸ τὸ Δούναβη ποταμὸ. Στὰ 679 μ. Χ. ὁ τότε αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους Κωνσταντῖνος ὁ Δος τοὺς ἔδωσε ἄδεια νὰ ἐγκατασταθοῦν στὰ νότια τοῦ Δούναβη, στὴ χώρα δηλ. ποῦ εἶναι

Βυζαντινὴ Ἑλλάδα Δούκα—Γιαννοπούλου

5

ανάμεσα στο Δούναβη και στο ὄρος Αἶμο. Αὐτὴ ἡ χώρα ὠνομάσθηκε ἀπὸ τότε Βουλγαρία.

Στὰ χρόνια δηλαδή ἐκεῖνα καὶ ἡ Σερβία καὶ ἡ Βουλγαρία ἦταν χωρὲς Ἑλληνικὲς καὶ οἱ κάτοικοί τους ἦταν ὑπῆκοοι στὸ Βυζαντιακὸ κράτος.

Οἱ Βούλγαροι ἦταν λαὸς ἀπολίτιστος. Δὲν εἶχαν διαμορφωμένη δική τους οὔτε γλώσσα, οὔτε θρησκεία.

Οἱ Σλαῦοι ἦταν πιὸ πολιτισμένοι ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Μὲ τὴν ἀνάμιξη, πού εἶχαν οἱ δύο λαοί, οἱ Σλαῦοι μετέδωσαν στοὺς Βουλγάρους τὴ δική τους γλώσσα, τὰ ἦθη, τὰ ἔθιμα, μὲ μιὰ λέξη τὸ δικό τους πολιτισμό, "Ἐτσι ὕστερ" ἀπὸ λίγο οἱ Βούλγαροι ἀφωμοιώθηκαν μὲ τοὺς Σλαῦους καὶ δὲν εἶχαν καμιὰ διάκριση ἀπ' αὐτοὺς.

Πρῶτες ἐπιδρομὲς τῶν Βουλγάρων ἐναντίον τῆς Αὐτοκρατορίας.

Εἶπαμε καὶ πιὸ πρὶν ὅτι οἱ Βούλγαροι, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ πού ἐγκατεστάθηκαν στὴ σημερινὴ Βουλγαρία, ἄρχισαν τὶς ἐπιδρομὲς ἐναντίον τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Ἄρπαζαν, ἐλεηματοῦσαν, κατέστρεφαν. Οἱ Ἕλληνες ἀμύνονταν πάντα, τοὺς ἐπολεμοῦσαν καὶ τοὺς ἐνικοῦσαν.

Τὶς πιὸ ἄγριες ἐπιδρομὲς τὶς ἔκαναν οἱ Βούλγαροι μὲ τὸ βασιλιά τους **Κροῦμμο**, στὴν ἐποχὴ τοῦ αὐτοκράτορα **Νικηφόρου** τοῦ Αου (802—811 μ. Χ.)

Ὁ Νικηφόρος ἐπολέμησε γενναῖα τοῦ Βουλγάρους. Τοὺς ἔδιωξε ἀπὸ τὰ σύνορα καὶ τοὺς κατεδίωξε ὡς τὴ σημερινὴ Σόφια. Ἐκεῖ ὅμως ἔπεσε σὲ μιὰ ἐνέδρα, ἐσκοιώθηκε καὶ ὁ στρατός του ἐδιαλύθη. Τόση ἦταν ἡ θηριωδία τοῦ Κρούμμου, ὥστε διέταξε καὶ τοῦ ἔκαμαν τὸ κρανίον τοῦ Νικηφόρου ἐπιχρυσωμένο ποτήρι, γιὰ νὰ πίνη κρασί στὶς διασκεδάσεις του. Δὲν ἔχαρηκε ὅμως πολὺ.

Ἦστερ' ἀπὸ τρία χρόνια, στὰ 814, ἔγινε αὐτοκράτωρ στὸ Βυζαντιακὸ κράτος ὁ **Δέων** ὁ Εὐσ ὁ **Ἀρμένιος**. Αὐτὸς κατώρθωσε ν' ἀποκρούσῃ τοὺς Βουλγάρους, οἱ ὁποῖοι εἶχαν φθάσει ἔξω ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ νὰ τοὺς καταδιώξῃ μέχρι τὴ **Μεσημ-**

βρία, πόλη τῆς Θράκης. Ἐκεῖ ἔγινε μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ τρομερῆς μάχης, κατὰ τὴν ὁποία ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς ἑκαταστράφηκε ἐντελῶς κι ὁ Κροῦμμος ἐτραυματίσθηκε βαριά κι ἐπέθανε.

Οἱ Βούλγαροι ὕστερα ἀπὸ τὴν πανωλεθρία αὐτὴ ἔκαμαν περισσότερο ἀπὸ 70 χρόνια γιὰ νὰ ἐνοχλήσουν πάλι τὴ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία.

Ἐκχριστιανισμὸς τῶν Βουλγάρων.

Στὸ διάστημα αὐτὸ οἱ Ἕλληνες αὐτοκράτορες ἐσκέφθηκαν νὰ κάμουν τοὺς Βουλγάρους Χριστιανούς, ἀφοῦ δική τους θρησκεία δὲν εἶχαν. Ἔτσι, ἐνόμιζαν πὼς οἱ Βούλγαροι θὰ ἡμέρευαν καὶ θὰ ἠσύχαζαν.

Τὸ ἔργο τοῦ «**ἐκχριστιανισμοῦ**» τῶν Βουλγάρων στὴν ἐποχὴ τοῦ αὐτοκράτορα Μιχαὴλ τοῦ Γ', τὸ ἀνέλαβαν δύο μοναχοὶ ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, ὁ **Μεθόδιος** καὶ ὁ **Κύριλλος**. Οἱ δύο αὐτοὶ μοναχοὶ ἦταν πολὺ μορφωμένοι. Ἀφοῦ ἔμαθαν κατὰ τὴ Σλαβικὴ γλῶσσα καὶ μετέφρασαν τὸ Εὐαγγέλιο σ' αὐτὴ, —ἔφτιασαν μάλιστα καὶ τὸ Σλαβικὸ ἀλφάβητο—ἐπῆγαν στὴ Βουλγαρία κι ἄρχισαν τὴν «**κατήχηση**».

Πολλοὶ Βούλγαροι ἐπίστευαν στὴ Χριστιανικὴ θρησκεία κι ἐβαπτίζονταν.

Ὅταν δὲ ὁ Πατριάρχης Φώτιος κατώρθωσε νὰ κάμῃ νὰ πιστέψῃ καὶ νὰ βαπτισθῇ ὁ Βούλγαρος βασιλεὺς **Βόγορις**, δὲν ἔμεινε κανένας Βούλγαρος ἀβάπτιστος. Ἀπὸ τὸ βασιλεῖα μέχρι τὸν τελευταῖο πολίτη ἔγιναν ὅλοι Χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι.

ΙΕ'. ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ. ΝΕΟΙ ΑΓΩΝΕΣ. ENANTION ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ

(867—1081 μ. Χ.)

Οἱ Βούλγαροι, κι ὅταν ἀκόμα ἔγιναν Χριστιανοὶ καὶ ἐγνώρισαν τὸν Ἑλληνοχριστιανικὸ πολιτισμὸ τοῦ Βυζαντίου, δὲν ἔπαυσαν νὰ δείχνουν τὴν ἀχαριστία καὶ τὴν ἐχθρότητά τους πρὸς αὐτό.

Πάντα ἐζητοῦσαν τὴν εὐκαιρία νὰ καταστρέψουν τὸ Βυζαντιακὸ κράτος. Σκοπὸς τους καὶ ὄνειρό τους ἦταν νὰ διαλύσουν τὴ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία, ν' ἀλωθοῦν αὐτοὶ στὶς χώρες της, καὶ κυρίως νὰ πιάσουν τὰ παράλια καὶ τὰ λιμάνια της. Ἔτσι θὰ ἐξουσίαζαν πολὺ κόσμο, θὰ ἔπαιρναν σιὰ χέρια τους τὸ ἐμπόριο καὶ θὰ ἐπλούτιζαν.

Τὰ ἑβδομήντα χρόνια τῆς εἰρήνης ποὺ ἀκολούθησαν ὕστερα ἀπὸ τὴν καταστροφὴ τους στὴ μάχη τῆς Μεσημβρίας, ἔδωσαν τὴν εὐκαιρία σιτοῦς ἱκανοὺς βασιλεῖς τους νὰ τοὺς διοργανώσουν στρατιωτικῶς καὶ νὰ τοὺς κάνουν πάλι ἰσχυρὴ δύναμη.

Ἀντίθετα, ἡ κατάσταση τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους τὴν ἴδια ἐποχὴ, ἀπὸ τὶς ἐσωτερικὰς ἀνωμολίαις, δὲν ἦταν καθόλου καλή. Ὁ στρατὸς εἶχε παραλύσει καὶ τὰ οἰκονομικά τοῦ κράτους ἐβρίσκονταν σ' ἐλφεινὴν κατάστασιν. Ἔτσι ἡ εὐκαιρία ἦταν μοναδικὴ γιὰ νὰ πραγματοποιήσουν οἱ Βούλγαροι τὸ ὄνειρό τους καὶ νὰ πετύχουν τοὺς σκοποὺς τους.

Τὴν κατάστασιν τότε τὴν ἔσωσε ἡ *δυναστεία τῶν Μακεδόνων*.

Οἱ περισσότεροι οὐτοκράτορες τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας ἦταν ἄνδρες μὲ μεγάλη ἀξία καὶ σπάνια προτερήματα.

Ἦταν στρατηγοὶ ἑξοχοὶ καὶ ἀγαποῦσαν τὴ στρατιωτικὴ ζωὴ καὶ τοὺς στρατιῶτες. Ἔτσι εἶχαν τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὴν εἰλικρινῆ ἀγάπην τοῦ στρατοῦ.

Ἀκόμη εἶχαν ἀξιοζήλευτη δικικητικὴ καὶ διπλωματικὴ ἱκανό-

τητα και ἦταν καλοὶ οἰκονομολόγοι. Ἀπέφευγαν τὶς περιτιτὲς δαπάνες και τὴν πολυτέλεια και μὲ κάθε τρόπο ἐφρόντιζαν νὰ αὐξάνουν τὸν δημόσιο πλοῦτο.

Τὸ Ἰδανικὸ τους ἦταν νὰ κάνουν τὴ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία τὸ ἰσχυρότερο, τὸ μεγαλύτερο και τὸ πιὸ πολιτισμένον κράτος τοῦ κόσμου.

Ἡ Μακεδονικὴ δυναστεία ἐκράτησε τὸ θρόνον τοῦ Βυζαντίου 214 περίπου χρόνια και ἔδωσε εἴκοσι δύο βασιλεῖς. Σπουδαιότεροι ἀπ' αὐτοὺς εἶναι:

1) *Βασίλειος Α' Μακεδών.* Ἰδρυτὴς τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας ἦταν ὁ Βασίλειος Α'. Ὁ Βασίλειος ἦταν πολὺ ἐπιτήδεις ἄνθρωπος, δυνατὸς στὸ σῶμα, ἀλλὰ ἀμόρφωτος.

Ὅταν ἔγινε αὐτοκράτωρ, ἔδειξε πὼς εἶχε πολλὰ χαρίσματα. Τὸ σπουδαιότερο προτέρημά του ἦταν νὰ διορίζη ἀρχηγοὺς τοῦ στρατοῦ και τοῦ στόλου τοὺς ἀρίστους και ἱκανωτάτους στρατηγούς και ναυάρχους.

Στὴ διάρκεια τῆς βασιλείας του ἐλευθερώθηκε ἡ Κρήτη ἀπὸ τοὺς Ἀραβες και ἔπλευσαν οἱ ἐπιδρομὲς τῶν Σαρακηνῶν πειραπῶν στὰ παράλια τῆς αὐτοκρατορίας. Ἀκόμη μὲ κατάλληλες ἐνέργειες κατώρθωσε νὰ δεχθοῦν τὸν Χριστιανισμὸ οἱ Ἑλευθερολάκωνες(*) και νὰ ἀναγνωρίσουν οἱ Βούλγαροι τὸν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως ὄρχηγὸ τῆς ἐκκλησίας τους.

2) *Λέων ὁ ΣΤ'.* Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Βασιλείου ἔγινε αὐτοκράτωρ ὁ γιὸς του, Λέων ὁ ΣΤ', ὁ ὁποῖος, ἐπειδὴ ἀγαποῦσε τὴν παιδεία και ἐκαταγινόταν πολὺ μὲ τὰ γράμματα, ἐπῆρε τὸ παρῶνυμο *Σοφός*. Ὁ Λέων δὲν εἶχε τὶς ἱκανότητες τοῦ πατέρα του και δὲν ἐπολιτεύθηκε καλῶς. Τὰ κράτος στὴ διάρκεια τῆς βασιλείας του δὲν παρουσίασε βελτίωση. Ἀντίθετα οἱ ἔχθροὶ τῆς αὐτοκρατορίας Ἀραβες, Βούλγαροι, και Ρῶσοι ἔγιναν περισσότερο ἀπαιτητικοὶ και θρασεῖς.

Οἱ Βούλγαροι, μάλιστα, μὲ τὸ βασιλέα τους Συμεών, ἐτοιμά-

(*) Ἑλευθερολάκωνες ἦταν οἱ κάτοικοι μερικῶν πόλεων τῆς Λακωνίας ἐκτὸς τῆς Σπάρτης, ποὺ εἶχαν δική τους ὀμοσπονδία. Αὐτοὶ ὡς τὰ χρόνια τοῦ Βασιλείου Α' τοῦ Μακεδόνοιο δὲν εἶχαν ἀσπασθῆ τὸ Χριστιανισμὸ.

ζονταν να εισβάλουν στη Μακεδονία και τη Θράκη, οι δὲ Ρῶσοι κατώρθωσαν σὲ μιὰ ἐπιδρομὴ τους νὰ φθάσουν μέχρι τὴν Κωνσταντινούπολη.

3) **Κωνσταντῖνος Ζ΄ ὁ Πορφυρογέννητος.** Τὸν Λέοντα τὸ Σοφὸ τὸν διαδέχθηκε στὸ θρόνο ὁ γιὸς του, Κωνσταντῖνος ὁ Ζ΄, ποὺ εἶχε τὸ παρωνύμιο **Πορφυρογέννητος.** (Πορφυρογέννητοι ἐλέγονταν οἱ διάδοχοι τοῦ κράτους, ὅταν, κατὰ τὴ γέννησή τους, ὁ πατέρας τους ἐβασίλευε).

Ἐπειδὴ ἦταν ἀνήλικος, ὥσπου νὰ ἡλικιωθῆ, τὸν ἐπιτρόπευε ἡ μητέρα του, Ζωή. Ἡ βασιλεία του ἦταν μᾶλλον εἰρηνική.

4) **Ρωμανὸς Β΄.** Μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Ζ΄, ἐγίνε βασιλεὺς ὁ Ρωμανὸς Β΄, τοῦ ὁποίου ἡ βασιλεία ἦταν ἐνδοξη, ἀλλὰ βραχεία. Ὅταν ἐπέθανε ἀφῆκε διαδόχους του τοὺς δυὸ γιούς του Βασίλειο καὶ Κωνσταντίνο, οἱ ὁποῖοι ἦταν ἀνήλικοι.

5) **Νικηφόρος Β΄ (Φωκᾶς) καὶ Ἰωάννης Τσιμισκῆς.** Ἡ μητέρα τῶν δυὸ ἀνηλίκων βασιλοπαίδων, Θεοφανώ, ἐπαντρεύθηκε τὸν ἱκανὸ στρατηγὸ Νικηφόρο Φωκᾶ, ὁ ὁποῖος ἐδέχθηκε νὰ βασιλεύσῃ, ὥσπου νὰ ἡλικιωθοῦν τὰ δύο παιδιὰ τοῦ Ρωμανοῦ.

Μετὰ τὸ Νικηφόρο Β΄ ἀνακηρύχθηκε αὐτοκράτωρ ὁ Ἰωάννης Τσιμισκῆς, ὡς ἐπίτροπος κι αὐτὸς τῶν ἀνηλίκων τέκνων τοῦ Ρωμανοῦ, ὁ ὁποῖος καὶ ἐπαντρεύθηκε τὴ χήρα Θεοφανώ.

Ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς καὶ ὁ Ἰωάννης Τσιμισκῆς δὲν ἦταν μέλη τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας. Ἐβασίλευσαν ὅμως ὡς ἐπίτροποι τῶν τέκνων τοῦ Ρωμανοῦ καὶ ἐπρόσφεραν μεγάλες ὑπηρεσίες στὸ κράτος.

Ὁ Νικηφόρος ἐλευθέρωσε τὰ παράλια τῆς Συρίας, Ἀφρικῆς, Ν. Ἰταλίας κ.λ.π. ἀπὸ τοὺς πειρατὲς Σαρακηνοὺς Ἀραβες, κι ἐνίκησε τοὺς Βουλγάρους μὲ τὴ βοήθεια τῶν Ρώσων.

Ὁ Ἰωάννης Τσιμισκῆς ἐδιώξε τοὺς Ρώσους ἀπὸ τὴ Βουλγαρία.

Ὅταν ὁ Νικηφόρος ἐζήτησε ἀπὸ τοὺς Ρώσους νὰ τὸν βοηθήσουν ἐναντίον τῶν Βουλγάρων, ἐσυμφώνησε μαζί τους νὰ φύγουν ἀπὸ τὴ Βουλγαρία μόλις τελειώσῃ ὁ πόλεμος. Ἀλλὰ οἱ Ρῶ-

σοι δὲν ἐτήρησαν τὴν συμφωνία καὶ δὲν ἔφευγαν.

Ὁ Τσιμισκῆς ἤλθε ἐναντίον τους, τοὺς ἐνίκησε σὲ πολλές μάχες καὶ τοὺς ἀνάγκασε νὰ φύγουν. Ἀκόμα ὁ Τσιμισκῆς ἐλευθέρωσε τὴν Κύπρο καὶ τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας ἀπὸ τοὺς Σαρακηνοὺς πειρατές.

6) Βασίλειος Β' Βουλγαροκτόνος. Τελειωτικὴ καταστροφή τῶν Βουλγάρων. Ὁ Βασίλειος Β' ἔγινε αὐτοκράτωρ ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Τσιμισκῆ (976 μ. Χ.), σὲ ἡλικία εἴκοσι χρόνων. Οἱ ἱκανότητες καὶ τὰ προτερήματα τοῦ νέου αὐτοκράτορα ἦταν πολλά. Ἐξεχώριζε πρὸ παντὸς γιὰ τὴ διοικητικὴ του ἱκανότητα καὶ τὴν στρατηγικὴ του τέχνη.

Ἡ ἀρχὴ τῆς βασιλείας του ἦταν δύσκολη. Διάφοροι στρατηγοὶ τῆς αὐτοκρατορίας ἐπανεστάτησαν ἐναντίον του, γιὰ νὰ τοῦ πάρουν τὴ βασιλεία. Ἔτσι ἀρχισε ἐμφύλιος πόλεμος, πὺ ἐξημίωσε πολὺ τὸ κράτος. Ὁ Βασίλειος κατῶρθωσε νὰ ξιωντώση τοὺς ἐπαναστάτες στρατηγοὺς κι ἔτσι νὰ ἀσφαλίσῃ τὸ θρόνο του.

Ἡ πρώτη του φροντίδα κατόπιν ἦταν νὰ ὀργανώσῃ τὸ στρατό του καὶ νὰ τακτοποιήσῃ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους. Κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, μεταξὺ τοῦ Βασιλείου καὶ τῶν στρατηγῶν του, οἱ Βούλγαροι ἐβρῆκαν τὴν εὐκαιρία νὰ θέσουν σὲ ἐφαρμογὴ τὸ σχέδιό τους.

Ὁ νέος τσάρος τῶν Βουλγάρων Σαμουήλ, μὲ πολυάριθμο στρατὸ ἐμπῆκε στὴ Μακεδονία καὶ τὴν Ἀλβανία, ἐπροχώρησε νοτιώτερα στὴ Θεσσαλία, Στερεὰ Ἑλλάδα καὶ ἔφθασε στὴν Πελοπόννησο. Παντοῦ ἐσκόρπισε τὴν ἐρήμωση καὶ τὴν καταστροφή.

Ὁ Βασίλειος, ὁ ὁποῖος στὸ μεταξὺ εἶχε ἐτοιμάσει στρατό, ἔστειλε ἐναντίον τοῦ Σαμουήλ ἓνα ἰσχυρὸ καὶ καλὰ ὀργανωμένον τμήμα μὲ τὸν ἱκανὸ στρατηγὸ τοῦ **Νικηφόρο Οὐρανό**. Ὁ Σαμουήλ ἐβρισκόταν στὴν Πελοπόννησο, ὅταν ἔμαθε ὅτι ἔρχεται ἐναντίον του ὁ Νικηφόρος Οὐρανός. Ἀμέσως ἐξεκίνησε ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ἔρχόταν πρὸς συνάντησίν του. Οἱ δυὸ ἀντίπαλοι στρατοὶ ἐσυναντήθηκαν στὸν ποταμὸ Σπερχεῖο, κοντὰ στὴ Λαμία.

Ἐπειδὴ τὸ ποτάμι εἶχε πλημμυρίσει καὶ ἦταν ἀδύνατη ἡ διάβασή του, ἔμειναν ὁ μὲν Βουλγαρικὸς στρατὸς στὴ δεξιὰ ὁ-

χθη, ὁ δὲ Βυζαντιακὸς στρατὸς στήν ἀριστερή.

Ὁ Νικηφόρος κατώρθωσε νὰ βρῇ ἕνα διαβατὸ πόρο καὶ νὰ περάσῃ τὸ στρατὸ του στήν ἀντίπερα ὄχθη τῆ νύκτα. Ἔτσι, ἐνώ οἱ Βούλγαροι ἀμέριμνοι καὶ ἥσυχοι κοιμοῦνταν, ὁ στρατὸς τοῦ Νικηφόρου ἐπετέθη ξαφνικὰ ἐναντίον τους καὶ τοὺς ἐκάτασφαξε (996).

Ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς ἔπαθε ἀληθινὴ πανωλεθρία. Χιλιά-

Βασίλειος Βουλγαροκτόνος

δες ἐφονεύθησαν καὶ συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι.

Ὁ Σαμουήλ μὲ τὸ γιό του καὶ λίγους στρατιῶτες μόλις ἐσώθησαν καὶ ἐγύρισαν στὴ Βουλγαρία.

Ἔστερα ἀπὸ τὴ νίκη αὐτὴ ἐλευθερώθηκαν οἱ ἐλληνικὲς χῶρες, τὶς ὁποῖες εἶχαν καταλάβει προηγουμένως οἱ Βούλγαροι.

*
*
*

Ὁ Βασίλειος μετὰ τὴ νίκη τοῦ Σπερχειοῦ καὶ τὴν πανωλε-

θρία τῶν Βουλγάρων, ἐπῆρε τὴν ἀμετάκλητη ἀπόφαση νὰ διαλύσῃ ἐντελῶς τὸ Βουλγαρικὸ κράτος. Ἐτοίμασε ἱκανὸ καὶ ἀκαταμάχητο στρατὸ καὶ ἐξεστράτευσε αὐτοπροσώπως ἐναντίον τους.

Δὲν θὰ ξαναγύριζε στὴν Κωνσταντινούπολη ἂν δὲν ἐπραγματοποιοῦσε τὰ σκοπὸ του.

Μὲ τὴν εὐλογία τῆς ἐκκλησίας καὶ τὶς εὐχὰς τοῦ λαοῦ του ἐξεκίνησε ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα. Ἐπέρασε ὀλόκληρη τὴ Θράκη καὶ τὴ Μακεδονία, δίνοντας νικηφόρες μάχες ἐναντίον τῶν Βουλγάρων. Ἡ σπουδαιότερη καὶ καταστρεπτικὴ γιὰ τοὺς Βουλγάρους μάχη, ἦταν ἡ μάχη τοῦ **Κλειδίου** (1014). Τὸ Κλειδίον (Στενὰ τοῦ Σιδηροκάστρου) εἶχε ὀχυρωθῆ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους, γιὰτὶ ἔφραζε τὸ δρόμο πρὸς τὴ Βουλγαρία.

Ὁ Βασίλειος μὲ τὸ στρατὸ του ἐπετέθη ἐναντίον τους. Ἡ μάχη ἦταν πολύνεκρη καὶ πεισματικὴ, καὶ οἱ Βούλγαροι ἀμύνονταν ἥρωϊκά. Ἐνῶ διαρκοῦσε ἡ μάχη, ὁ στρατηγὸς τοῦ Βασιλείου, **Νικηφόρος Ξιφίας** κατῶρθωσε νὰ περάσῃ ἀπὸ στενὲς ὄρεινὲς διαβάσεις καὶ νὰ πιάσῃ τὰ νῶτα τῶν Βουλγάρων.

Ἡ καταστροφὴ τους ἦταν πιά ἀναπόφευκτη. Μὲ ὅλη τὴν ἀντίσταση, πὺν ἐπρόβραλαν ἐνικήθηκαν. Χιλιάδες ἀπ' αὐτοὺς ἐσκοτώθηκαν καὶ οἱ ὑπόλοιποι πιάστηκαν αἰχμάλωτοι.

Ὁ Τσάρος τῶν Βουλγάρων Σαμουὴλ ἔπαθε τέτοια ψυχικὴ συντριβὴ ἀπὸ τὴν καταστροφὴ τοῦ στρατοῦ του, πὺν ἐπέθανε ἀπὸ τὴ λύπη του.

Κατόπιν ὁ Βασίλειος ἐπροχώρησε μέσα στὴ Βουλγαρία καὶ σὲ λίγον καιρὸ τὴν ὑπεδούλωσε ὀλόκληρη καὶ τὴν ἔκαμε ἐπαρχία τῆς Αὐτοκρατορίας (1018).

Ὅλα τὰ φρούρια, πὺν εἶχαν κάνει οἱ Βούλγαροι στὴ Μακεδονία ἔπεσαν στὰ χέρια τοῦ Βασιλείου. Καὶ ὀλόκληρη ἡ Μακεδονία, ἀνέπνευσε τὸν ἐλεύθερο Ἑλληνικὸ ἀέρα. Οἱ ἀγῶνες τοῦ Βασιλείου ἐναντίον τῶν Βουλγάρων ἐκράτησαν 20 περίπου χρόνια.

Ὅστερα ἀπὸ τὴ συντριβὴ τῶν Βουλγάρων καὶ τὴ διάλυση τοῦ Βουλγαρικοῦ κράτους, ὁ Βασίλειος περιώδευσε ὅλες τὶς χῶρες, πὺν εἶχαν καταστρέψει καὶ τυραννήσει οἱ Βούλγαροι. Κα-

τεβαίνοτας ἦρθε καὶ στὴν Ἀθήνα, ὅπου ὁ λαὸς τὸν ὑποδέχθηκε μὲ ἐνθουσιασμό.

Ἡ πρώτη του δουλειά, ὅταν ἔφθασε ἐκεῖ, ἦταν ν'ἀνεβῆ στὴν Ἀκρόπολη, στὸ ναὸ τῆς Παναγίας, γιὰ νὰ τὴν εὐχαριστήσῃ γιὰ τὴ νίκη, πού τοῦ ἐχάρισε καὶ νὰ ἀφιερῶσῃ τὰ πολύτιμα δῶρα, πού ἔφερε. (Σὲ ναὸ τῆς Παναγίας εἶχε μετατραπῆ ὁ Παρθενώνας) *

Ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ὁ Βασίλειος ἐγύρισε στὴν Κωνσταντινούπολη μὲ τὰ πλούσια λάφυρα, πού εἶχε πάρει ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καὶ μὲ τὴν αἰχμάλωτη οἰκογένεια τοῦ Σαμουήλ.

Ὅλος ὁ λαὸς μὲ ἀνέκφραστη χαρὰ τοῦ ἔκανε μεγάλη ὑποδοχή. Τέτοια, πού δὲν εἶχε γνωρίσει ἄλλος αὐτοκράτωρ.

Τὸν ὠνόμασε μέσα στὸν ἐνθουσιασμό **Βουλγαροκτόνο** γιὰ τὴν καταστροφή, πού ἐπροξένησε στοὺς Βουλγάρους.

Ἡ αὐτοκρατορία στὴ μεγαλύτερη ἀκμὴ της.

Στὰ χρόνια τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας καὶ ἰδιαίτερα στὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου ἡ αὐτοκρατορία ἐγγώρισε τὴ μεγαλύτερη δόξα της.

Ἀπὸ στρατιωτικὴ πλευρά : Ἐνίκησε ὅλους τοὺς γύρω ἔχθρους της καὶ ἀπλωνόταν ἀπὸ τὴν Ἀρμενία ὡς τὴν Κύπρο καὶ τὴν Κρήτη, τὴν Ἰταλία καὶ τὴ Σερβία μέχρι τὴ Βουλγαρία καὶ σὲ ὅλα σχεδὸν τὰ παράλια γύρω ἀπὸ τὸν Εὐξεῖνο Πόντο.

Ἀπὸ πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ πλευρά : Ὅλο τὸ ἐμπόριο σχεδὸν μ' ὅλες τὶς χῶρες (Ἰνδίες—Κίνα—Ρωσία—Γερμανία—Αὐστρία κλπ.) ἐγινόταν «μέσω» Κωνσταντινουπόλεως.

Ἀφθονο χρῆμα ἔφευτε στὰ ταμεῖα τοῦ κράτους καὶ πολὺς λαὸς ἔβρισκε ἐργασία καὶ οἰκονομοῦσε ἀνετα τὰ ἔξοδα γιὰ τὴ συντήρησή του.

Ἀπὸ ἐκπολιτιστικὴ πλευρά : Μεγάλῃ προόδῳ ἐσημειώθηκε στὰ γράμματα καὶ στὴ μελέτη τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Ἡ τέχνη εἶχε φθάσει στὸ πρὸ ἀνώτερο σημεῖο τῆς λεπτότητας

(*) Νὰ διαβαστῆ ἀπὸ τὸ ἀναγνωστικὸ τῆς Ε', τάξεως ὁ Βασίλειος Β' στὴν Ἀθήνα,

καὶ τῆς τελειότητος. Τ' ἀσημικά, τὰ χρυσαφικά καὶ τὰ μεταξωτά της δὲν εἶχαν τὰ ὅμοιά τους σ' ὅλο τὸν Κόσμο.

Ἡ Πόλις ἐγέμισε ἀπὸ καταστήματα, ἀγορές, οἰκοδομήματα, πλατεῖες καὶ ἄλλα ὠραῖα ἔργα καὶ οἰκοδομήματα καὶ ἐπλημύρισε ἀπὸ μιὰ ἀσυνήθιστη μεγαλοπρέπεια καὶ πολυτέλεια, πὺν ἄρχιζε ἀπὸ τ' ἀνάτορα καὶ ἔφθανε ὡς τοὺς κληρικούς, τοὺς ἐμπόρους, τοὺς ἀξιοματούχους καὶ τοὺς ἄλλους ὑπαλλήλους. Τέτοια δόξα, τέτοιον πλοῦτο καὶ τόση πολυτέλεια δὲν ἐγνώρισε ἢ πρωτεύουσα σὲ καμιά ἄλλη ἐποχὴ μέχρι σήμερα.

Ἔργασίαι :

Τι ὀφείλουν οἱ Βούλγαροι καὶ Σλαῶι στοὺς Ἕλληνας ἀπὸ θρησκευτικὴ καὶ πολιτικὴ ἀποψη. Πῶς κρίνετε τὴ συμπεριφορὰ τους. Ἄγριότητα Κρούμμου.

Πληροφορίες γιὰ τὸ Βασ. Βουλγαροκτόνο. Ἡ ἀκμὴ τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Διαβάστε τὸ βιβλίον τῆς Δέλτα «Στὸ καιρὸ τοῦ Βουλγαροκτόνου».

ΙΣΤ' Η ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Ἐκ τῆς ἀπὸ δῶ καὶ ὕστερα μπαίνομε στὴ θλιβερὴ περίοδο τῆς παρακμῆς τῆς ἑνδοξῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἡ ὁποία σιγὰ σιγὰ ἐπροκάλεσε τὴν πτώση τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἔθεσε τέρμα στοὺς θριάμβους τοῦ Ἑλληνοχριστιανισμοῦ.

Ἄλλὰ γιὰ νὰ καταλάβωμε καλὰ ὅλα ὅσα συνέβησαν στὴν περίοδο αὐτῆ, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξετάσωμε παράλληλα : α). Ποιὰ κατάστασις ἐπεκράτησε στὴν αὐτοκρατορία ἀμέσως ὕστερ' ἀπὸ τὴ βασιλεία τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου. β) Ποιοὶ νέοι

ἐχθροὶ παρουσιάσθησαν καὶ πῶς ἀντιμετωπίσθησαν καὶ γ) Ποιὰ ἦ γενικὴ κατάστασις τότε σ' ὀλόκληρη τὴν Εὐρώπῃ.

ΙΖ'. Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ ΑΚΜΗ ΤΗΣ

Ἐπειδὴ ἀπὸ τὸ θάνατον τοῦ Βασιλείου Βουλγαροκτόνου καὶ γιὰ 50 περίπου χρόνια (1025—1081), ἐξακολούθησαν νὰ βασιλεύουν διάφοροι διάδοχοι τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας. Σπουδαιότερος ἀπ' ὅλους ἦταν ὁ **Ρωμανὸς Δ'**.

Γενικὰ οἱ αὐτοκράτορες τῆς περιόδου αὐτῆς ἐξεχώριζαν γιὰ τὴν ἰκανότητά τους στὴ διοίκηση τοῦ κράτους. Ἄκόμη τότε ἄρχισε νὰ φανερώνεται μιὰ ἀντίθεση τῶν στρατιωτικῶν πρὸς τοὺς πολιτικούς. Ἀποτέλεσμα ὅλων αὐτῶν ἦταν νὰ δημιουργηθῇ μεγάλη ἐσωτερικὴ ἀνωμαλία, ἡ ὁποία ἐπέφερε σ' ὀλόκληρη τὴν αὐτοκρατορία τὴν ἀναρχία καὶ τὴ διοικητικὴ ἐξαθλίωσις. Ἡ στρατιωτικὴ δύναμις ἐξέπεσε. Τὰ οἰκονομικὰ δὲν ἦταν καθόλου ἀνθηρὰ. Καὶ ὡς συμπλήρωμα τοῦ κακοῦ, τὴν ἐποχὴ αὐτὴ παρουσιάσθηκε πάλι ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ νέος καὶ τρομερὸς ἐχθρὸς, οἱ **Σελτζοῦκοι Τούρκοι**.

ΙΗ'. ΣΕΛΤΖΟΥΚΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ

Οἱ Τοῦρκοι ἦταν Μογγολικῆς καταγωγῆς. Κατοικοῦσαν στίς πεδιάδες, ποῦ βρίσκονται ἀνατολικά τῆς Κασπίας θάλασσας. Ζοῦσαν χωρισμένοι σέ πολλές φυλές, γνωστή κάθε μιὰ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς. Ἀσπάσθησαν ἐνωρὶς τὸν Ἰσλαμισμό καὶ ἔγιναν φανατικοὶ καὶ πιστοὶ ὀπαδοὶ του. Κατόπιν πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἐξεχύθησαν ὡς πελεμιστὲς στίς Ἰνδίες, στήν Περσία, στή Συρία καὶ στή Μ. Ἀσία.

Μιὰ ἀπὸ τίς Τουρκικὲς αὐτὲς φυλές ἦταν οἱ **Σελτζοῦκοι**, ἡ πρώτη Τουρκικὴ φυλὴ, ποῦ ἤρθε σὲ ἐπαφὴ μὲ τὴν Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία. Καὶ ἦταν μάλιστα ἡ πιὸ ἰσχυρὴ καὶ ἡ πιὸ σκληρὴ πολεμικὴ φυλὴ ἀπ' ὅλες τίς ἄλλες.

Στὴν ἀρχὴ οἱ Σελτζοῦκοι κατέβηκαν στή Βαγδάτη καὶ ἔγιναν μισθοφόροι τοῦ Χαλίφη τῆς Βαγδάτης. Δὲν ἐβράδυναν ὅμως σύντομα νὰ γίνουν κύριοι τῆς Βαγδάτης. Ἀργότερα ἐπῆραν τίς Περσικὲς χῶρες καὶ ἴδρυσαν δικό τους κράτος. Ἀπὸ τὴν Περσία ἐπέρασαν στήν Ἀρμενία καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἀρχισαν ἐπιδρομὲς στή Μ. Ἀσία.

Ἐπὶ αὐτοκράτορ τοῦ Βυζαντίου Ρωμανὸς ὁ Δ', ποῦ εἶδαμε προηγουμένως, ἐπειδὴ ἔβλεπε τὸν κίνδυνον, ἀγωνίσθηκε μὲ πείσμα καὶ ἀπαράμιλλη ἀνδρεία νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐξάπλωσίν τουσ πρὸς τὸ μέρος τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ δύο πρῶτες ἐκστρατεῖες του ἐναντίον τῶν Σελτζοῦκων ἦταν νικηφόρες. Στὴν τρίτη ὅμως ἐνικήθηκε καὶ συνελήφθη αἰχμάλωτος. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Σελτζοῦκων ἐμεταχειρίσθηκε τὸ Ρωμανὸ μὲ γενναιοψυχία. Ἐκαμε μαζί του εἰρήνη καὶ τὸν ἄφησε ἐλεύθερον. Οἱ ἀντίπαλοι ὅμως τοῦ Ρωμανοῦ ἀνεκήρυξαν ἄλλον αὐτοκράτορα καὶ τὸ Ρωμανὸ τὸν ἐφυλάκισαν.

Ἀνωμαλία καὶ ἀναρχία ἐπεκράτησε στὸ κράτος. Οἱ Σελτζοῦκοι ἐβροῦσαν τότε πάλι τὴν εὐκαιρία νὰ καταλάβουν τὴ Μεσοποταμία, τὴ Συρία καὶ τὴν Παλαιστίνη,

Ἀργότερα μὲ τὸν ἡγεμόνα τους Μαλέκ—Σάχ κατέλαβαν ὅλη

σχεδόν τῇ Μ. Ἀσία καὶ ἔφθασαν ὡς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς καὶ ὡς τῇ Χρυσούπολι ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολι.

Ἔτσι ἴδρυσαν ἓνα μεγάλο κράτος, ποὺ ἀπλωνόταν ἀπὸ τὴν Περσία ὡς τὰ πρόθυρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἔγιναν **σοβαροὺς** κίνδυνος καὶ ἀπειλὴ γιὰ τὸ Βυζαντιακὸ κράτος.

ΙΘ' ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΚΟΜΝΗΝΩΝ

Στὴ περίστασι αὐτῇ, τὴν τόσο δύσκολη, ἔσωσε προσωρινὰ τὴν αὐτοκρατορία μιὰ νέα γενιὰ αὐτοκρατόρων, γνωστὴ στὴν ἱστορία μὲ τὸ ὄνομα **δυναστεία τῶν Κομνηνῶν**.

Οἱ Κομνηνοὶ ἔκατάγονταν ἀπὸ τὴ Μ. Ἀσία. Ἦσαν ἑξαιρετικοὶ στρατηγοί, εἶχαν τελεία μόρφωσι καὶ ἀξιόλογα διοικητικὰ προσόντα. Εἶχαν ἀκόμα τὴ διάθεσι νὰ ἐργασθοῦν πραγματικά, γιὰ νὰ ὀδηγήσουσι πάλι τὴν αὐτοκρατορία στὴν προηγούμενὴ τῆς δόξα.

Πρῶτος Κομνηνὸς αὐτοκράτωρ ἦταν ὁ **Ἀλέξιος Α' Κομνηνός**. Ἀνέβηκε στὸ θρόνον ἀκριβῶς, ὅταν οἱ Σελτζούκοι ἀπειλοῦσαν ἐκ νέου νὰ διαλύσουσι τὸ κράτος. Ἀνεχάιτισε στὴν ἀρχὴ τὶς κατακτητικὰς ἐπιδρομὰς τοὺς καὶ ἀργότερα μὲ συχνοὺς πολέμους κατώρθωσε νὰ ξαναπάρῃ τὶς περισσότερες ἐπαρχίες τῆς Μ. Ἀσίας, καὶ νὰ ἐξασθενήσῃ τὴ δύναμὴ του.

Ἀργότερα ὁ διάδοχός του **Ἰωάννης Κομνηνός** ἔξαναπῆρε ὅλες τὶς ἐπαρχίες, ποὺ βρισκόνταν στὰ νότια τῆς Μ. Ἀσίας.

Ἡ δυναστεία τῶν Κομνηνῶν ἐδιατηρήθη 100 περίπου χρόνια (1081—1185). Θὰ τοὺς συναντήσωμε καὶ πῶς κάτω.

Κ' Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

Εἶχαμε εἰπεῖ ὅτι, τὸ Δυτικὸ Ρωμαϊκὸ κράτος ἐδιαλύθηκε, ὅταν ἐγίνε ἡ μετανάστευση τῶν λαῶν ἐξ αἰτίας τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Οὐνων. Τότε πολλοὶ γερμανικοὶ λαοὶ ἐγκατεστάθησαν στὶς χῶρες τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ ἴδρυσαν νέα κράτη. Οἱ λαοὶ τῶν νέων κρατῶν ἐσυγχρονίσθησαν μὲ τοὺς παλιοὺς κατοίκους τῶν χωρῶν ἐκείνων, ἀσπάσθησαν τὸ Χριστιανισμὸ καὶ μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου ἐδέχθησαν τὴν ἐπίδραση τοῦ Ρωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

Ἀπὸ τὰ κράτη αὐτὰ γιὰ πολὺ καιρὸ ξεχωρίζει τὸ **Φραγκικὸ κράτος**, τὸ ὁποῖο στὴν ἐποχὴ τοῦ βασιλιᾶ του **Καρόλου τοῦ Μεγάλου** ἦταν τὸ μεγαλύτερο κράτος τῆς Εὐρώπης. Ἐπεριλάμβανε τὶς χῶρες τῆς σημερινῆς Γαλλίας, τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς Γερμανίας καὶ τὴ Β. Ἰταλία. Οἱ ὑπῆκοοι τοῦ κράτους αὐτοῦ εἰ λέγονταν **Φράγκοι**.

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Καρόλου τὸ Φραγκικὸ κράτος ἐδιαμελίσθηκε σὲ τρία μικρότερα κράτη, τὸ ἓνα ἐπεριλάμβανε τὶς Γαλλικὰς χῶρες, τὸ ἄλλο τὶς Γερμανικὰς καὶ τὸ τρίτο τὶς Ἰταλικὰς. Ἀπὸ τὰ τρία αὐτὰ κράτη πολὺ ἀργότερα ἐγεννήθησαν τὰ σημερινὰ πολιτισμένα κράτη τῆς Εὐρώπης.

*
* *

Τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῶν κοινωνιῶν στὰ κράτη τῆς Εὐρώπης τὴν ἐποχὴ ἐκείνη εἶναι τὰ ἀκόλουθα :

α) Οἱ λαοὶ ἦταν χωρισμένοι σὲ δυὸ τάξεις. Ἡ μία τάξη, ποὺ τὴν ἀποτελοῦσαν οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ ἄρχοντες, εἶχε ὅλα τὰ δικαιώματα, ἦταν ἡ **κυρίαρχη τάξη**.

Ἡ ἄλλη τάξη, ποὺ τὴν ἀποτελοῦσε ὁ λαὸς εἶχε μόνον ὑποχρεώσεις καὶ κανένα δικαίωμα.

β) Οἱ λαοὶ τῶν κρατῶν τῆς Εὐρώπης εἶχαν ζωηρότατο θρη-

σκευτικό ενδιαφέρον. Ο Χριστιανισμός είχε τέτοια επιρροή στους λαούς αυτούς, στα χρόνια εκείνα, ώστε όλος τους ό βίος είχε χρώμα θρησκευτικό. Το θρησκευτικό αίσθημα είναι το κοινό τους γνώρισμα και σέ τόσο βαθμό ανεπτυγμένο, πού εδημιούργησε θρησκευτικό φανατισμό.

Γι' αυτόν το λόγο ό Πάπας και γενικά οι κληρικοί αποτελούσαν την ισχυρότερη τάξη στις κοινωνίες της Ευρώπης την εποχή εκείνη και άσκούσαν τεραστία επιρροή και επίδραση και στους ήγεμόνες άκόμη.

γ) *Ή παιδεία, τά γράμματα και οι τέχνες, τó εμπόριο και ή βιομηχανία* δέν προκαλούσαν τó ενδιαφέρον τών λαών της Ευρώπης. Ή γραμματική μόρφωση ήταν προνόμιο τών κληρικών και τών λίγων εύγενών. Ο λαός έμεινε άγράμματος και άμόρφωτος. Ή άγραμματοσύνη, ή άμορφωσιά και οι δεισιδαιμονίες έκυριαρχούσαν μέσα στα πλήθη.

δ) Το διοικητικό σύστημα ήταν *Φεουδαρχικό*. Κάθε κράτος δηλαδή, ήταν χωρισμένο σέ φέουδα, μικρότερα βασίλεια με ιδιαίτερο άρχοντα τó καθένα. Τα μικρότερα αυτά βασίλεια έχωρίζονταν σέ μικρότερες πάλι περιφέρειες με ιδιαίτερο άρχηγό ή κάθε μία. Έτσι έσχηματίσθηκε μια διοικητική ιεραρχία με αυτούς τους τίτλους. Βασιλεύς ή αυτοκράτωρ, ήγεμόνας, δούκας, κόμητας, μαρκήσιος, βαρώνος. Και τά φέουδα ώνομάζονταν από τόν τίτλο τού φεουδάρχη, ήγεμονίες, δουκάτα, κομητείες, βαρωνίες κ.ο.κ.

Κάθε φεουδάρχης ήταν άπόλυτος κύριος στο φέουδό του. Έίχε δικό του στρατό, τόν όποιο ώπλιζε και συντηρούσε μόνος του. Όλοι όμως οι φεουδάρχες υπάκουαν στο βυσιλέα ή αυτοκράτορα.

ε) Ή γη άνήκε στους φεουδάρχες. Ο πολυς λαός ήταν δούλος, ύποχρεωμένος νά καλλιεργή τά κτήματα τού φεουδάρχη, χωρίς νά έχη κανένα δικαίωμα.

στ) Οι άρχοντες και οι εύγενείς αποτελούσαν ιδιαίτερη στρατιωτική τάξη, τους *επιπότες* (έφιπποι πολεμιστές).

Οι επιπότες μόνη άσχολία είχαν νά άσκούνται έφιπποι ή πεζοί στη χρήση τών πολεμικών όπλων, νά κάνουν μονομαχίες,

ταυρομαχίες και ἄλλα επικίνδυνα γυμνάσματα, γιὰ νὰ γίνωνται γενναῖοι και ἄριστοι πολεμιστές.

Ἰδιαίτερο καθῆκον τους ἐθεωροῦσαν νὰ υπερασπίζονται τὸ δίκαιο, νὰ προστατεύουν τοὺς ἀδυνάτους και ἀδικουμένους ἀπὸ τὴ βία τῶν ἰσχυρῶν και νὰ εἶναι πιστοὶ στὴ φιλία.

Ἡ ἀνδρεία, ἡ γενναιοψυχία, ἡ ὑποστήριξη τῆς δικαιοσύνης, ἡ προστασία τῶν ἀδυνάτων και ἡ πίστη στὴ φιλία, ἐκφράζονται μὲ τὴ λέξη *ἱπποτισμός*.

ΚΑ' ΟΙ ΦΡΑΓΚΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Τὸ Βυζαντιακὸ κράτος, καθὼς εἶδαμε, εἶχε δημιουργήσει κατὰ τὸ μεσαίωνα ἓνα ἀξιοθαύμαστο Ἑλληνοχριστιανικὸ πολιτισμό. Εἶχε νικήσει τοὺς διαφόρους ἐχθροὺς τῆς αὐτοκρατορίας. Εἶχε προοδεύσει στὰ γράμματα, στὶς τέχνες και στὶς ἐπιστῆμες. Μεγάλοπρεπα οἰκοδομήματα ἐστόλιζαν τὶς πόλεις. Ἀνώτερες σχολὲς ἐμόρφωναν τοὺς πνευματικοὺς ἡγέτας τοῦ κράτους και κατώτερα σχολεῖα τὸ λαό. Τὸ ἐμπόριον ἦταν ἀνθηρό, πλοῦτος ἀφθονος ὑπῆρχε στὸ κράτος και οἱ λαοὶ τῆς αὐτοκρατορίας εὐημεροῦσαν και ζοῦσαν ἀνθρωπινὴ ζωὴ.

Ἡ πρόοδος, ὁ πολιτισμὸς και ὁ πλοῦτος τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους εἶχαν προκαλέσει τὴ ζηλοτυπία τῶν ἀπολιτίστων κατὰ τὸ μεσαίωνα λαῶν τῆς Εὐρώπης (Φράγκων).

Τὴ ζηλοτυπία αὐτὴ τὴν ἐκαλλιεργοῦσε μὲ ἐπιτηδειότητα ὁ Πάπας, ὁ πνευματικὸς ἀρχηγὸς τῆς Δ. ἐκκλησίας, ἐπειδὴ ἐπιθυμοῦσε, καθὼς ξέρουμε, νὰ ἀναγνωρισθῇ αὐτὸς ἀρχηγὸς ὅλων τῶν Χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν.

Οἱ ἐχθρικές διαθέσεις τῆς Δύσεως ἐκρυσαν τὴν ἐπιθυμία τῆς διαλύσεως και ὑποταγῆς τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους, ἀν θὰ παρυσιαζόταν κάποτε εὐκαιρία.

Βυζαντινὴ Ἑλλάδα Δούκα—Γιαννοπούλου

6

ΚΒ' ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΕΣ

α) Αίτια τῶν Σταυροφοριῶν.

Πολλοὶ Χριστιανοὶ ἀπὸ ὅλα τὰ χριστιανικὰ μέρη συνήθιζαν νὰ πηγαίνουν στὰ Ἱεροσόλυμα γιὰ νὰ προσκυνήσουν τὸν τάφο τοῦ Χριστοῦ.

Ὅταν εἶχαν κατακτήσει τὴν Παλαιστίνη οἱ Ἄραβες, ἐσεβάσθησαν τοὺς ἁγίους τόπους καὶ δὲν ἔφερναν ἐμπόδια στοὺς Χριστιανούς, πὺ ἐπήγαιναν ἐκεῖ, γιὰ νὰ προσκυνήσουν. Οἱ Σελτζούκοι Τοῦρκοι ὅμως, οἱ ὁποῖοι ἀργότερα κατέκτησαν τὴν Παλαιστίνη, ἀπὸ τὸ μεγάλο θρησκευτικὸ φανατισμὸ, πὺ εἶχαν, ἔφερναν στοὺς προσκυνητὲς πλεῖστα ἐμπόδια. Ἐζητοῦσαν ἀπ' αὐτοὺς βαρεῖς φόρους, τοὺς ἑκακομεταχειρίζονταν, ἄλλοτε τοὺς ἐβασάνιζαν καὶ τοὺς ἔδεχναν. Ὑβρίζαν τοὺς ἱερεῖς, ἔμπαιναν στὶς ἐκκλησίες τὴν ὥρα τῆς λειτουργίας καὶ ἔκαναν πολλὰς ἀσχημίες, ἔκλεβαν καὶ ἄρπαζαν ὅ,τι μπορούσαν καὶ ἄλλα πολλὰ.

Οἱ προσκυνητὲς, ὅταν ἐγύριζαν στὶς χῶρες τοὺς ἐδιηγοῦνταν τὰ φοβερὰ καὶ τρομερὰ βασανιστήρια, πὺ ὑπέφεραν. Ἔτσι ἐγεννήθηκε ἓνα μῖσος σ' ὅλους τοὺς Χριστιανούς ἐναντίον τῶν Σελτζούκων.

Μιά χρονιά ἐπῆγε στοὺς ἁγίους τόπους, γιὰ νὰ προσκυνήση, ἓνας μοναχὸς ἀπὸ τὴ Δύση, ὁ Πέτρος Ἐρημίτης, πὺ εἶχε τὸ παρωνύμιο Κουκούπετρος, ἐπειδὴ ἔφοροῦσε κουκούλα στὸ κεφάλι. Ὑπέφερε πολλὰ βάσανα ἀπὸ τοὺς Σελτζούκους. Γι' αὐτὸ, ὅταν ἐγύρισε στὴ Ρώμη, παρουσιάσθηκε στὸν Πάπα Οὐρβανὸ τὸν Β' καὶ μὲ τὰ μελανώτερα χρώματα τοῦ ἐδιηγήθηκε τὰ φρικτὰ βασανιστήρια, πὺ ὑπέφεραν ὅλοι οἱ προσκυνητὲς.

Ὁ Πάπας στὴν ἀρχὴ ἔστειλε τὸν Πέτρο νὰ περιοδεύσῃ τὰ βασίλεια τῆς Εὐρώπης, γιὰ νὰ κάμῃ γνωστὰ τὰ ὅσα εἶδε καὶ ἔπαθε. Κατόπιν, στὰ 1095, ὁ ἴδιος ἐκάλεσε σὲ συνέλευση ὅλους τοὺς βασιλεῖς, τοὺς ἡγεμόνες καὶ ἄρχοντες τῆς Δύσεως στὴ Γαλλικὴ πόλη Κλερμόν. Ὡμίλησε ὁ ἴδιος, ἐπαράστησε τὸ φοβερὸ κίνδυνο, πὺ ἐτριγύριζε τὴ Χριστιανικὴ θρησκεία καὶ ἐπαρακίνη-

σε τοὺς ἄρχοντες νὰ ἐκστρατεύσουν, γιὰ νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς ἁγίους τόπους ἀπὸ τοὺς βαρβάρους Σελτζούκους.

Ἐνθουσιάζθησαν ὅλοι καὶ μὲ μιὰ κραυγὴ «ὁ θεὸς τὸ θέλει» ἐπῆραν τὴν ἀπόφαση νὰ ἐκστρατεύσουν ἀμέσως γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν ἁγίων τόπων. Ἐνας ἀκράτητος ἐνθουσιασμὸς

Σταυροφόροι

ἐπικράτησε τότε σὲ ὅλη τὴ Δύση. Καὶ χωρὶς χρονοτριβὴ ἄρχισαν οἱ ἀπαραίτητες προετοιμασίες. Χιλιάδες πολεμιστὲς προσέρχονταν. Κι ἔβαλαν ὅλοι ὡς διακριτικὸ σημεῖο στοὺς ὤμους ἕνα κόκκινο σταυρὸ. Ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ ὠνομάσθησαν σταυροφόροι καὶ οἱ ἐκστρατεῖες, πού ἔκαναν γιὰ τοὺς ἁγίους τόπους, **Σταυροφορίες**.

Στὴν ἀρχὴ τὰ πλήθη ἐνόμισαν εὐκόλη ἐπιχείρηση τὴν ἐκστρατεία στοὺς ἁγίους τόπους. Ἐπωλοῦσαν λοιπὸν τὶς περιουσίες τους, ἔπαιρναν τὶς γυναῖκες τους καὶ τὰ παιδιά τους καὶ ἔφευγον χωρὶς ὀργάνωση καὶ χωρὶς διοίκηση. Ὅλοι αὐτοὶ—κι ἦταν πολλὲς χιλιάδες—ἐπέθαναν στὸ δρόμο ἀπὸ τὴν πείνα, τὸ κρύο, τὶς ἀρρώστειες καὶ τὶς κακουχίες.

β) Πρώτη Σταυροφορία (1096-1099).

Στὸ μεταξὺ ὅμως οἱ διάφοροι ἄρχοντες τῆς Δύσεως, ὠργά-
νωσαν συστηματικὲς ἐκστρατείες ἀπὸ ἵππότες καὶ πολεμιστές.
Καὶ στὰ 1096 ἑξακόσιες περίπου χιλιάδες σταυροφόροι μὲ ἀρχη-
γοὺς τοὺς Γάλλους ἀδελφοὺς **Γοδεφρίδο** καὶ **Βαλδουίνο** ἐξεκί-
νησαν γιὰ τὴν Παλαιστίνη.

Ἔοση ὁργάνωση ὅμως κι ἂν εἶχαν δὲν ἔπαιναν ἀπὸ τοῦ νὰ
εἶναι χωριστὰ τμήματα, ἄτακτα καὶ μεταξὺ τους ἀσυνεννόητα.
Πολλοὶ σταυροφόροι ἦταν καλοὶ, μὰ καὶ πολλοὶ ἦταν πραγματι-
κοὶ «**τυχοδιῶκτες**». Ἀπὸ τὰ μέρη, ποὺ ἐπερνοῦσαν, ἐκατάστρε-
φαν κι ἐληματοῦσαν τὰ πάντα. Φρίκη καὶ τρόμος ἔπαινε τοὺς
λαοὺς στὸ ἄκουσμα πὼς ἔρχονται οἱ σταυροφόροι. Μὰ κι αὐτοὶ
δὲν ἔμειναν ἀτιμώρητοι. Στὴν Οὐγγαρία π. χ. ἐσφάγησαν πολ-
λοὶ ἀπὸ τὸν Οὐγγρικὸ λαὸ γιὰ τὶς ζημιές, ποὺ ἔκαναν στὴ χώρα
τους.

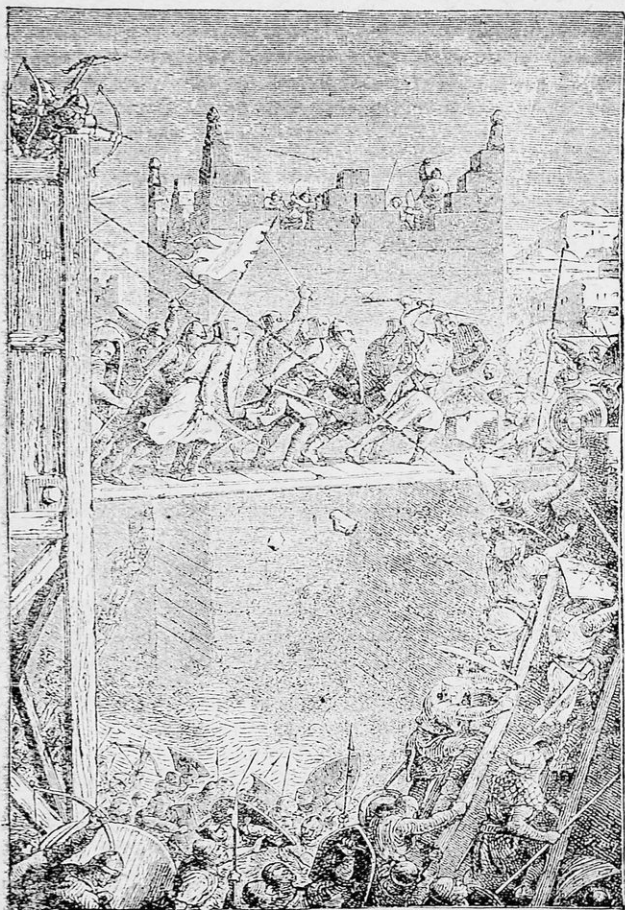
Τέλος ἔφθασαν στὴν Πόλη καὶ ἔπρεπε ἀπὸ ἐκεῖ νὰ περάσουν
στὴ Μ. Ἀσία.

Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους ἦταν ὁ **Ἀλέξιος Α΄
Κομνηνός**, ἔξυπνος καὶ διορατικὸς πολιτικός, ὅπως εἶπαμε. Ἐ-
φρόντισε μὲ κάθε τρόπο νὰ τοὺς διώξη γρήγορα ἀπὸ τὴ χώρα
του, γιὰ νὰ γλιτώσῃ καὶ ἀπὸ τὶς ζημιές, ποὺ ἔκαναν, καὶ ἀπὸ κάθε
ἄλλο κίνδυνο. Ἦθελε ὅμως καὶ νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ αὐτούς. Τοὺς
ἐπρότεινε λοιπὸν νὰ τοὺς δώσῃ τροφὲς καὶ πλοῖα νὰ περάσουν
ἀπέναντι, ἀλλὰ μὲ τὴν ὑποχρέωση νὰ τοῦ παραχωρήσουν ὅλα τὰ
μέρη, ποὺ θὰ ἐλευθέρωναν ἀπὸ τοὺς Σελτζούκους καὶ νὰ τὸν
ἀναγνωρίσουν ὡς ἀφέντη τους.

Οἱ σταυροφόροι ἐδέχθησαν κι ὠρκίσθησαν πὼς θὰ εἶναι δοῦ-
λοι τῆς βασιλείας του. Κι ὁ Ἀλέξιος πραγματικὰ τοὺς ἔδωσε
τροφὲς καὶ μὲ τὰ πλοῖα του ἀποβιβάσθησαν στὴν Ἀσιατικὴ
ἀκτὴ. Ἀκόμη τοὺς ἔδωσε καὶ 40000 Βυζαντινοὺς πολεμιστές.

Ἀπὸ ἐκεῖ οἱ σταυροφόροι ἐπροχώρησαν στὸ ἐσωτερικὸ τῆς
Μ. Ἀσίας. Ἡ πρώτη πόλη, ποὺ ἐκυρίευσαν ἦταν ἡ **Νίκαια**, τὴν
ὁποία οἱ Σελτζοῦκοι Τοῦρκοι ἐδέχθησαν νὰ παραδώσουν στὸ Βυ-
ζαντιακὸ στρατό. Κατόπιν, ἀφοῦ ἐπέρασαν τὴ Μ. Ἀσία μέσα
σὲ μεγάλες περιπέτειες, ἔφθασαν στὴν Παλαιστίνη, μόνον σα-

πάντα περίπου χιλιάδες από τις εξακόσιες, που ξεκίνησαν. Οί

Οί σταυροφόροι δρμούν στα τείχη της Ιερουσαλήμ
Άλλοι είχαν φονευθῆ ἢ πεθάνει ἀπὸ τῆς κακουχίης τῆς ἐστρατείας.
Ὅταν οἱ σταυροφόροι ἀντίκρυσαν τὴν πόλιν τῆς **Ἱερουσαλήμ**,

εδόκρυσαν από συγκίνηση και ὁ θρησκευτικὸς φανατισμὸς τοὺς ἐκορυφώθηκε. Ἐφίλησαν τὰ ἅγια χῶματα και με τὸ σύνθημα «ὁ Θεὸς τὸ θέλει» ὤρμησαν ἀκράτητοι. Καὶ ὕστερα ἀπὸ ὀλιγόχρονη πολιορκία, ἐκυρίευσαν τὴν ἱερὴ πόλη στὶς 10 Ἰουλίου 1099, ἡμέρα τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ.

Ἐνῶ ὅμως εἶχαν ὑποσχεθῆ νὰ παραδώσουν τὶς χῶρες, ποὺ θὰ ἔπαιρναν στὴ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία, δὲν ἐτήρησαν τὴ συμφωνία. Ἀντίθετα, ἴδρυσαν **Φραγκικὸ βασίλειο** στὴν Ἱερουσαλήμ με βασιλέα τὸν Γκοντεφρουά ντε Μπουγιὸν και ἔδιωξαν τοὺς Ἕλληνες κληρικοὺς ἀπὸ τοὺς Χριστιανικοὺς ναοὺς και τὸν τάφο τοῦ Χριστοῦ και ἔβαλαν δικούς τους.

Ἡ διαγωγή αὐτὴ τῶν σταυροφόρων ἐγέννησε τὴν ἀντιπάθεια και τὸ μῖσος τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς ἐναντίον τους.

γ) Δευτέρα Σταυροφορία (1147—1149)

Τὸ Φραγκικὸ βασίλειο τῆς Ἱερουσαλήμ, γιὰ νὰ διατηρηθῆ εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ ἰσχυρὸ στρατό. Γύρω τὸ ἀπειλοῦσαν πολλοὶ ἔχθροί, Ἀραβες, Αἰγύπτιοι και κυρίως οἱ Τοῦρκοι. Ἐπρελε λοιπὸν νὰ φθάσουν νέες δυνάμεις ἀπὸ τὴ Δύση, ἀλλοίως ἦταν ἀδύνατο ν' ἀνθέξῃ. Ἔτσι ἐγινε ἡ δευτέρα σταυροφορία.

Ἡ δευτέρα σταυροφορία ἐγινε ἀπὸ τὸ ἔτος 1147—1149. Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου τότε ἦταν ὁ **Μανουὴλ Κομνηνός**.

Οἱ σταυροφόροι, ἀν και ὁ στρατὸς τους ἦταν καλὰ καταρτισμένος, δὲν κατώρθωσαν αὐτὴ τὴ φορὰ νὰ φθάσουν στὴν Ἱερουσαλήμ. Ἐρῆμωσαν μόνον και ἐληλάτησαν τὶς χῶρες τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

ΚΓ' ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΑΓΓΕΛΩΝ (1185—1205)

Ἐδῶ τελειώνει ἡ δυναστεία τῶν Κομνηνῶν. Στὸ θρόνο τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας βασιλεύουν τώρα γιὰ 25 περίπου χρόνια αὐτοκράτορες τῆς **δυναστείας τῶν Ἀγγέλων** (1185—1204). Αὐτοὶ ἦταν: Ὁ **Ἰσαάκιος Ἀγγελος Β'**, ὁ **Ἀλέξιος Γ'** και ὁ γιὸς του **Ἀλέξιος Δ'**.

Ἡ περίοδος τῆς δυναστείας τῶν Ἀγγέλων ἦταν γιὰ τὴν αὐτοκρατορία κρίσιμωτάτη, γιὰτὶ οἱ κίνδυνοι, ποὺ τὴν ἐπεριστοίχιζαν,

ήταν τώρα πιό ἀπειλητικοί και πιό ἄμεσοι. Ἄλλ' αὐτοί, ὄχι μονάχα δὲν εἶχαν τὴν ἱκανότητα νὰ ἀπομακρύνουν τοὺς κινδύνους, ἀντίθετα, μάλιστα, μὲ τὶς ἀντιζηλίες και τὶς φιλονικίες τους ἐπροκάλεσαν στὴν αὐτοκρατορία συμφορὲς ἀνεπανόρθωτες. Ὅπως θὰ ἰδοῦμε ἀμέσως παρακάτω.

α) Τρίτη σταυροφορία (1189—1196).

Τὸ ἔτος 1187 ὁ σουλτάνος τῆς Αἰγύπτου Σαλεδὶν κατέλυβε τὴν Ἱερουσαλήμ. Τὸ Φραγκικὸ κράτος περιορίσθηκε στὴ βόρεια Παλαιστίνη. Τοῦτο ἔγινε ἀφορμὴ τῆς τρίτης σταυροφορίας.

Στὴ σταυροφορία αὐτὴ ἔλαβαν μέρος μόνον στρατιῶτες πο¹-μιστές. Αὐτὴ δηλ. ἦταν πραγματικὴ στρατιωτικὴ ἐκστρατεία. Ἄρχηγοί της ἦταν ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας **Φρειδερίκος Βαρβαρόσσας**, ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας **Φίλιππος Αὔγουστος** και ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας **Ριχάρδος ὁ Λεοντόκαρδος**.

Οἱ νέοι σταυροφόροι ἔφθασαν στὴν Ἀσία μὲ πλοῖα και ἔτσι δὲν ἐπροξένησαν ζημίες στὶς χῶρες τῆς αὐτοκρατορίας.

Ἄλλὰ και ἡ τρίτη σταυροφορία δὲν ἐπέτυχε τὸ σκοπὸ της. Οἱ τρεῖς βασιλεῖς ἀναγκάσθηκαν νὰ ἐπιστρέψουν στὶς χῶρες τους, χωρὶς νὰ ἀνακτήσουν τὴν ἁγία πόλη.

β) Τετάρτη σταυροφορία. Ἡ Πόλη πέφτει στοὺς σταυροφόρους (1202—1204).

Ἐν τῷ μετοξὺ ἡ ἐσωτερικὴ κατάσταση τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἐχειροτέρευε. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰσαάκιος Ἄγγελος ἦταν ἀνίκανος νὰ πετύχῃ τὴ βελτίωσή της. Τότε ὁ περὶφημος Πάπας **Ἰννοκέντιος Γ'** ἐνόμισε, πὼς ἦταν εὐκαιρία νὰ πετύχῃ τὸ σκοπὸ του, δηλαδὴ νὰ ἐπιβληθῇ στὴν Ἀνατολή, ὅπως εἶχε ἐπιβληθῇ στὴ Δύση. Ἄρχισε λοιπὸν νὰ ἐτοιμάζῃ τετάρτη σταυροφορία μὲ σκοπὸ τώρα, ὅπως βλέπετε, διαφορετικὸ κι ὄχι αὐτόν, πού εἶχε προκαλέσει τὶς προηγούμενες σταυροφορίες.

Ἄρχηγοί τῆς νέας αὐτῆς σταυροφορίας ὄρισθηκαν ὁ κόμης τῆς Φλάνδρας **Βαλδουῖνος** και ὁ κόμης τῆς Σοβοῖας **Βονιφάκιος ὁ Μομφερατικός**. Ἡ συγκέντρωση τοῦ στρατοῦ ἔγινε στὴ

Βενετία, γιατί ἡ ἔκστρατεία θὰ ἐγίνονταν μὲ πλοῖα, τὰ ὁποῖα θὰ διέθεταν οἱ Βενετοί.

Ὁ Δόγης ὅμως τῆς Βενετίας **Δάνδολος**, γιὰ νὰ μεταφέρει τὰ στρατεύματα μὲ τὰ πλοῖα του, ἐζήτησε νὰ πληρωθῇ προκαταβολικῶς μὲ μεγάλο χρηματικὸ ποσὸν καὶ ἀργότερα μὲ τὰ μισὰ λάφυρα, ποὺ θὰ ἀποκτοῦσαν ἀπὸ τὶς ἐπιχειρήσεις. Οἱ σταυροφόροι μόλις κατώρθωσαν νὰ συγκεντρώσουν τὰ δύο τρίτα τοῦ ποσοῦ, ποὺ ἐζήτησε ὁ Δάνδολος. Ἔτσι ὁ στρατὸς ἔμεινε ἀκίνητος.

Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦταν ὁ **Ἰσαάκιος Β΄ Ἀγγελος**. Κι ἐπειδὴ αὐτὸς ἦταν ἀνίκανος καὶ δὲν κατώρθωσε νὰ πνίξῃ μιὰ νέα ἐπανάσταση τῶν Βουλγάρων, ἔγινε ἐπανάσταση ἐναντίον του. Αὐτοκράτωρ ἀνακηρύχθηκε ὁ ἀδελφός του **Ἀλέξιος Γ΄**, ὁ ὁποῖος ἐτύφλωσε τὸν ἀδελφὸ του Ἰσαάκι καὶ τὸν ἐφυλάκισε μαζί μὲ τὸ γιό του **Ἀλέξιο Δ΄**.

Ὁ Ἀλέξιος ὁ Δ΄ ὅμως κατώρθωσε νὰ δραπετεύσῃ ἀπὸ τῆ φυλακῆ καὶ χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸ παρουσιάσθηκε στὸν Πάπα τῆς Ρώμης καὶ ἐζήτησε τὴ βοήθεια τῶν σταυροφόρων, γιὰ νὰ ἐπιναφέρῃ στὸ θρόνον τὸν πατέρα του. Γιὰ ὅλ' αὐτὰ ὑποσχέθηκε στὸν Πάπα τὴν ὑποταγὴ τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας στὴ Δυτικῇ, χρήματα καὶ βοήθεια γιὰ τὴν ἔκστρατεία τῆς Παλαιστίνης.

Ὁ Πάπας ἔβρηξε τὴν εὐκαιρία, ποὺ ἐζητοῦσε. Ἐδωσε ἀμέσως ἐντολὴ στὰ στρατεύματα τῶν σταυροφόρων νὰ βαδίσουν ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ σταυροφόροι ἐφθασαν στὴ Κωνσταντινούπολιν καὶ χωρὶς πολλὰς δυσκολίες ἐδιώξαν τὸν Ἀλέξιο Γ΄ καὶ ἐπανάφεραν στὸ θρόνον τὸν Ἰσαάκι Β΄ καὶ τὸ γιό του Ἀλέξιο Δ΄.

Ἄλλ' ὁ Ἀλέξιος Δ΄ δὲν εἶχε νὰ πληρώσῃ τὰ χρήματα, ποὺ εἶχε ὑποσχεθῆ. Καὶ οἱ σταυροφόροι ὑποχρέωσαν τὸ λαὸ νὰ πληρῶσῃ βαρεῖς φόρους. Ἀκόμη ἄρπαξαν τὶς περιουσίες τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἐφέρονταν πολὺ σκληρά.

Ὁ λαὸς ἀγανάκτησε ἐναντίον τους καὶ μὲ ἀρχηγὸ τὸν **Ἀλέξιο Β΄ Μούρτζουφλο** ἐπανάστατησε. Ἐδιώξε ἀπὸ τὸ θρόνον τὸν Ἰσαάκι Β΄ κι ἐσκότωσε τὸ γιό του Ἀλέξιο Δ΄. Ὁ Μούρτζουφλος ὄχι μονάχα ἀρνήθηκε νὰ πληρώσῃ στοὺς σταυροφόρους τὰ χρήματα τῆς συμφωνίας τοῦ Ἀλεξίου Δ΄, ἀλλὰ καὶ τοὺς εἰδοποίησε

νά φύγουν άμέσως από τις χώρες τής αυτοκρατορίας. Οί Φράγκοι όμως άρνούνται νά φύγουν. Καί επιτίθενται έναντίον τής Κωνσταντινουπόλεως.

Ο Μούριζουφλος αναγκάζεται νά φύγη και ο λαός ανακηρύσσει νέο αυτοκράτορα τόν **Θεόδωρο Λάσκαρη**. Άλλά και αυτός δέν κατώρθωσε νά μεταβάλη τήν κατάσταση, γιατί τά στρατεύματα, πού είχε ήταν ελάχιστα. Άμύνθηκε για λίγο, αναγκάσθηκε όμως ύστερα νά φύγη πρός τή Μ. Άσία μαζί με τούς ύπουργούς και τούς άνωτέρους αξιωματούχους τού κράτους.

“Ετσι ή Πόλη πέφτει στα χέρια τών σταυροφόρων (1204 μ. Χ.). Τί άκολούθησε ύστερα δύσκολα περιγράφεται. Νά τι γράφει ένας ιστορικός σχετικά :

« Η στρατιά εκείνη, πού ξεκίνησε για ιερό σκοπό κι ώρκίσθηκε νά μη βλάψη ούτε τή ζωή, ούτε τήν περιουσία τών Χριστιανών, ώς πρός μόν τις παντοειδείς υπερβασίες και καιαχρήσεις καθένος έκανε ό,τι ήθελε, στη λεηλασία όμως ήταν όλοι σύμφωνοι. Άρπαξαν τά πολύτιμα έμπορεύματα τών καταστημάτων, «έσύλησαν» τις εκκλησίες, έχάλασαν τις άγιες τράπεζες, τούς άμβωνες κλπ., έσπασαν τά ώρατα κοσμήματα ή τά έλιωσαν για νά κόψουν νομίσματα, δέν άφησαν άγαλμα πουθενά. Έσκοίωσαν, έσφαξαν, έκαιαν, έρήμωναν. Φρίκη και καταστροφή παντού. Καί για τρεις μέρες, — γράφει ο ιστορικός — καθένος ενεργούσε για λογαριασμό του. Στο τέλος έμάζεψαν και για λογαριασμό τών άρχηγών κι έσυγκέτρωσαν θησαυρούς από πολλά εκατομμύρια χρυσά κι άργυρά φράγκα, τά όποια έμοίρασαν πάλι δημοσία».

* * *

Έτσι έτελείωσαν οί έστρατείες τών σταυροφόρων. Έσχυρίσθηκαν τήν άπελευθέρωση τών Άγίων Τόπων (σκοπός ιερός, θρησκευτικός) και κατέληξαν στην καταστροφή τής «**βασιλίδος**» τών πόλεων, στη λεηλασία και στην άρπαγή, στο σκότωμα και στα βασανιστήρια χιλιάδων άθώων χριστιανών.

Ἐκ τῆς ἀπορίας καὶ ὑστερα ἡ παρακμὴ τῆς ἑνδοξῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας προχωρεῖ μὲ ρυθμὸν ταχύτατον.

Τίποτε πᾶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τὴ συγκρατήσῃ. Καὶ τὸ τέλος δὲν εἶναι πολὺ μακριά.

Ἔργασίες :

Πληροφορίες γιὰ τὸ Τουρκεστάν—Σελτζούκους Τούρκους κλπ.—Πῶς ξεκίνησαν καὶ ποῦ κατέληξαν οἱ σταυροφορίες. Εὐφυῖα Ἀλεξίου Α΄ Κομνηνοῦ. Συνέπειες τῶν σταυροφοριῶν στὸ μέλλον τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

ΚΔ΄ ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων, οἱ ἀρχηγοὶ τους, πρὶν ἀκόμη ὑποτάξουν τὶς χῶρες, ποὺ ἀποτελοῦσαν τὴ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία, τὶς ἐμοιράσθησαν. Ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία ἐχωρίσθηκε σὲ τρία μεγάλα τμήματα. Κι ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς τρεῖς ἀρχηγοὺς ἀνέλαβε νὰ ὑποτάξῃ μόνος του τὸ τμήμα, ποὺ ἐπῆρε στὴ δικαιοδοσίαν του.

Ὁ Βαλδουῖνος ἐπῆρε τὴν περιφέρειαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴ Θράκη καὶ τὶς χῶρες τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἀναγνωρίσθη αὐτοκράτωρ τῆς Φραγκικῆς αὐτοκρατορίας τῆς Ἀνατολῆς.

Ὁ Βονιφάτιος ἐπῆρε τὴ Θεσσαλονικίαν καὶ ὅλες τὶς χῶρες, ποὺ ἦταν στὴν Εὐρώπῃ, ἤτοι τὴ Μακεδονία, Θεσσαλία καὶ λοιπὴ Ἑλλάδα καὶ εἶχε τὸν τίτλον «*βασιλεὺς τῆς Θεσσαλονικῆς*»

Οἱ Ἑνετοί, γιὰ νὰ ἐξυπηρετοῦν τὰ ἐμπορικὰ τους συμφέροντα, γιὰ τὰ ὁποῖα καὶ μόνον ἐνδιαφέρονταν, ἐπῆραν τὶς μεγάλες παράλιες πόλεις καὶ τὰ περισσότερα νησιά τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Ἀκόμη ἓνα τμήμα τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὸ πρόνομιον ὁ Πατριάρχης τῆς Κων)πόλεως νὰ εἶναι Ἑνετὸς καὶ νὰ ὑποδεικνύεται ἀπ' αὐτοὺς.

Στις Χώρες πού κατέλαβαν οί Φράγκοι εφήρμοσαν τὸ φεουδαρχικὸ σύστημα, πού εἶχαν στήν πατρίδα τους. Ἐμοίρασαν δηλαδή τις χώρες, πού κατέλαβαν σέ φέουδα. Οἱ φεουδάρχες πάλι ἐμοίρασαν τὰ φέουδα σέ τιμάρια, κομητείες, βαρωνίες, τὰ ὁποῖα ἔδωσαν στοὺς ἀξιωματικούς καὶ ἄρχοντες, πού τοὺς εἶχαν ὑληρετήσαι.

Οἱ φεουδάρχες, κόμητες, βαρῶνοι κλπ. ἐκυβερνοῦσαν καθένας τὰ τμήματά τους, ὅπως αὐτοὶ ἐνόμιζαν καλύτερα, ὅπως τοὺς συνέφερε καὶ ὅπως ἤθελαν. Ὅλοι ὅμως ἀναγνώριζαν γι' ἀνώτερο ἄρχηγὸ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Κων)πόλεως.

Ἡ κατάληψη τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν ὑπὸ τῶν Φράγκων ἔγινε μὲ δυσκολία καὶ ὕστερα ἀπὸ ἀρκετοὺς ἀγῶνες, γιατί πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἄρχοντες καὶ τοὺς κατοίκους τῶν χωρῶν αὐτῶν ἐπρόβαλαν σκληρὴ ἀντίσταση, Πολλὲς μάλιστα ἐπαρχίες τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἔμειναν ἐλεύθερες καὶ ἀνεξάρτητες, ὅπως ἡ Ἡπειρος, ἡ Μ. Ἀσία, τις ὁποῖες οἱ Φράγκοι δὲν κατώρθωσαν νὰ καταλάβουν.

Ἔτσι μέσα στή Φραγκικὴ αὐτοκρατορία ὑπῆρχαν ἐλεύθερα Ἑλληνικά κράτη, τὰ ὁποῖα κατώρθωσαν, ὅπως θὰ ἴδοῦμε, νὰ καταλύσουν τὴ Φραγκικὴ αὐτοκρατορία καὶ νὰ ξαναἰδρῦσουν τὴ Βυζαντινὴ.

ΚΕ' ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΡΑΤΗ

Τὰ σπουδαιότερα ἐλεύθερα Ἑλληνικά κράτη, πού τὰ περισσότερα ἐδημιουργήθηκαν ἀμέσως μετὰ τὴν κατάλυση τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἀπὸ τοὺς Φράγκους, εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

α) Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας.

Τὴν αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας τὴν ἱδρυσε ὁ Θεόδωρος Λάσκαρης.

Ὁ Θεόδωρος Λάσκαρης, καθὼς εἶδαμε, βλέποντας πὼς δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν κατάληψη τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς Φράγκους, ἔφυγε μαζὶ μὲ τὸν Πατριάρχη καὶ πολλοὺς ἀνωτέρους ὑπαλλήλους καὶ ἀξιωματικοὺς στὴ Μ. Ἀσία καὶ ἐγκαταστάθηκε στὴν πόλη Νίκαια.

Ἐκεῖ ἴδρυσε προσωρινὰ τὴν αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας μὲ τὴν ἐλπίδα, πὼς πολὺ σύντομα θὰ κατάρθωνε νὰ διώξῃ τοὺς Φράγκους καὶ νὰ ξαναπάρῃ τὴν Κωνσταντινούπολη.

Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας σιγὰ-σιγὰ ἐξαπλώθηκε. Καὶ ὅταν εἶχε αὐτοκράτορά της τὸν **Ἰωάννη Βατάτιση**, ἡ ἐξουσία της ἔφθασε ὡς τὴ Θεσσαλονίκη. Τότε τὸ Φραγκικὸ κράτος τῆς Κων) πόλεως περιορίσθηκε στὴν πόλη καὶ τὰ περὶχωρα. Παράλληλα προώδευε ἡ οἰκονομικὴ καὶ στρατιωτικὴ δύναμη τῆς αὐτοκρατορίας καὶ δὲν ἔλειπε παρὰ τὸ τελευταῖο κτύπημα ἐναντίον τῶν Φράγκων, γιὰ νὰ ἐλευθερωθῇ ἡ Κων)πολη. Αὐτὸ, καθὼς θὰ ἰδοῦμε, τὸ ἐπέτυχε ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος.

β) Τὸ δεσποτάτο τῆς Ἡπείρου.

Τὸ δεσποτάτο τῆς Ἡπείρου ἰδρύθηκε ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τῶν Κομνηνῶν. Πρῶτος δεσπότης του ἦταν ὁ **Μιχαὴλ Ἄγγελος Κομνηνός**. Πρωτεύουσά του εἶχε τὴν **Ἄρτα**. Στὴν ἀρχὴ ἐπεριλάμβανε τὴν Ἡπειρο, Θεσσαλία καὶ τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα. Ἀργότερα ἀπλώθηκε στὴ Μακεδονία καὶ ἔφθασε ὡς τὴν Ἀδριανούπολη. Οἱ Κομνηνοὶ εἶχαν καὶ αὐτοὶ σκοπὸ νὰ καταλάβουν τὴν Κων)πολη. Δυστυχῶς ἡ δύναμη τοῦ δεσποτάτου δὲν ἐκρατήθηκε πολὺ καιρὸ, γιὰτὶ ὁ στρατὸς του ἐνικήθηκε καὶ ἐκαταστράφηκε ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους, ποὺ διεκδικοῦσαν τὴ Μακεδονία.

γ) Αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντας.

Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντας ἰδρύθηκε ἀπὸ κλάδο τῆς οἰκογενείας τῶν Κομνηνῶν καὶ προτοῦ καταλυθῆ ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἀπὸ τοὺς Φράγκους. Εἶχε πρωτεύουσα τὴν **Τραπεζούντα** καὶ ἐπεριλάμβανε τὰ βόρεια παράλια τῆς Μ. Ἀσίας (Εὐ-ξείνος Πάντος).

Ἡ αὐτοκρατορία αὐτὴ ἐδιατηρήθηκε πολλὰ χρόνια κι ἐδι-
λύθηκε ὕστερα ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς Πόλης ἀπὸ τοὺς Τούρκους
(1461). Ἀνάμεσα στὰ Ἑλληνικὰ αὐτὰ κράτη ἐδιατηρήθηκε ἀκ-
μαῖο τὸ Ἑλληνικὸ φρόνημα κι ἐκαλλιεργήθηκε ἡ ἰδέα καὶ ἡ ἀπό-
φαση γιὰ τὸ διώξιμο τῶν Φράγκων καὶ τὴν ἀνασύσταση τῆς Βυ-
ζαντινῆς Αὐτοκρατορίας μὲ πρωτεύουσα τὴν Κωνσταντινούπολη.

δ) Πριγκηπάτο Μορέως — Βιλλαρδουῖνος.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ τρία Φραγκικὰ κράτη τῆς Κων/πόλεως, τῆς
Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Ἡπείρου ἰδρύθηκαν ἀνάμεσα σ' αὐτὰ κι
ἄλλα μικρότερα. Τὰ σπουδαιότερα ἦταν τὸ **Δουκάτο τῆς Ἀθή-
νας** καὶ τὸ **Πριγκηπάτο τοῦ Μορέως** (Μοριάς — Πελοπόννη-
σος). Τὸ Πριγκηπάτο τοῦ Μορέως ἐπεριλάμβανε ὁλόκληρη σχε-
δὸν τὴν Πελοπόννησο καὶ εἶχε πρωτεύουσα τὴν Ἀνδραβίδα τῆς
Ἡλείας. Ὁ ἄρχοντας τοῦ ἐλεγόταν **πρίγκηψ** καὶ ἦταν ἀνώτερος
ἀπὸ τὸν **Δούκα**.

Οἱ ἡγεμόνες τοῦ πριγκηπάτου τοῦ Μορέως ἦταν Γάλλοι ἀπὸ
τὴν οἰκογένεια τῶν **Βιλλαρδουῖνων**. Οἱ Βιλλαρδουῖνοι ἐμοίρα-
σαν τὴν Πελοπόννησο σὲ εὐγενεῖς ἰππότες, ποὺ τοὺς ἦταν ὑπο-
τελεῖς. Αὐτοὶ ἔκτισαν δυνατὰ κάστρα, ποὺ μερικὰ σώζονται ὡς τὰ
σήμερα.

Οἱ Βιλλαρδουῖνοι ἐκυβέρνησαν καλά, ἔβαλαν καλοὺς νόμους
καὶ δὲν ἐκακομεταχειρίσθηκαν τοὺς κατοίκους. Στὴν ἐποχὴ τους
ἡ Πελοπόννησος προώδευσε κι ἔγινε πλούσια χώρα. Πιὸ ἄξιος
πρίγκηψ ἀνεδείχθη ὁ Γουλιέλμος Βιλλαρδουῖνος, ποὺ ἐγεννή-
θηκε στὴν Πελοπόννησο κι ἐμιλοῦσε σὰν μητρικὴ τὴν Ἑλληνικὴ
γλῶσσα.

Ἡ ἀκμὴ ὅμως τοῦ πριγκηπάτου τοῦ Μορέως ἐδιατηρήθηκε
100 σχεδὸν χρόνια ὡς τὰ 1300 μ. Χ. Ἀργότερα οἱ ντόπιοι κά-
τοικοι Ἕλληνες κατώρθωσαν νὰ ἀνακτήσουν τὴν Πελοπόννησο
καὶ νὰ τὴν ἐλευθερώσουν ἀπὸ τοὺς Φράγκους.

ΚΣτ'. ΑΝΑΚΤΗΣΗ ΤΗΣ ΚΩΝ)ΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ (1261 μ. Χ.)

Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου ἔδυνάμωνε ἀπὸ στρατιωτικὴ καὶ οἰκονομικὴ πλευρὰ. Σκοπὸ καὶ ὄνειρό της εἶχε τὴν ἀνάκτηση τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἡ κατάλληλη εὐκαιρία δὲν ἔβράδυνε νὰ παρουσιασθῇ. Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας **Μιχαὴλ Παλαιολόγος** εἶχε πόλεμον μὲ τὸ δεσποτάτο τῆς Ἡπείρου. Ἐστειλε λοιπὸν τὸ στρατηγὸν **Ἀλέξιο Στρατηγόπουλο** μὲ στρατὸ ἐναντίον τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου.

Ὁ στρατὸς αὐτὸς ἔφθασε στὴ Σηλυβρία τῆς Θράκης. Ἐνῶ ἔβρισκόταν ἐκεῖ, μερικοὶ φυγάδες κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν εἰδοποίησαν, πὼς ὁ Φραγκικὸς στρατὸς ἔλειπε ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ἡ Πόλη ἦταν σχεδὸν ἀφρούρητη. Ἀκόμη τὸν ἐπαρακίνησαν νὰ μὴ διστάσῃ νὰ βαδίσῃ ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, γιατί ἀσφαλῶς θὰ τὴν ἐκυρίευε. Ὁ Στρατηγόπουλος μὲ λίγους γενναίους στρατιῶτες ἐπλησίασε τὰ τεῖχη τῆς Κων)πόλεως καὶ ἐπέισθηκε πὼς οἱ πληροφορίες, ποὺ τοῦ ἔδωσαν οἱ φυγάδες ἦταν ἀληθινές. Χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸ διέταξε τοὺς γενναίους του νὰ μποῦν στὴν πόλη ἀπὸ μιὰ ὑπόγεια εἴσοδο, καὶ τὸ στρατό του, ποὺ ἔβρισκόταν στὴ Σηλυβρία νὰ φθάσῃ ἐκεῖ ἀμέσως. Αὐτοὶ ποὺ ἐμπῆκαν στὴν Πόλη, μὲ τὴν βοήθεια τῶν κατοίκων ἀνοιξαν τὶς πύλες τῶν τειχῶν. Ἀπ' αὐτὲς ὤρμησε μέσα ἀκάθεκτος ὁ στρατὸς τοῦ Στρατηγόπουλου, ποὺ στὸ μεταξὺ εἶχε φθάσει.

Οἱ Φράγκοι ἀνύποπτοι, μόλις εἶδαν στρατὸ ἑλληνικὸ ἐπανικοβλήθησαν. Ὁ Φράγκος αὐτοκράτωρ μὲ τοὺς ἀξιωματούχους του ἔσπευσε νὰ μῆ σὲ Ἐνετικὸ πλοῖο καὶ νὰ φύγῃ. Ὁ Στρατηγόπουλος εἰδοποίησε ἀμέσως τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ Παλαιολόγο νὰ ἔρθῃ στὴν Κωνσταντινούπολη, ποὺ ἦταν πιά στὰ χέρια τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ὁ Παλαιολόγος ἦρθε ἀμέσως καὶ ὁ λαὸς τὸν ὑπεδέχθη μὲ μεγάλη χαρὰ καὶ τὸν ἔστειψε αὐτοκράτορα τὸν Αὐγούστο τοῦ

1261. Ἔτσι οἱ Ἕλληνες ὕστερ' ἀπὸ 57 χρόνια ἀνέκτησαν τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τὴν ἔκαμαν πάλι πρωτεύουσα τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους.

Ἔργασίες :

Πληροφορίες γιὰ τὸ Φεουδαλικὸ σύστημα. Γιατὶ οἱ Βενετοὶ προτίμησαν τὰ Ἑλληνικὰ παράλια. Πῶς ὠργανώθηκαν ἀντιστάσεις κατὰ τῶν Φράγκων (πληροφορίες γιὰ τὰ νέα Ἑλληνικὰ κράτη).

Λεπτομέρειες γιὰ τὴν ἀνάκτηση τῆς Κων)πόλεως.

ΚΖ'. ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩΝ

(1261 — 1453)

α) Ἡ κατάσταση στὴ νέα Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία.

Μετὰ τὴν ἀνασύσταση τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἐπὶ διακόσια περίπου χρόνια ἐβασίλευσαν στὸ θρόνο τῆς Κων)πόλεως αὐτοκράτορες τῆς δυναστείας τῶν Παλαιολόγων. Τὴν ἐποχὴ ὅμως αὐτὴ ἡ αὐτοκρατορία δὲν εἶχε οὔτε τὴν ἔκταση οὔτε τὴ δύναμη τῆς παλιᾶς.

Ἡ νέα αὐτοκρατορία στὴν Ἀσία εἶχε μόνον τὶς ἐπαρχίες, ποὺ εἶχαν ἀποτελέσει τὴν αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας. Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντας ἀποτέλεσε ἀνεξάρτητο κράτος ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία.

Στὴν Εὐρώπῃ πάλι ἐπεριλάμβανε τὴ Θράκη καὶ ἓνα μέρος τῆς Μακεδονίας. Τὸ δεσποτάτο τῆς Ἡπείρου ἔμενε ἀνεξάρτητο καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς Μακεδονίας τὸ κατεῖχαν οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Σέρβοι. Ἐλείπε δηλαδὴ ἡ ἐνότητα καὶ ἡ ὁμόνοια μεταξὺ τῶν ἀρχόντων τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν τῆς αὐτοκρατορίας.

Ἐχτὸς ἀπὸ τὶς ἐσωτερικὰς αὐτὰς δυσκολίας παρουσιάσθηκε νέος καὶ φοβερῶτερος ἐχθρὸς τῆς αὐτοκρατορίας οἱ Ὀθωμανοὶ

Τουρκοί. Ἀκόμη καὶ νέα ἀπειλὴ ἀπὸ τῆ Δύση γιὰ τὸ θρόνο-
τῆς Κων)πόλεως ἀπὸ τὸν ἀδελφὸ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας, **Κά-
ρολο** τὸν Ἀνδεγαυϊκὸ.

β) Μιχαὴλ Παλαιολόγος.

Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Ἦταν δραστήριος καὶ εἶχε ἐξαίρετη πολιτικὴ καὶ διπλωματικὴ ἱκανότητα. Σκοπὸ τῆς βασιλείας του ἔθεσε νὰ ξαναφέρῃ τὴν αὐτοκρατορίαν στὴ δύναμιν καὶ τὴν ἀκμὴν, ποὺ εἶχε παλαιότερα. Ὑστερα ἀπὸ ἀγῶνες κατῶρθωσε νὰ πάρῃ : Ἀπὸ τοὺς Φράγκους τῆς Πελοποννήσου τὴ Μάνην καὶ τὰ φρούρια τοῦ Μιστρῶ καὶ τῆς Μονεμβασίας. Ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἓνα μεγάλο μέρος τῆς Μακεδονίας. Καὶ ἀπὸ τὸ δεσποτάτο τῆς Ἡπείρου τὰ Γιάννενα. Ἐπίσης, γιὰ νὰ ματαιώσῃ τὰ σχέδια τοῦ Καρόλου, ὁ ὁποῖος διεκδικοῦσε τὸ θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ετοίμαζε ἐκστρατεία ἐναντίον της, ἐδέχθηκε νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν Πάπα ἀρχηγὸ καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ ἀπόφασις ὅμως αὐτὴ τοῦ Μιχαὴλ ἐβροῆκε ἀδιάλλακτο τὸν κλῆρο καὶ τὸ λαὸ καὶ ἐγέννησε μῖσος ἐναντίον του. Στὸ μεταξὺ ὅμως ἐπέθανε ὁ Κάρολος καὶ ἡ ἐκστρατεία ἐματαιώθηκε.

Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος δὲν κατῶρθωσε νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ ὄνειρό του. Ὑπηρετήσε ὅμως τὴν αὐτοκρατορίαν, ὅσο τοῦ ἦταν δυνατὸ καὶ ἀπεμάκρυνε πολλοὺς κινδύνους της.

γ) Ἀνδρόνικος Β'—Ἀνδρόνικος Γ'. (1282—1328).

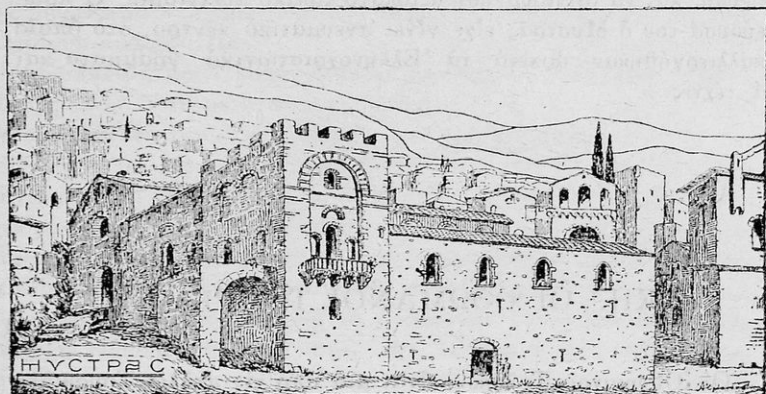
Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Μιχαὴλ Η' Παλαιολόγου, ἀνέβηκε στὸ θρόνον ὁ γιὸς του Ἀνδρόνικος Β', ὁ ὁποῖος ἐπῆρε συνάροντά του τὸν ἑγγονὸ τοῦ Ἀνδρόνικο Γ'. Μεταξὺ ὅμως τῶν δύο αὐτοκρατόρων ἐγεννήθηκε φοβερὴ ἀντίθεση, ἡ ὁποία κατέληξε σὲ ἐμφύλιον πόλεμον καὶ σὲ διχασμὸ τοῦ κράτους. Στὸ τέλος ὑπερίσχυσε ὁ ἑγγονος Ἀνδρόνικος Γ' καὶ ἀνεκηρύχθηκε μόνος αὐτοκράτωρ.

Στὴν περίοδον τῶν δύο τούτων αὐτοκρατόρων ἡ κατάστασις τοῦ κράτους ἐχειροτέρευσε. Οἱ Σέρβοι, ποὺ εἶχαν ἰδρύσει στὸ με-

ταξὺ ἀνεξάρτητο κράτος, ἐπῆραν τὴ Μακεδονία, τὴν Ἀλβανία καὶ ἐφθασαν ὡς τὴ Θεσσαλία.

Τὸν Ἀνδρόνικο Γ΄ διεδέχθη στὸ θρόνο ὁ **Ἰωάννης Ε΄** καὶ τοῦτον ὁ γιὸς του **Μανουὴλ Β΄**.

Στὴν ἐποχὴ τῶν δύο τούτων αὐτοκρατόρων ἡ ἐσωτερικὴ κα-

Μυστράς.

τάσταση ἐχειροτέρευσε ἀκόμη περισσότερο ἐξ αἰτίας τῶν πολλῶν ἐσωτερικῶν ταραχῶν καὶ στάσεων. Τὸν Μανουὴλ Β΄ διεδέχθη ὁ **Ἰωάννης Η΄** καὶ τοῦτον ὁ **Κωνσταντῖνος ΙΑ΄ Παλαιολόγος**, ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου.

Τὸ δεσποτάτο τῆς Πελοποννήσου.

Στὴν Πελοπόννησο μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Μάνης, τοῦ Μυστρά καὶ τῆς Μονεμβασίας οἱ αὐτοκράτορες τῆς δυναστείας τῶν Παλαιολόγων, ἔδρυσαν μικρὸ Ἑλληνικὸ κράτος, ποῦ ὠνομάσθηκε **δεσποτάτο τῆς Πελοποννήσου** με πρωτεύουσα τὸ **Μυστρά**.

Ἡ ἔδρυση τοῦ μικροῦ αὐτοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους εἶχε σκοπὸ τὴν ἀνάκτηση ὅλης τῆς Πελοποννήσου, τὴν ὁποία κατεῖχαν οἱ Φράγκοι.

Ἀρχοντες τοῦ δεσποτάτου διωρίζονταν ἀπὸ τὴν οἰκογένεια **Βυζαντινῆ Ἑλλάδα Δούκα—Γιαννοπούλου**

τῶν Παλαιολόγων. Τὸ μικρὸ δεσποτάτο τοῦ Μυστρᾶ μὲ τοὺς ἄξιους δεσπότες, ποὺ εἶχε τὴν τύχη νὰ τὸ κυβερνήσουν, κατώρθωσε σιγά—σιγά νὰ ἀπλώσῃ σὲ ὅλη τὴν Πελοπόννησο, νὰ καταλάβῃ ὅλα τὰ φρούρια τῶν Φράγκων καὶ νὰ τοὺς διώξῃ ἀπὸ κεῖ.

Ἔτσι τὸ δεσποτάτο αὐτὸ κατώρθωσε νὰ ἀναπτυχθῇ, νὰ προοδεύσῃ, καὶ νὰ δημιουργήσῃ ἀξιόλογο τοπικὸ πολιτισμὸ. Ἡ πρωτεύουσά του ὁ Μυστρᾶς εἶχε γίνεи πνευματικὸ κέντρο, στὸ ὁποῖο ἐκαλλιιεργήθησαν ἀρχετὰ τὰ Ἑλληνοχριστιανικὰ γράμματα καὶ οἱ τέχνες.

ΚΗ. ΟΙ ΟΘΩΜΑΝΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ

Οἱ Ὀθωμανοὶ Τοῦρκοι εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς πολλὰς Τουρκικὰς φυλὰς, ποὺ ἐκατοικοῦσαν στὴν κεντρικὴ Ἀσία. Κατὰ τὸ 12ο καὶ 13ο αἰῶνα ἔγινε μεγάλη μετακίνηση τῶν λαῶν τῆς κεντρικῆς Ἀσίας ἀπὸ τὶς ἐπιδρομὰς τῶν Μογγόλων.

Τότε ἡ φυλὴ αὐτὴ, πενήντα χιλιάδες περίπου ἄνθρωποι, ἦρθε πρῶτα στὴν Περσία καὶ ἀπὸ κεῖ μὲ ἀρχηγὸ τὸν Ἐρτογρούλ διευθύνθησαν στὴ Μ. Ἀσία, ὅπου τότε εἶχε ἰδρυθῆ τὸ Σελτζουκικὸ κράτος.

Ἐκεῖ ἔγιναν μισθοφόροι τοῦ Σελτζούκου σουλτάνου, ὁ ὁποῖος τοὺς ἔχάρισε μιὰ μικρὴ χώρα κοντὰ στὴν Προύσα.

Αὐτὰ ἔγιναν, ὅταν αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ἦταν ὁ Μιχαὴλ Η΄ Παλαιολόγος.

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ἐρτογρούλ, ὁ διάδοχός του Ὀσμὰν ἢ Ὀθωμὰν, (ἀπ' αὐτὸν οἱ Τοῦρκοι ὠνομάσθησαν Ὀθωμανοὶ καὶ Ὀσμανλῆδες), ἐμεγάλωσε τὸ μικρὸ φέουδο μὲ νέες κατακτήσεις. Ἀργότερα, ὅταν κατελύθη τὸ Σελτζουκικὸ κράτος ἀπὸ τοὺς Μογγόλους, ὁ Ὀσμὰν ἔγινε ἀνεξάρτητος ἡγεμόνας καὶ ἔκανε τὴν Προύσα πρωτεύουσα τοῦ κράτους του (1326).

Στὸ μεταξὺ οἱ Τοῦρκοι ἀσπάσθησαν τὴ Μωαμεθανικὴ θρησκεία καὶ ἔγιναν ὀπαδοὶ τῆς πρὸ φανατικοὶ καὶ ἀπ' αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς Ἄραβες.

Ἔτσι ἰδρῦθηκε τὸ νέο Τουρκικὸ κράτος στὴ Μ. Ἀσία, τὸ ὁποῖο ὑπῆρξε ὁ φοβερώτερος ἐχθρὸς τῆς Ἑλλην. αὐτοκρατορίας.

Οἱ Τοῦρκοι, ἀφοῦ ἴδρυσαν κράτος στὴ Μ. Ἀσία, ἐφρόντισαν νὰ ὀργανωθοῦν στρατιωτικῶς, γιὰ νὰ μπορέσουν ἔτσι νὰ ἐπекταθοῦν περισσότερο.

Κι ἐπειδὴ ἦσαν λίγοι, ἀνάγκαζαν τοὺς Χριστιανικοὺς πληθυσμοὺς, ποὺ ἔκατοικοῦσαν στὸ κράτος τους νὰ ἀσπάζονται τὴ Μωαμεθανικὴ θρησκεία, δηλαδὴ νὰ ἐξισλαμίζονται.

Ὅταν μάλιστα σουλτάνος ἔγινε ὁ Οὐρχάν, γιὰ νὰ αὐξήσῃ τὸ στρατό του, ἐφήρμοσε ἓνα νέο μέτρο. Ἐστρατολογοῦσε κάθε χρόνο μὲ τὴ βία Χριστιανόπαιδα 7—15 χρονῶν εὐρωστα καὶ ἀκμαῖα, τὰ ὁποῖα ἔκλεινε σὲ ἰδιαίτερα στρατόπεδα. (Ἐκανε δηλαδὴ παιδομάζωμα). Ἐκεῖ τὰ ξιμάθαιναν τὴ Τουρκικὴ γλῶσσα καὶ τὴ Μωαμεθανικὴ θρησκεία καὶ τὰ ἀνάτρεφαν ἔτσι, ὥστε λησμονοῦσαν τὴ γλῶσσα τὴ δική τους, τὴν καταγωγή τους καὶ τὴ θρησκεία τους καὶ ἐγίνονταν τέλειοι Ὀθωμανοί. Ὅταν ξεγάλωναν ἐγυμνάζονταν στρατιωτικῶς καὶ ἀποτελοῦσαν ἰδιαίτερα τάγματα, τὰ ὁποῖα ἐλέγονταν **τάγματα τῶν γενιτσάρων**. Τὰ τάγματα τῶν γενιτσάρων ἦταν οἱ γενναιότεροι καὶ καλύτεροι πολεμιστὲς τῶν Τοῦρκων καὶ οἱ φανατικώτεροι διώκτες τῶν Χριστιανῶν.

Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Κων)πόλεως Ἀνδρόνικος Β' Παλαιολόγος, γιὰ νὰ προλάβῃ τὴ μεγαλύτερη ἐπέκταση τῶν Τοῦρκων, ἐξεστράτευσε ἐναντίον τους, ἀλλὰ νικήθηκε. Οἱ Τοῦρκοι τότε ἄπλωσαν τὶς κατακτήσεις τους ὡς τὸ Βόσπορο. Λίγο ἀργότερα ἐβροῆκαν εὐκαιρία νὰ περάσουν στὴν Εὐρώπη καὶ νὰ καταλάβουν τὴν Καλλίπολη. Ἔτσι ἀνοιξαν τὸ δρόμο γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς Βαλκανικῆς.

ΚΘ'. ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ ΠΕΡΝΟΥΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Οὐρχάν ἔγινε σουλτάνος τῶν Τούρκων ὁ **Μουράτ Α΄**, ὁ ὁποῖος μπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ ὁ κατακτητὴς τῆς Βαλκανικῆς.

Ὁ Μουράτ ἐπροχώρησε ἀπὸ τὴν Καλλίπολη στὴ Θράκη καὶ ἐπῆρε τὴν Ἀδριανούπολη, τὴν ὁποία ἔκαμε δεύτερη πρωτεύουσα τοῦ Τουρκικοῦ κράτους (1365). Ἀπὸ κεῖ ἔκαμε ἐπιδρομὲς ἕως τὰ πρόθυρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὡς τὸν Αἴμο. Ἐπῆρε τὴ Φιλιππούπολη καὶ ἀνάγκασε τὸ βασιλεῖα τῆς Βουλγαρίας νὰ γίνῃ ὑποτέλης του.

Ἀργότερα ὁ Μουράτ κατέλαβε ἀρκετὰς χῶρας τῆς Σερβίας, τὴν Ἀλβανία, τὴ Μακεδονία καὶ τὴ δεύτερη πόλη τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, τὴ Θεσσαλονίκη (1386).

Ὑστερα ἀπὸ δύο χρόνια ὑπέταξε τὴ Βουλγαρία καὶ διέλυσε τὸ Βουλγαρικὸν κράτος.

α) Μάχη στὸ Κοσσυφοπέδιο.

Οἱ κατακτητικὰς ἐπιτυχίαι τοῦ Μουράτ στὴ Βαλκανικὴ ἀνάγκασαν τοὺς Νοτιοσλαῦους νὰ ἀναλάβουν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν Τούρκων, γιὰτὶ καὶ ὁ κίνδυνος ὁ δικὸς τους ἦταν φανερός. Ἐνώθησαν λοιπὸν Σέρβοι, Κροάτες, Βόσνιοι, Πολωνοὶ καὶ μετὰ τὴ βοήθεια τῶν Οὐγγρων, Βλάχων καὶ Ρωμάνων προσπάθησαν νὰ ἀγωνισθῶσιν ἐναντίον τῆς ἀμυνῆς του.

Ὁ σουλτάνος Μουράτ ἐκινήθηκε ἐναντίον τῶν Νοτιοσλαύων καὶ τῶν συμμάχων τους. Οἱ δύο ἀνίπαλοι στρατοὶ συναντήθηκαν στὸ **Κοσσυφοπέδιο** τῆς Σερβίας.

Ἡ μάχη ὑπῆρξε φονικὴ. Οἱ Νοτιοσλαῦοι καὶ οἱ σύμμαχοί τους ἐνίκηθησαν. Δὲν μπόρεσαν ν' ἀντιταχθοῦν στὴν ὁρμὴ τῶν Τούρκων. Ἀλλὰ στὴ μάχη ἐφρονεύθη καὶ ὁ Μουράτ ἀπὸ ἓνα Σέρβο τραυματία.

β) Βαγιαζήτ Α΄.

Τὸν Μουράτ διεδέχθη στὸ θρόνο ὁ γιός του **Βαγιαζήτ Α΄**. Ἦταν γενναῖος, σκληρὸς καὶ φιλόδοξος. Εἶχε ἀκολουθήσει τὸν πατέρα του στὶς κατακτητικὰς ἐκστρατεῖες τῆς Βαλκανικῆς καὶ εἶχε ἀποκτήσει πολεμικὴ πείρα. Ἦταν τόσο ὀρμητικὸς, πὺ πῆρε τὸ ὄνομα **Κεραυνός**. Μιὰ ἰδέα τὸν ἐβασάνιζε: Πότε νὰ πάρῃ τὴν Πόλη καὶ νὰ τὴν κάμῃ πρωτεύουσα τοῦ κράτους του.

Ἐπειδὴ ἀπὸ τῆ μάχη τοῦ Κοσσυφοπεδίου ὁ Βαγιαζήτ ἦρθε στὴ Μ. Ἀσία γιὰ νὰ ἀσφαλίσῃ τὸ Ὀθωμανικὸ κράτος, τὸ ὁποῖο ἐπενόμευαν διάφοροι Τοῦρκοι ἡγεμόνες.

Αὐτὸ τὸ ἐπέτυχε μέσα σὲ λίγο χρονικὸ διάστημα. Κατόπιν ἐπέρασε μὲ πολυάριθμο στρατὸ πάλι στὴ Θράκη καὶ ἐπολιορκήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολη μὲ τὴν ἀπόφαση ὁπωσδήποτε νὰ τὴν κυριεύσῃ (1396).

Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Πόλης ἐζήτησε καὶ ἐπέτυχε τὴ βοήθεια τοῦ Οὔγγρου βασιλιὰ Σιγισμούνδου. Ὁ Βαγιαζήτ ὅμως ἔσπευσε ἐναντίον τοῦ Σιγισμούνδου πρὶν αὐτὸς προφθάσῃ νὰ ἔρθῃ στὴν Πόλη. Ἐγίνε φοβερὴ μάχη στὴ Νικόπολη καὶ ὁ Σιγισμούνδος ἐνίκηθη. Ἐπειδὴ ἀπ' αὐτὸ ἦταν φανερὸ πῶς ἡ Κων/πολη καὶ μαζὶ μ' αὐτὴ ὅλη ἡ Βαλκανικὴ θὰ ὑπέκυπταν στοὺς Ὀθωμανοὺς. Τὸν κίνδυνον ὅμως ἀπεμάκρυνε προσωρινὰ ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Μογγόλων στὴ Μ. Ἀσία.

γ) Ταμερλάνος.

Στὴν κεντρικὴ Ἀσία κατὰ τὸ 14ο αἰῶνα ὁ ἀρχηγὸς τῶν Μογγόλων **Ταμερλάνος** ἴδρυσεν ἓνα μεγάλον καὶ ἰσχυρὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ἀπλωσεν σιγὰ—σιγὰ μὲ διάφορες ἐπιδρομὰς ὡς τὰ ἀνατολικά τῆς Μ. Ἀσίας.

Στὰ 1402 ὁ Ταμερλάνος μὲ 800 χιλιάδες στρατὸ ἐμπήκε στὴ Μ. Ἀσία καὶ κατέστρεψε τὶς χῶρας τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους.

Ὁ σουλτάνος Βαγιαζήτ, πὺ τὸν καιρὸ ἐκεῖνο ἐπολιορκοῦσεν τὴν Κωνσταντινούπολη, μόλις ἔμαθε τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Μογγόλων ἔβη στὴν πολιορκία τῆς καὶ ἐπέρασεν τὴν Ἀσίαν μὲ 350 χιλιάδες στρατό. Οἱ δύο ἀντίπαλοι βαρβαρικοὶ στρατοὶ συναντήθη-

καν στην "Αγκυρα. Οί Τούρκοι και οί γενίτσαροι ἐπολέμησαν με ἀπάνιαστη λύσσα και ἀγριότητα. Τελικά ὅμως ἐνικήθηκαν. Ὁ Βαγιαζήτ συνελήφθη αἰχμάλωτος κι ἐπέθανε στην αἰχμαλωσία.
"Ἐτσι ἐσώθηκε ἡ Κων)πολη ἀπὸ τὴν ἀπειλὴ τῶν Τούρκων.

Λ'. ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Μογγόλων ἐναντίον τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους και ὁ θάνατος τοῦ Βαγιαζήτ ἦταν σωτηρία γιὰ τὴ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία.

Τὸ Ὀθωμανικὸ κράτος μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Βαγιαζήτ ἔπαθε προσωρινὴ ἀποσύνθεση και κατάρπωση.

Ἐμφύλιοι πόλεμοι, πὸν ἐκράτησαν 20 χρόνια ἄρχισαν μετὰξὺ τῶν τριῶν γιῶν του.

Στὸ διάστημα, κατὰ τὸ ὁποῖο ἐδιάρκοῦσαν οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι τῶν Τούρκων ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Κων)πόλεως Μανουήλ κατώρθωσε νὰ ξαναπάρῃ τὴ Θεσσαλονίκη και πολλὰς ἄλλες πόλεις τῆς Μακεδονίας και τῆς Θεσσαλίας. Ἀκόμη κατώρθωσε νὰ διατηρήσῃ φιλικὰς σχέσεις μετὰ τὸ σουλτάνο **Μωάμεθ Α'**, πὸν ἐπεκράτησε ὕστερα ἀπὸ τὸν Τουρκικὸ ἐμφύλιο πόλεμο.

Ἄλλ' ὁ διάδοχος τοῦ Μωάμεθ, **Μουράτ Β'**, διέκοψε τὴς φιλικὰς σχέσεις μετὰ τὴ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία και σκοπὸ του ἔβαλε τὴν ἄλωση τῆς Κων)πόλεως. Ἐπολιόρησε λοιπὸν τὴν Κωνσταντινούπολη γιὰ λίγο καιρὸ, ἐπῆρε πάλι τὴ Θεσσαλονίκη και τὰ στρατεύματά του ἔφθασαν ὡς τὴν Πελοπόννησο.

Ὁ κίνδυνος τῆς Κων)πόλεως ἦταν φανερός. Δύο ὅμως ἐχθροί, τοὺς ὁποίους δὲν ὑπελόγισε ὁ Μουράτ ἐματαιῶσαν κι αὐτὴ τὴ φορὰ τοὺς σκοποὺς του και τὸν ἀνάγκασαν νὰ ἀπασχοληθῇ μαζί τους ὥσπου ἐπέθανε. Οἱ δύο αὐτοὶ ἐχθροὶ του ἦταν ὁ **Ἰωάννης Οὐνιάδης** και **Γεώργιος Σκεντέρμπεης**.

α) Ἰωάννης Οὐνιάδης.

Ὁ Ἰωάννης Οὐνιάδης ἦταν στρατηγὸς Οὐγγρος. Ἐφημιζόταν γιὰ τὴν ἀνδρεία του, τὴ γενναιότητά του καὶ τὸ μῖσος του ἐναντίον τῶν Τούρκων.

Οἱ ἐπίμονοι καὶ μακροχρόνιοι ἀγῶνες του ἐναντίον τῶν Ὀθωμανῶν, ἀνάγκασαν τὸ Μουράτ νὰ συνάψῃ μαζί του εἰρήνη, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία τὰ σύνορα τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους θὰ περιορίζονταν πρὸς βορρᾶν μέχρι τὸ βουνὸ Αἴμος. Ἀργότερα, ὅταν οἱ Οὐγγροὶ ἐνικήθησαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ὁ Οὐνιάδης ἐξακολούθησε νὰ μάχεται ἐναντίον τους καὶ ὕστερα ἀπὸ τὴν πτώση τῆς Κων)πόλεως.

Ἔτσι ὁ γενναῖος αὐτὸς στρατηγὸς κατόρθωσε γιὰ ἀρκετὰ χρόνια νὰ ἀπασχολήσῃ τὰ Ὀθωμανικὰ στρατεύματα τοῦ Μουράτ καὶ ἔτσι νὰ ἀπομακρυνθῇ προσωρινὰ ὁ κίνδυνος τῆς πτώσεως τῆς Κων)πόλεως.

β) Γεώργιος Σκεντέρμπεης.

Δεύτερος ἰσχυρὸς ἀντίπαλος τοῦ Μουράτ, ποὺ ἐστάθηκε ἐμπόδιο στὴν κατακτητικὴ μανία τῶν Τούρκων, ἦταν ὁ Σκεντέρμπεης.

Τὸ ὄνομά του ἦταν Γεώργιος Καστριώτης. Πατέρα εἶχε τὸν ἡγεμόνα τῆς Ἀλβανίας Ἰωάννη Καστριώτη. Ὁ πατέρας του ἔδωσε ἀπὸ μικρὸ τὸ γιό του ὡς ὄμηρο στὸν τότε σουλτάνο Μουράτ τὸν Β', ἐπειδὴ αὐτὸς δὲν τοῦ εἶχε ἐμπιστοσύνη. Ἔτσι ὁ Γεώργιος ἐμεγάλωσε μέσα στὰ Τουρκικὰ παλάτια. Ἐπῆρε μόρφωση Τουρκικὴ καὶ θρησκεία τὴ Μωαμεθανικὴ καὶ ὠνομάσθηκε Ἀλέξανδρος Μπέης (Σκεντέρμπεης). Ἐδιακρινόταν ὁμως γιὰ τὴν παλληκαριά του καὶ μέσα του τὸν ἔτρωγε κρυφὰ ἡ ἀγάπη γιὰ τὴν πατρίδα του καὶ ὁ πόθος γιὰ τὴν ἐλευθερία του.

Γι' αὐτὸ κάποτε ποὺ μαζί μὲ τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα (1443 μ. Χ.) ἐστάληκε στὴν Οὐγγαρία νὰ πολεμήσῃ τοὺς Οὐγγρους, ἐπῆρε κι ἄλλους 400 Ἀλβανοὺς κι ἔφυγε κρυφὰ γιὰ τὴν πατρίδα του. Φεύγοντας ἐπῆρε μαζί του αἰχμάλωτο τὸ γραμματέα τοῦ Μουράτ, ποὺ κρατοῦσε τὴ μεγάλη σφραγίδα τοῦ κράτους.

Ὅταν ἔφτασε στὴν Ἀλβανία ἔκανε ἓνα φιομάνι, σφραγισμένο μὲ τὴ σουλτανικὴ σφραγίδα, ποὺ εἶχε πάρει ἀπ' τὸ γραμ-

ματέα και με τὸ ὁποῖο παράγγελε νὰ διοικητὴ τῆς Κροΐας νὰ παραδώσῃ τὸ κάστρο στὸ Σκεντέρμπεη. Ἔτσι εὐκόλα και χωρὶς πόλεμο κατέλαβε τὴν Κροΐα.

Γεώργιος Σκεντέρμπεης

Ἄπο κεῖ ἐκάλεσε ὕστερα ὅλους τοὺς Ἄλβανοὺς γιὰ νὰ σώσουν και τὸ ἔθνος τους και τὴ θρησκεία τους.

Τρεῖς φορές ἐπεχείρησε ὁ Μουράτ νὰ κτυπήσῃ τὸ Σκεντέρμπεη μὰ καμιὰ δὲν ἔφερε ἀποτέλεσμα. Πολλὲς προτάσεις γιὰ συμφιλίωση τοῦ ἔκαμε, ἀλλὰ κι αὐτὲς ἔμειναν χωρὶς ἀπάντηση. Ἔτσι ὁ Σκεντέρμπεης ἀνακηρύχθηκε ἥρωας τῆς Ἄλβανίας και προστάτης τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας.

ΔΑ'. ΟΙ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΤΩΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΩΝ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩΝ ΓΙΑ ΝΑ ΣΩΘΗ Η ΚΩΝ)ΠΟΛΗ

Ἡ Κωνσταντινούπολη εἶχε πιά ἀπομονωθῆ καὶ ἀποξενωθῆ ἀπὸ τὶς ἄλλες ἐπαρχίες τοῦ κράτους. Ἐτσι ἡ πτώση της ἦταν ὀλοφάνερη.

Οἱ αὐτοκράτορες Ἰωάννης Ε', Μανουὴλ Β' καὶ Ἰωάννης Η' Παλαιολόγοι, πολλοὶ φωτισμένοι καὶ διανοούμενοι ἄνδρες καὶ ἄλλοι ἀνώτεροι ἀξιωματοῦχοι καὶ κληρικοὶ ἔβλεπαν πὸς σωτηρία δὲν ὑπῆρχε πουθενά. Ἡ μόνη ἐλπίδα θὰ ἦταν ἴσως μιὰ ἰσχυρὴ βοήθεια ἀπὸ τὴ Δύση.

Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ οἱ δύο αὐτοκράτορες ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Μανουὴλ, ἐγύρισαν στὴν Εὐρώπη καὶ παρεκάλεσαν τοὺς ἡγεμόνες τῶν μεγαλύτερων κρατῶν νὰ βοηθήσουν γιὰ τὴ σωτηρία τῆς Κων)πόλεως. Κι ἐπῆραν ἄφθονες ὑποσχέσεις, ἀλλὰ καμιὰ οὐσιαστικὴ βοήθεια.

Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Παλαιολόγος μάλιστα μαζί με τὸν Πατριάρχη καὶ με ἐξέχοντες λαϊκοὺς καὶ κληρικοὺς ἐπῆγαν στὴν Ἰταλία κι ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν Πάπα βοήθεια, με τὴν ὑπόσχεση νὰ τὸν ἀναγνωρίσουν ἀρχηγὸ ὅλης τῆς Χριστιανικῆς ἐκκλησίας. Τότε ἐγινε καὶ σύνοδος στὴ Φλωρεντία (1439), στὴν ὁποία ἀποφασίστηκε ἡ ἔνωση τῶν δύο ἐκκλησιῶν, τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς καὶ ἡ ἀναγνώριση τοῦ Πάπα ὡς ἀρχηγοῦ καὶ τῶν δυό.

Ἡ ἀπόφαση τῆς συνόδου αὐτῆς ἀποδοκιμάστηκε ἀπὸ τὸ λαὸ καὶ τὸν κλῆρο τῆς Κων)πόλεως. Τόσο ἦταν τὸ μῖσος καὶ ὁ φανατισμὸς πρὸς τὴ Δυτικὴ ἐκκλησία, ὥστε οἱ Χριστιανοὶ τῆς Κωνσταν)πόλεως ἐχωρίσθηκαν σὲ δυὸ παρατάξεις: Τοὺς *ἐνωτικούς* καὶ τοὺς *ἀνθενωτικούς*, ποὺ ἦταν καὶ οἱ περισσότεροι. Οἱ ἀνθενωτικοὶ δὲν ἐδίσταζαν νὰ κηρύττουν «*πὼς προτιμοῦν νὰ ἴδουν Τουρκικὸ σαρκίνο σιτὴ Πόλη, παρὰ σκιάδιο καθολικοῦ*». Ἐτσι ἡ φρόνιμη προσπάθεια τοῦ Ἰωάννου Η', γιὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴ βοήθεια τῆς Δύσεως ἀπέτυχε.

Ἡ πτώση τῆς Κων)πόλεως.

α) Μωάμεθ Β' (1451—1480).

Διάδοχος τοῦ Μουράτ Β' ἦταν ὁ γιός του Μωάμεθ Β', ὁ ὁποῖος ὠνομάσθηκε *Πορθητής*.

Ὁ Μωάμεθ ἦταν ἔξυπνος, εἶχε ὀρμητικὸ χαρακτήρα καὶ στρατηγικὴ ἰκανότητα. Ἐγίνε σουλτάνος σὲ ἡλικία 21 χρονῶν. Τὸ ὄνειρό του ἦταν ἡ ἄλωση τῆς Κων)πόλεως. «*Ἐὐτυχισμένος ὁ σουλτάνος, ποὺ θὰ κυριεύσῃ τὴν Κων)πολη*» ἦταν ἡ παντοτεινὴ τοῦ σκέψη. Γι' αὐτὸ κι ὅλες του τίς προσπάθειες καὶ τίς δυνάμεις τίς ἐχρησιμοποίησε, γιὰ νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ ὄνειρό του.

β) Κωνσταντῖνος ΙΑ' Παλαιολόγος (1449-1453).

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ἰωάννου Η' αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔγινε ὁ ἀδελφός του *Κωνσταντῖνος ΙΑ' Παλαιολόγος*, ὁ δεσπότης τῆς Πελοποννήσου.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἦταν ἔντιμος, γενναῖος στρατιώτης καὶ ἰκανὸς αὐτοκράτωρ. Πρὶν γίνῃ αὐτοκράτωρ ἐγνώριζε τὴν κατάστασιν τοῦ κράτους, ἀλλὰ ὡς πατριώτης δὲν ἐδίστασε ν' ἀναλάβῃ τίς εὐθύνες τῆς διακυβερνήσεώς του. Ἡ ἀπόφασί του ἦταν ἢ νὰ σώσῃ τὴν αὐτοκρατορίαν ἢ νὰ χαθῇ.

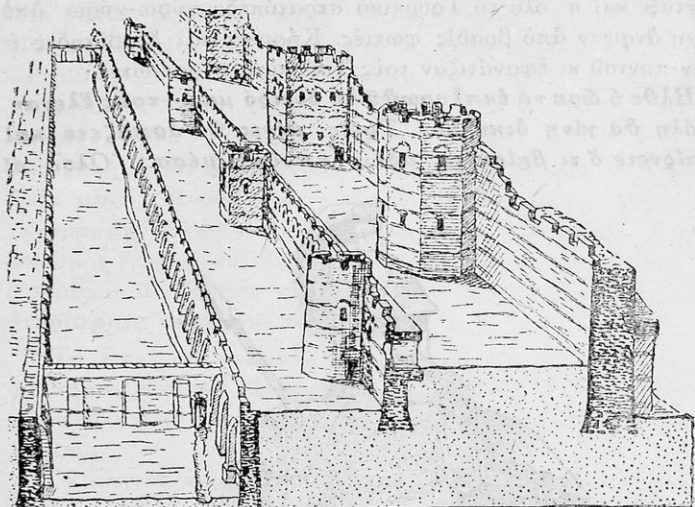
Ὅταν ἔγινε αὐτοκράτωρ ἐφρόντισε νὰ λάβῃ ὅλα τὰ μέτρα, ποὺ μπορούσε γιὰ τὴν ὀχύρωσιν καὶ ἄμυνα τῆς Πόλης. Ἐπεσκεύασε τὰ τεῖχη καὶ τὰ ὀχυρώματα, ἐσυγκέντρωσε σίτο καὶ τροφίμα, ὠργάνωσε ὅσο μπορούσε τὸ στρατὸ καὶ τὸ στόλο. Ἀκόμῃ ἐξακολούθησε τὴν προσπάθειά του, γιὰ νὰ πετύχῃ βοήθειαν ἀπὸ τὴ Δύση.

γ) Πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ σουλτάνος Μωάμεθ Β', ἀφοῦ εἰτοίμασε στρατὸ 160.000, ἀρκετὰ κανόνια καὶ στόλο ἀπὸ 400 πλοῖα, στίς 5 Ἀπριλίου τοῦ 1453 ἔφθασε μπρὸς ἀπὸ τὴν Κων)πολη καὶ τὴν ἐπολιορκήσῃ ἀπὸ ξηρὰ καὶ θάλασσαν.

Ὁ αὐτοκράτωρ Κων)νος ΙΑ' Παλαιολόγος στὴ μεγάλη αἰτή

δύναμη τῶν Ὀθωμανῶν εἶχε ν'ἀντιτάξῃ 9.000 μαχητές, ἀπὸ τοὺς ὁποίους πολλοὶ ἦταν ξένοι μισθοφόροι καὶ 26 πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἐφύλαγαν τὸν Κεράτιο κόλπο. Τὴν ἀρχηγία τοῦ στρατοῦ εἶχε ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτωρ, τῇ δὲ ἀμυνα τῶν φρουριῶν τὴν εἶχε ἀναλάβει ὁ στρατηγὸς Ἰωάννης Ἰουσινιάνης.

Τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Δύο ἐπιθέσεις, τὶς ὁποῖες ἔκαμε ὁ Μωάμεθ ἐναντίον τῶν τειχῶν τῆς πόλεως στὶς 18 Ἀπριλίου καὶ 7 Μαΐου ἀπεκρούσθησαν ἀπὸ τοὺς γενναίους ὑπερασπιστὲς τῆς.

Οἱ ἀπώλειες τῶν Τούρκων ἦταν μεγάλες, ἀλλ' ὁ Μωάμεθ δὲν ἀπελπίσθηκε. Ἐτοίμαζε νέα σφοδρότερη καὶ μεγαλύτερη ἐπίθεση.

δ) Ἡ ἄλωση τῆς Πόλης (29 Μαΐου 1453).

Πρὶν ὅμως τὴν ἐπιχειρήσῃ ἔστειλε πρέσβεις στὸν Κωνσταντῖνο Παλαιολόγο νὰ παραδώσῃ τὴν Πόλην αὐτὸς ἐλεύθερος μετὰ τὰ πλούτη καὶ τοὺς ἀρχόντες του, νὰ πάῃ νὰ ζῆσῃ ὅπου θέλει. Ὁ Κωνσταντῖνος οὔτε συζήτησιν δὲν ἐδέχθηκε πάνω στὶς προτά-

σεις αὐτές. «Ὅτι ἐγὼ οὔτε κανεὶς ἄλλος ἔχει τέτοιο δικαίωμα νὰ παραδώσῃ τὴν Πόλη—ἀπάντησε: "Ὅλοι θὰ πεθάνωμε γι' αὐτή».

Ἔστερ' ἀπὸ τὴν ἡρωϊκὴ αὐτὴ ἀπάντησι, ὁ Μωάμεθ ἔκαμε τὶς προετοιμασίαις του γιὰ τὴν ἔφοδο.

Διέταξε καὶ σ' ὅλο τὸ Τουρκικὸ στρατόπεδο γύρω-γύρω ἀπὸ τὰ τεῖχη ἀναψαν ἀπὸ βραδὶς φωτιές. Κήρυκες καὶ δερβισηδες ἐγύριζαν παντοῦ κι ἐφανάτιζαν τοὺς Τούρκους στρατιῶτες:

«Ἦλθε ἡ ὥρα νὰ ἐκπληρωθῇ τὸ ὄνειρό μας—τοὺς ἔλεγον. Ἡ Πόλη θὰ γίνῃ δική μας. Τρεῖς μέρες θ' ἀρπάξετε καὶ θὰ παίρνετε ὅ,τι βρῖσκετε, μόλις μποῦμε μέσα. Ὅλοι οἱ

Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος.

θησαυροὶ τῆς κι ὄλα τὰ ἀμέτρητα πλοῦτῃ τῆς εἶναι δικά σας. Ὅποιος πάλι σκοτωθῇ θὰ πάῃ κατ' εὐθείαν στὸν Παράδεισο, κοντὰ στὸ μεγάλο προφήτη, τὸ Μωάμεθ, ὅπου

τὸ πιλάφι εἶναι βουνὰ δλόκληρα καὶ τὸ μέλι τρέχει σὰν ποτάμι».

Ἀλαλαγοὶ ἀπὸ χαρὰ καὶ φωνῆς δυνατῆς ἀπὸ ἐνθουσιασμὸ ἀκολουθοῦσαν τοὺς λόγους αὐτοὺς μέσα στὰ τουρκικὰ στρατεύματα. Κι ἄργα τὴ νύκτα ἄρχισε ἕνας σφοδρὸς κανονιοβολισμὸς ἐναντίον τῶν τειχῶν τῆς πόλεως.

Ἐντελῶς διαφορετικὴ εἰκόνα παρουσίαζαν οἱ Ἕλληνες τὴν ἴδια νύκτα, μέσα στὰ τείχη. Ἐμαζεύθησαν ὅλοι στὴν Ἁγία Σοφία, πολῖτες καὶ στρατιῶτες γιὰ νὰ προσευχηθοῦν ἕως γιὰ τελευταία φορὰ καὶ νὰ κοινωνήσουν τὴν Ἁγία μετάληψη. Καὶ μπροστὰ ἀπ' ὅλους ὁ αὐτοκράτωρ μὲ τὴν ἀκολουθία του. «*Ὁ κίνδυνος εἶναι μεγάλος—εἶπε στὰ πλήθη, πὺ μ' ἀγωνία τὸν ἀτένιζαν—ἀλλὰ δὲν πρέπει ν' ἀπελπιζόμεσθε. Ὁ Θεὸς εἶναι μαζί μας*». Ἐκοινωνήσε κι ἔφυγε γιὰ τὸ παλάτι. Ἐζήτησε συγχώρηση ἀπ' ὅλους κι ἐγύρισε στὰ τείχη. Στὸ μετὰξὺ ὁ κανονιοβολισμὸς ἔπαυσε καὶ ἄρχισε ἡ ἔφοδος. Σὰν μανιασμένα θηρία ὠρμοῦσαν οἱ Τοῦρκοι στὰ τείχη κι ὁ τόπος χάμω ἐγέμιζε ἀπὸ τὰ ἀναρίθμητα κουφάρια τους.

Τὰ Τουρκικὰ τμήματα ἐδιαδέχονταν τὸ ἓνα τὸ ἄλλο. Πίσω ἀπ' αὐτὰ, Τοῦρκοι ἀξιωματικοὶ μὲ τὴ βία καὶ τὰ μαστίγια στὰ χέρια ἔρριχναν καινούργιες δυνάμεις στὴ φωτιά, μὰ χωρὶς ἀποτέλεσμα.

Ἐκόντευε πιά νὰ ξημερώσῃ 29 Μαΐου, ἡμέρα Τρίτη καὶ ἡ νίκη ἔφαινόταν πὼς ἐκλινε ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων.

Ἄλλ' ἦταν φαίνεται μοιραῖο, ἡ Πόλη νὰ πέσῃ.

Μιά μικρὴ, ὑπόγεια πόρτα, ἡ *Κερκόπορτα*, ἀνακαλύφθηκε ἀπὸ μερικοὺς Τούρκους ἀνοικτὴ. Ὁρμησαν μὲς ἀπὸ τὰ τείχη κι ἐπετέθησαν σ' ἄλλη πύλη ἐναντίον τῆς φρουρᾶς καὶ ἀπὸ τὰ νῶτα. Τὴν ἀνοιξαν καὶ αὐτὴ κι ἐδιευκόλυναν νὰμποῦν μέσα στὴν Πόλη κι ἄλλοι Τοῦρκοι. Καὶ συνέχιζαν νὰ μπαίνουν ὅλο καὶ περισσότεροι.

Οἱ Ἕλληνες ἐμάχονταν ἀπεγνωσμένα κι ἀπὸ μπρὸς κι ἀπὸ τὰ νῶτα.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἐβρισκόταν στὴν πύλη τοῦ Ρωμανοῦ, πὺν ἐκεῖ εἶχε σημειωθῆ ἡ μεγαλύτερη πίεση τοῦ ἐχθροῦ. Ἐπολέμη-

σε σὰν ἀπλὸς στρατιώτης, ὥσπου ἐσκοτώθηκε ἀπὸ ἓναν ἀράπη.

Καὶ ἡ Πόλη ἔπεσε!

Τὸ κακὸ πὺρ ἔγινε τότε δὲν περιγράφεται. Τροελλοὶ ἀπὸ τῆ χαρὰ τους κι ἄγριοι ἀπὸ τὴ φονικὴ μάχη οἱ Τοῦρκοι ὤρμησαν στὴν Ἁγία Σοφία, στὶς ἄλλες ἐκκλησίες, στὰ σπίτια, παντοῦ. Ἐσκοτώσαν, αἰχμαλώτιζαν, ἀρπαζαν, ἐκατάστρεφαν.

Στὴ μνήμη μας ἔρχεται ἡ προηγουμένη καταστροφὴ τῶν Σταυροφόρων.

Ὅ,τι ἄφησαν ἐκεῖνοι ὄρθιο τὸ ἀπετελείωσαν οἱ Τοῦρκοι.

Ὁ Μωάμεθ γεμάτος ὑπερηφάνεια καὶ μὲ πρωτόφαντη μεγαλοπρέπεια ἐμπῆκε στὴν Πόλη, τρεῖς ἡμέρες ὕστερα ἀπὸ τὴν ἄλωση. Ἀμέσως ἐδιευθύνθηκε στὸ ναὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὅπου ἐπροσευχήθηκε κι εὐχαρίστησε τὸν Ἀλλάχ γιὰ τὴν ἔνδοξη νίκη του.

Ἀπὸ τότε ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας μετεβλήθη σὲ τουρκικὸ τζαμί καὶ φέρει στόλισμα ἀντὶ γιὰ τὸ σταυρὸ τὴν ἡμισέληνο.

Κατόπιν διέταξε ὁ Μωάμεθ νὰ βρεθῆ τὸ πτώμα τοῦ αὐτοκράτορα. Τὸ ἀναγνώρισαν ἀπὸ τὰ αὐτοκρατορικά πέδιλα, πὺρ εἶχαν ἐπάνω κεντημένο τὸ δικέφαλο αἰετό.

Ἐκοψαν τὸ κεφάλι του καὶ τὸ περιφέρανε σ' ὅλες τὶς πόλεις, δεῖγμα τῆς μεγάλης νίκης τῶν Τοῦγκων καὶ τῆς τελειωτικῆς ὑποταγῆς τῶν Ἑλλήνων. Τὸ ἀκέφαλο πτώμα τὸ ἔθαψαν μὲ τιμές, ὅσες βέβαια μποροῦσαν ν' ἀποδώσουν οἱ θλιμμένοι καὶ καταφοβισμένοι Κωνσταντινουπολίτες.

* * *

Ὁ αὐτοκράτωρ ὅμως δὲν ἐπέθανε. Γιὰ τὰ ἀμέτρητα πλήθη τῶν ὑπηκόων του ὁ τελευταῖος βασιλιάς τοῦ Βυζαντίου ἐμαρμαρώσε. Καὶ στέκει μαρμαρωμένος κάπου ἐκεῖ, σ' ἓνα ὑπόγειο τῆς Ἁγίας Σοφίας, πὺρ τοῦρκικο ποδάρι δὲν τὸ ἐπάτησε, καὶ οὔτε θὰ τὸ πατήση. Καὶ περιμένει τὴν ὥρα πὺρ θὰ τὸν ξυπνήσῃ ὁ ἄγγελος, γιὰ νὰ τεθῆ πάλι ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ ξαναπάρῃ τὴν Πόλη,

Αὐτὰ εἶναι τὸ ὄνειρο τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ποῦ ἐγράφη-
κε καὶ διατηρήθηκε ἑκατοντάδες χρόνια κι ἐξακολουθεῖ μέχρι σή-
μερα νὰ συγκινή τὶς ψυχές μας.

Πόσους καὶ πόσους θρούλους δὲν ἐδημιούργησε ἡ λαϊκὴ πα-
ράδοση. Πόσους καὶ πόσους στίχους δὲν ἔπλασε ἡ δημοτικὴ
μούσα καὶ οἱ ποιητές μας.

Παραθέτομε μόνο ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ παρακάτω ποιήμα τοῦ
Γ. Βιζυηνοῦ, ποῦ μὲ τόση εὐγλωττία, ἀλλὰ καὶ λαχτάρα μιλάει
γιὰ τὴ δικαίωση... κάποτε... τῶν Ἐθνικῶν μας πόθων μὲ τὴν ἀ-
νάκτηση τῆς Πόλης καὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας, τῶν δύο αὐτῶν ἰν-
δαλμάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ὁ τελευταῖος Παλαιολόγος.

— Τὸν εἶδες μὲ τὰ μάτια σου, γιαγιά, τὸν βασιλέα,
ἢ μήπως καὶ σοῦ φάνηκε, σὰν ὄνειρο νὰ ποῦμε,
σὰν παραμῦθι τάχα :

— Τὸν εἶδα μὲ τὰ μάτια μου, ὡσὰν καὶ σένα νέο,
πᾶ νὰ γενῶ ἑκατὸ χρονῶ κι ἀκόμα τὸ θυμοῦμαι,
σὰν νᾶταν χθὲς μονάχα.

* *

Στὴν Πόλη, στὴ Χρυσόπορτα, στὸν πύργο ἀπὸ κάτου
εἶν' ἓνα σπήλαιο πλατὺ, στρωμένο σὰν παλάτι
σὰν ἅγιο παρεκκλήσι.

Κανένας Τοῦρκος δὲν μπορεῖ νὰ κρατηθῆ κοντά του,
κανεὶς τῆς σιδηρόπορτας νὰ βρῆ τὸ μονοπάτι
νὰ πᾶ νὰ τὸ μηνύση.

* *

Μόνο κανένας Χριστιανός, κανένας ποῦ τὸ ξέρει,
περνᾶ π' αὐτοῦ κρυφά-κρυφὰ καὶ τὸ σταυρὸ του κάνει
μὲ φόβο καὶ μ' ἐλπίδα.

Ἔτσι κι ἐγὼ βαστούμενη στὸ πατρικὸ μου χέρι
ἐπῆγα καὶ προσκύνησα. Καὶ ἐδ' αὐτοῦ μ' ἐφάνη...

Ὅχι μ' ἐφάνη, Εἶδα.

* *

Μέσ' στὸ σκοτάδι τὸ βαθὺ ἔν' ἄστρο σὰ λυχνάρι
σὰν μία φλόγα μυστικὴ ἀπ' τὸ θεὸ ἀναμμένη
γαλάζια λάμψη χύνει.

Καὶ φέγγει τῇ λευκόχλωμῃ τοῦ Βασιλέως χάρη,
ποῦ μὲ κλεισμένα βλέφαρα ἔξαπλωμένος μένει,
στὴν ἀργυρῇ του κλίνη.

* * *

Ἀπέθανε, γιαγιάκα μου ; Ποτέ, παιδάκι μου. Κοιμᾶται,
κοιμᾶται μόνο. Τῇ χρυσῇ κορώνῃ στὸ κεφάλι,
τὸ σκῆπτρό του στὸ χέρι.

Καὶ θάρθη, ναί, γιαγιάκα μου ; Θάρθη, παιδί μου, θάρθη.
Καὶ θίαν ἔρθη, τί χαρὰ στὴ γῆ, στὴν οἰκουμένη,
σ' ὅποιους θὰ ζοῦνε τότε.

Διπλὸ τριπλὸ θὰ πάρουμε αὐτὸ ποῦ μᾶς ἐπάρθη.
Κι ἡ Πόλη κι ἡ Ἁγία Σοφία δική μας θὲ νὰ γίνη.
Πότε, γιαγιά μου, πότε ;

* * *

Ὅταν τρανέψης, γιόκα μου, κι ἀρματωθῆς, καὶ κάμης
τὸν ὄρκο στὴν ἐλευθεριά, σὺ κι ὄλη ἡ νεολαία,
νὰ σώσετε τὴ χώρα.

Τότε θὲ νάρθη ὁ ἄγγελος κι ἀγγελικὲς δυνάμεις,
νὰ μοῦνε, νὰ ξυπνήσουνε, νὰ ποῦν στὸ βασιλέα
πὼς ἦλθε πιά ἡ ὥρα.

* * *

Κι ὁ βασιλιάς θὰ σηκωθῆ, τὴ σπάθα του θὰ δρᾶξη
καὶ στρατηγός σας θὲ νὰ μῆ στὸ πρῶτο του βασιλείου
τὸν Τοῦρκο νὰ χτυπήση.

ε) Κατάκτηση τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν χωρῶν.

Ἐπισημαίνεται ὅτι ὁ ἄλλοις τῆς Πόλης, ὁ Μωαμεθ Β'. ἐσυνέχι-
σε τὴν ἐκστρατεῖαν ἐναντίον καὶ τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν χωρῶν
καὶ πόλεων, ποῦ ἐξακολοθοῦσαν ἀκόμη νὰ μάχονται, μολονότι.

καὶ οἱ δυνάμεις τους ἦταν λίγες καὶ τὸ ἠθικὸ τους εἶχε καταπέσει.

Τὸ 1460 ὑπέταξε τὸ δεσποτάτο τῆς Πελοποννήσου, ἐκτὸς ἀπὸ μερικὲς παράλιες πόλεις, τὶς ὁποῖες κατεῖχαν οἱ Ἑνετοί.

Ἐπειτα κατέλυσε τὸ Φραγκικὸ δουκάτο τῆς Ἀθήνας καὶ ἔκαμε τὸν Παρθενῶνα ἱεράμι. Ὁ Παρθενῶνας εἶχε μεταβληθῆ σὶ μεταξὺ σὲ Χριστιανικὸ ναὸ τῆς Παναγίας. Τὸ ἔτος 1461 ὑπέταξε τὴν ἀνεξάρτητὴ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντας.

Ἔτσι ὁ Μωάμεθ ὑπέταξε ὅλες τὶς χῶρες τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Λίγο ἀργότερα οἱ διάδοχοί του ἐπῆραν ἀπὸ τοὺς Ἑνετοὺς, ὅσες παράλιες πόλεις κατεῖχαν καὶ ὅλα τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ὠλοκλήρωσαν τὴν κατάκτηση ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Ἔργασίες :

Πῶς κρίνετε τὴν καταπληκτικὴ ἐξάπλωση τῶν Τούρκων (τὸ παιδομάζωμα).

Πληροφορίες γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ Κων. Παλαιολόγου καὶ γιὰ τὶς τελευταῖες ἡμέρες τῆς πόλης. Τὰ ὄνειρα καὶ οἱ πόθοι τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐθνικὴ ἰδέα.

ΛΒ' Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ ΣΤΗ ΔΥΣΗ

Ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία ἐδιαλύθη. Οἱ Τούρκοι, ἀμόρφωτοι καὶ ἀπολίτιστοι, ἔσταμάτησαν κάθε κίνηση γύρω ἀπὸ τὰ γράμματα, τὶς τέχνες καὶ τὶς ἐπιστῆμες, ποὺ τὰ τελευταῖα χρόνια εἶχαν ἀρχίσει νὰ καλλιεργοῦνται κάπως συστηματικώτερα στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ στὶς ἄλλες πόλεις τῆς αὐτοκρατορίας (Νίκαια—Τραπεζούντα—Μυστρᾶ κλπ).

Τὸν ἴδιο καιρὸ στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη ἐγινόταν τὸ ἀντίθετο. Ἔξερχομε πῶς ἡ Δύση, ὕστερ' ἀπὸ τὴν κατάρρευση τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους μὲ τὴ μετανάστευση τῶν λαῶν, καὶ ἀργότερα

μέ τους συχνούς πολέμους μεταξύ τῶν ἀρχόντων, εἶχε πέσει σέ βαθὺ σκοτάδι.

Μὲ τὴν εὐκαιρία ὅμως τῶν σταυροφοριῶν ἡ Δύση ἦλθε σ' ἐπικοινωνία μὲ τὴν Ἀνατολή κι ἐδέχθηκε, μέχρις ὠρισμένου σημείου τὴν ἐπίδραση τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Πολλὲς συνήθειες τῶν Ἑλλήνων μεταφέρθηκαν τότε στὴν Εὐρώπη καὶ οἱ λαοὶ τῆς ἀρχισαν νὰ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὸ ἐμπόριο, γιὰ τὰ γράμματα, γιὰ τὶς ἐπιστῆμες καὶ τὶς τέχνες. Ἀπὸ τώρα δηλαδὴ ἀρχίζει κάποια κίνηση γιὰ πρόοδο, γιὰ μελέτη, γιὰ μόρφωση. Οἱ ἄνθρωποι προσέχουν περισσότερο τὴ φύση, τὰ φαινόμενά της καὶ τοὺς νόμους της. Ἀνοίγονται σὲ μακρινὰ ταξίδια γιὰ καινούργιους τόπους, κάνουν μεγάλα ἐμπόρια, ἔρχονται σ' ἐπαφή μὲ νέους λαοὺς καὶ νέους κόσμους. Δείχνουν ἐπίδοση στὰ γράμματα καὶ στὶς τέχνες, ἀνακαλύπτουν νόμους φυσικούς, βρίσκουν τέχνες καὶ κατασκευάζουν ἔργα καὶ μνημεῖα ἀθάνατα.

Τὴν κίνηση αὐτὴ καὶ τὴν ἐποχὴ τοῦ 15οῦ καὶ 16οῦ αἰῶνα, τὴν ὀνομάζει ἡ ἱστορία **Ἀναγέννηση**.

Ἡ Ἀναγέννηση ἀρχισε κυρίως ἀπὸ τὴν Ἰταλία. Σιγά-σιγά ὅμως βρῆκε ἔδαφος σ' ὅλη τὴν Εὐρώπη κι ἔφερε τὸν ἔξευγενισμό καὶ τὸν ἐκπολιτισμὸ στοὺς λαοὺς της.

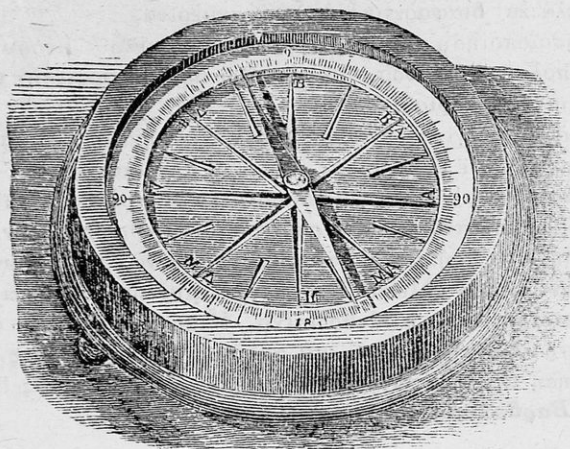
ΛΓ' ΕΦΕΥΡΕΣΕΙΣ

α) Ναυτικὴ πυξίδα.

Ἡ ναυτικὴ πυξίδα εἶναι μία βελόνη μαγνητικὴ, ποὺ μπορεῖ νὰ κινῆται ἐλεύθερα πάνω σὲ μιὰ πλάκα. Ἡ βελόνη αὐτὴ ἔχει τὴν ιδιότητα νὰ στρέφῃ τὸ ἄκρο της πίντοτε κατὰ τὸ βοριά. Ὡστε, ἂν πάνω στὴν πλάκα εἶναι σημειωμένα τὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα, μὲ τὴ ναυτικὴ πυξίδα, ποὺ δείχνει πάντα τὸ βοριά, μποροῦμε νὰ προσανατολισθοῦμε σ' ὅποιοδήποτε τόπο.

Ἡ ὠφέλεια στὸ ναυτικὸ ἀπὸ τὴν ἐφεύρεση αὐτὴ εἶναι μεγάλη. Πρὶν ἀπὸ τὴ ναυτικὴ πυξίδα τὰ πλοῖα ἐπήγαιναν ὄλο πλάι

στις άκτές (*άκτοπλοία*). Δέν έτολμοῦσαν ν' άνοιχθοῦν σέ μεγάλα πέλαγα, γιατί θά έχαναν τόν προσανατολισμό τους και θά έχάνονταν. Έτσι όμως και πολλοί τόποι έμεναν άγνωστοι, αλλά και χρόνος πολὺς εξοδεύταν για νά πηγαίην ένα πλοίο από ένα μέρος σ' άλλο, αφού άναγκαζόταν νά πλέη άκρη άκρη στή στεριά.

Ναυτική πυξίδα

Η ναυτική πυξίδα ήταν γνωστή από τα παλιά ακόμη χρόνια στους Κινέζους και στους Άραβες, χωρίς όμως και νά χρησιμοποιήται ως μέσον προσανατολισμού.

Στήν Ευρώπη πρώτος τήν ανέκαλυψε και τήν έχρησιμοποίησε ο Ιταλός *Φλάβιος Τζόγιας*.

Ύστερ' από τήν εφεύρεση τής ναυτικής πυξίδας ανακαλύφθηκαν καινούριοι δρόμοι και νέοι κόσμοι, για τούς όποιους θά μιλήσωμε παρακάτω.

β) Πυρίτιδα.

Η πυρίτιδα ήταν γνωστή στήν Άσία (Κινέζοι, Ινδοί, Άραβες) από τα παλιά χρόνια. Τήν έχρησιμοποίησαν όμως ως τώρα οι άνθρωποι στις διάφορες εορτές για νά κατασκευάζουν

διάφορα πυροτεχνήματα ἢ ἀκόμη καὶ στὰ φουρνέλα γιὰ νὰ σπάζουν τοὺς βράχους.

Οἱ Εὐρωπαῖοι μόλις τὴν ἐγνώρισαν, ἐκατασκεύασαν τὰ πυροβόλα ὄπλα. Ἀπλὰ τηλεβόλα στὴν ἀρχή, ποὺ ἐκσφενδόνιζαν μεγάλες σφαιρὲς, λίθινες ἢ σιδερένιες, καὶ τουφέκια ἀργότερα πολὺ πιὸ ἀπλὰ καὶ διαφορετικὰ ἀπὸ τὰ σημερινά.

Ἡ χρησιμοποίηση τῆς πυρίτιδας ὡς πολεμικοῦ μέσου ἀνέτρεψε τὴν πολεμικὴ μέθοδο. Ἀκόμη ἔδωσε διαφορετικὴ τροπὴ στὴν ἐξέλιξη τῆς ἱστορίας.

Τὰ ὄπλα τώρα ἔγιναν περισσότερο φονικά καὶ περισσότερο καταστρεπτικά. Οὔτε οἱ θώρακες, οὔτε οἱ περικεφαλαῖες, ἀλλ' οὔτε καὶ τὰ τείχη καὶ οἱ πύργοι ἐπροστάτευαν τοὺς πολεμιστές.

Τώρα ὅμως ἐσκέπτονταν περισσότερο οἱ ἄνθρωποι, ἂν γιὰ ψύλλου πήδημα κι ἀσήμαντες ἀφορμές, ἔπρεπε νὰ κηρύσσουν τὸν πόλεμο ἐναντίον τῶν ἄλλων. Ἔτσι οἱ πόλεμοι ἦταν μὲν περισσότερο καταστρεπτικοὶ σ' ἀνθρώπινο ὕλικό, ἐγίνονταν ὅμως κατ' ἀραιότερα διαστήματα καὶ γιὰ πολὺ σοβαροὺς λόγους. Τῆς χρησιμοποίησης τῆς πυρίτιδας ὡς πολεμικοῦ μέσου, πρῶτος ἔκαμε ὁ μοναχὸς **Βαρθολομαῖος Σβάρτσ**.

γ) Τυπογραφία.

Μέχρι τὴν ἐποχὴ, ποὺ μιλοῦμε, τὰ βιβλία ἦταν χειρόγραφα. Γιὰ νὰ γραφῆ δὲ—ὅπως καταλαβαίνετε—ἓνα βιβλίο ἐχρειαζόταν πολὺς καιρὸς. Ἔτσι ἀπὸ κάθε εἶδος, ἐλάχιστα βιβλία μποροῦσαν νὰ γραφοῦν κι ἐκεῖνα ἐπουλιοῦνταν πολὺ ἀκριβά. Μόνον οἱ πλούσιοι εἶχαν τὴ δύναμη νὰ τ' ἀγοράσουν, κι αὐτοὶ μόνον μάθαιναν γράμματα. Οἱ ἄλλοι, ὁ πολὺς λαός, ἔμεναν ἀγράμματοι. Γιὰ ἐφημερίδες περιοδικὰ κλπ. κλπ. οὔτε λόγος.

Ὁ Γερμανὸς **Ἰωάννης Γουτεμβέργγιος** ἔφτιασε μόνος του γράμματα μὲ μολύβι. Τὰ ἔβαλε τὸ ἓνα κοντὰ στὸ ἄλλο καὶ σχημάτισε λέξεις. Ὑστερα τὰ ἄλειβε πάνω πάνω μὲ μελάνι καὶ τὰ ἐτύπωνε στὸ χαρτί. Αὐτὸ ἦταν ἡ ἀρχή, γιὰ νὰ ἐφευρεθῆ ἡ τυπογραφία, ποὺ σιγά-σιγά ἐτελειοποιήθηκε κι ἔφθασε τὴ σημερινή της ἐξέλιξη.

Τὸ πρῶτο βιβλίο, ποὺ ἐτυπώθηκε εἶναι ἡ Βίβλος.

Ἡ τυπογραφία εἶναι πολὺ σπουδαία ἐφεύρεση. Μ' αὐτὴ βγαίνουν πλῆθος β. βλίια, φθηνά, πού μποροῦν καὶ τ' ἀγοράζουν ὄλοι.

Ὁ Γουτεμβέργιος στὸ τυπογραφεῖο του

Τὰ γράμματα καὶ ἡ παιδεία ἐφθασαν καὶ στὸν τελευταῖο ἄνθρωπο, οἱ ἐπιστῆμες προώδευσαν καὶ ἐγίναν κτῆμα ὄλου τοῦ κόσμου.

ΛΔ' ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ

α) Ὁ δρόμος πρὸς τὶς Ἰνδίες.

Ἡ ναυτικὴ πυξίδα, εἶπαμε, ἔδωσε τὴ δυνατότητα στοὺς ναυτικούς ν' ἀνοιχθοῦν τώρα σὲ μεγάλα πέλαγα καὶ ν' ἀνακαλύψουν νέους δρόμους καὶ καινούργιους τόπους, ἀγνωστους ὡς τότε.

Μία σπουδαία ἀνακάλυψη γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν ὁ θαλασσινὸς δρόμος, πού ἔφερνε ἀπὸ τὴν Εὐρώπη στὶς Ἰνδίες. Οἱ Ἰνδίες ἦταν πολὺ πλούσια χώρα. Ἐκανε ἐξαγωγή σ' ὄλο τὸν κόσμο τὰ πιπέρια της, τὴν κανέλλα, τὰ μπαχαρικά, τὸ μετᾶξι, τὸ βαμβάκι καὶ τοὺς πολυτίμους λίθους της. Αὐτὰ ὅλα τὰ ἐμπορεύονταν πρῶτα οἱ Βυζαντινοὶ κι ἀργότερα οἱ Ἀραβες κυρίως. Τὰ μετέφεραν «διὰ ξηρᾶς» ὡς τὰ λιμάνια τῆς Μεσογείου κι ἀπὸ

κεί τὰ ἐδιοχέτευαν στήν Εὐρώπη. Ἔτσι ἐπλούτιζαν μόνον οἱ Ἄραβες, οἱ ὁποῖοι ἐκμεταλλεύονταν μονοπωλιακῶς ὅλο αὐτὸ τὸ ἐμπόριο πουλώντας τὰ εἶδη σ' ἀκριβῆς τιμές.

Οἱ Πορτογάλοι πρῶτοι ἐσκέφθησαν νὰ βροῦν ἕνα δρόμο, πὺν νὰ τοὺς ὀδηγῇ πρὸς τὶς Ἰνδίες ἀπὸ τὴ θάλασσα. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἔλιπζαν πὺς θὰ ἔπαιρνον αὐτοὶ στὰ χέρια τους τὸ ἐμπόριον, πὺν θὰ τοὺς ἐστοίχιζε πολὺ φθηνότερα. Ἔτσι θὰ ἐπλούτιζαν, ὅπως ἐπλούτισαν οἱ Ἄραβες.

Ἀνέλαβε λοιπὸν πρῶτος ὁ **Ἑρρίκος ὁ Θαλασσοπόρος** κι ἐτοίμασε πολλὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἐστελεε ἀπὸ τὴν Πορτογαλία πρὸς τὴ Δυτικὴ παραλία τῆς Ἀφρικῆς. Τότε ἀνακαλύφθησαν τὰ νησιά **Μαδέρα καὶ Κανάριοι**.

Ἀργότερα, **Βαρθολομαῖος Ντιάζ** ἐπροχώρησε πιὸ κάτω ἀπὸ τοὺς πρῶτους. Ὑστερα ἀπὸ τρικυμίες καὶ πολλὲς περιπέτειες κατώρθωσε νὰ φθάσῃ ὡς τὸ νοτιώτερον σημεῖο τῆς Ἀφρικῆς, πὺν τὸ ὠνόμασαν Ἀκρωτήριο τῆς **Καλῆς Ἐλπίδος** (τοὺς ἔδινε τὴν ἐλπίδα πὺς ἀπὸ κεῖ θὰ φθάσουν σὲ τὶς Ἰνδίες).

Καὶ πιὸ ἀργότερα ἀκόμη στὰ 1498 ὁ **Βάσκο Νιέ Γάμα** ταξιδεύοντας ἕνα χρόνον σχεδὸν μέσα στὸν Ἰνδικὸ Ὀκεανό, ἐφθάσε στὴν **Καλκούτα**, πὺν εἶναι σήμερον τὸ σπουδαιότερον λιμάνι τῶν Ἰνδιῶν. Ἔτσι τὸ ὄνειρον τῶν Πορτογάλων ἐπραγαλοποιήθηκε. Ὁ δρόμος γιὰ τὶς Ἰνδίες ἀνακαλύφθηκε.

Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Πορτογάλους ἐπεχείρησαν πολλὰ μακρινὰ ταξίδια κι ἀνακάλυψαν καινούργιους τόπους οἱ Ἰσπανοί, οἱ Ὀλλανδοί, οἱ Ἄγγλοι.

β) Ἡ Ἀμερικὴ.

Ὅταν ἀκόμη οἱ Πορτογάλοι ἀγωνίζονταν ν' ἀνακάλυψουν τὸ δρόμο γιὰ τὶς Ἰνδίες, ὁ **Χριστόφορος Κολόμβος** ἀνακάλυψε τὴν Ἀμερικὴ (1492—1498 μ. Χ.). Τὴν ὠνόμασαν Ἀμερικὴ ἀπὸ τ' ὄνομα τοῦ **Ἀμερικίου Βεσπουκίου**, πὺν πρῶτος ἔκαμε τὴν περιγραφή τοῦ νέου αὐτοῦ κόσμου.

Ὁ Χριστόφορος Κολόμβος ἐγεννήθηκε στὴ Γένουα τῆς Ἰταλίας στὰ 1446 μ. Χ, κι ἐπθανε στὰ 1506. Ἀπὸ μικρὸ τὸν ἐτράβηξε ἡ θάλασσα κι ἔκαμε πολλὰ ταξίδια. Ἦταν πνεῦμα ἀ-

νήσυχο καὶ τολμηρό. Ὄταν οἱ Πορτογάλοι ἐσκέφθησαν νὰ πᾶνε στὶς Ἰνδίες βαδίζοντας ἀνατολικά, αὐτὸς ἔχοντας στὸ νοῦ του ὅτι ἡ γῆ εἶναι στρογγυλή, ἐσκέφθηκε πὼς μπορούσε νὰ πάη ἐκεῖ βαδίζοντας δυτικά. Ἐκαμε λοιπὸν τὰ σχέδιά του κι ὅταν ἐνόμισε πὼς μπορούσε νὰ ξεκινήσει, ἐπαρουσιάσθηκε στὸ βασιλιά

Ὁ Κολόμβος στὸ νέο κόσμο

τῆς Πορτογαλίας **Ἰωάννη τὸ Β'**, καὶ τοῦ ἀνάπτυξε τὶς σκέψεις του. Ἄλλ' αὐτὸς δὲν ἐσυμφώνησε μαζί του.

Στὰ 1484 ἐπῆγε στὴν Ἰσπανία καὶ ὕστερ' ἀπὸ προσπάθειες πολλῶν ἐτῶν κατώρθωσε νὰ συμφωνήσῃ μὲ τὴ βασίλισσα **Ἰσαβέλλα** καὶ τὸ βασιλιά **Φερδινάνδο**, οἱ ὁποῖοι τοῦ ἔδωσαν τρία πλοῖα καὶ τ' ἀπαραίτητα ἐφόδια, γιὰ νὰ προχωρήσῃ στὴν πραγματοποίησιν τοῦ σκοποῦ του.

Ἐξεκίνησε τὸν Αὐγούστου τοῦ 1492. Τὸν Ὀκτώβριον ἔφθασε στὴ νῆσον **Ἅγιο Σωτήρα** (Γουαναχάνη) κι ἀπὸ κεῖ στὴν **Κούβα** καὶ **Αἴτη**, πού τὴν ὠνόμασε **Ἰσπανιόλα**.

Ὑστερα ἐγύρισε πίσω στὴν Ἰσπανία, ὅπου ἔγινε δεκτὸς μὲ μεγάλες τιμὲς κι ἐπισημότητα.

Ἐκαμε 4 ταξίδια ὅλα ὅλα, πού ἐκράτησαν ὡς τὸ 1498 κι ἀνακάλυψε τὶς διάφορες χῶρες τῆς Ἀμερικῆς, τὶς ὁποῖες οἱ Ἴσπανοὶ κατέκτησαν καὶ ἔκαμαν ἔτσι μεγάλο ἀποικιακὸ κράτος.

γ) Ὁ πορθμὸς τοῦ Μαγγελάνου.

Πιὸ ἀργότερα ἄλλος Πορτογάλος, ὁ **Μαγγελάνος** ἀνακάλυψε τὸν πορθμὸν ποὺ φέρνει τ' ὄνομά του. Ἐπροχώρησε μέσα στὸν Εἰρηνικὸ Ὑκεανὸ βαδίζοντας πάντα ἀνατολικά κι ἔφθασε στὶς Ἰνδίες. Ἐπραγματοποίησε δηλαδή τὸ ὄνειρο τοῦ Κολόμβου. Ὑστερα ἐγύρισε πίσω ἀκαλουθώντας τὸ δρόμο πρὸς τὸ Ἀκρωτήτης καλῆς Ἑλπίδος. Ἔτσι ὁ Μαγγελάνος πρῶτος ἔκαμε τὸ γύρο τοῦ κόσμου.

*
* *
*

Οἱ ἐφευρέσεις καὶ οἱ διάφορες ἀνακαλύψεις ἔδωσαν διαφορετικὴ κατεύθυνση στὴ σκέψη τοῦ ἀνθρώπου. Τὸν ὤθησαν νὰ γνωρίσῃ καινούργιους κόσμους, νὰ μελετήσῃ τὴ γῆ καὶ τὴ φύση, νὰ βρῇ γέους τρόπους στὴν ἔρευνά του καὶ νὰ δώσῃ νέες καὶ διαφορετικὲς ἐξηγήσεις σὰ διάφορα φαινόμενα. Κι ὅλα αὐτὰ τὸν ἔκαμαν ἱκανὸ νὰ καλύτερεύῃ τοὺς ὅρους τῆς ζωῆς του καὶ νὰ δημιουργῇ ἔργα πολιτισμοῦ ἀνώτερα ἀπὸ ἐκεῖνα, ποὺ μέχρι τώρα ἐγνώριζε.

Ἔτσι ἡ ἀνθρωπότητα ἐβάδισε μπροστά, γιὰ νὰ φθάσῃ στὸ σημερινὸ σημεῖο τῆς ἀνωτερότητας καὶ τῆς προόδου της.

ΛΕ' ΛΟΓΙΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΗ ΔΥΣΗ

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ οἱ Τοῦρκοι ἔκαμαν τὴν ἐμφάνισή τους στὶς χῶρες τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας—14ος καὶ 15ος αἰῶνας—καὶ ἰδιαίτερα ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς Πόλης, πολλοὶ Ἕλληνες μορφωμένοι καὶ διανούμενοι (**λόγιοι**), ἔφυγαν ἀπὸ τὴν πατρίδα τους κι ἐπῆγαν στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη.

Ὅλοι αὐτοὶ ἔπαιρναν μαζί τους τὰ ἀρχαῖα συγγράμματα κι ἐκεῖ, ποὺ ἐπῆγαιναν, ἢ ἀνοίγαν σχολεῖα ἢ μὲ κάποιον ἄλλο τρόπο ἐδίδασκαν τὶς ἰδέες καὶ τὴ σοφία τῶν ἀρχαίων στὶς χῶρες τῆς

Δύσεως. Τέτοιοι ήταν : ο **Γεώργιος Γεμιστός**, που από την πολλή του αγάπη στον Πλάτωνα άλλαξε τ' όνομά του και τὸ ἔκαμε **Πλήθων**, γιὰ νὰ τοῦ μοιάζη. Αὐτὸς ἔδρασε στὴν Ἰταλία

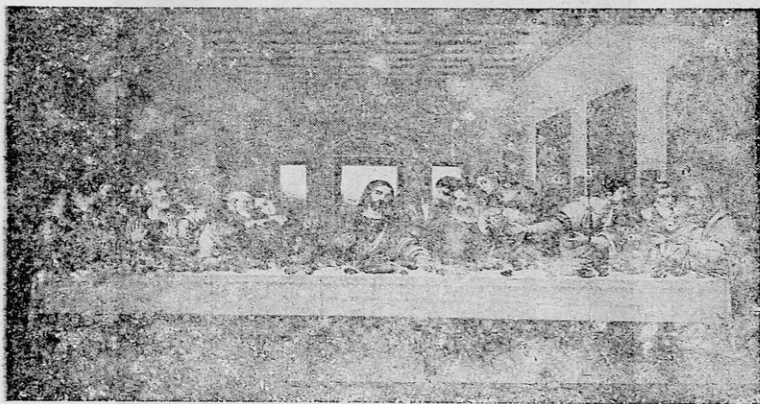
Ἡ Παναγία.

τὴν Πλατωνικὴ Ἀκαδημία. Ὁ κληρικὸς **Βησσαρίων**, πὺν χάρη στὴν καλωσύνη καὶ στὴν ἐξαιρετικὴ του μόρφωση λίγο ἔλειψε νὰ γίνῃ Πάπας τῆς Ρώμης. Ὁ **Γεώργιος Τραπεζούντιος**, ὁ **Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος**, οἱ ἀδελφοὶ **Ἐμμανουὴλ** καὶ **Ἰωάννης Χρυσολωρᾶς**, ὁ **Θεόδωρος Γαζής** κι ἄλλοι πολλοί.

Οἱ λόγιοι αὐτοὶ ἔδωσαν ἀφορμὴ νὰ δημιουργηθῆ μία ἰσχυρὴ κίνηση γύρω ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν γραμμάτων καὶ τὴν καλλιέργεια τῶν ἐπιστημῶν. Ἰδρύθηκαν πολλὰ σχολεῖα καὶ Πανεπιστήμια καὶ παρουσιάσθηκαν θαυμαστὰ ἔργα τέχνης. Ἡ νέα ἐπι-

στήμη ακολουθεῖ τὴ μέθοδο τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς. Ὁ ἄνθρωπος ἀρχισε νὰ μορφώνει τὸ νοῦ του, ν' ἀναβαίνει σὲ ψηλότερες σφαῖρες καὶ νὰ λυτρώνεται ἀπὸ τὶς δεισιδαιμονίες καὶ τὶς προλήψεις. Ἐδημιουργήθηκε δηλαδὴ σωστὴ ἀναγέννηση τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν, ποὺ στὴν ἀρχὴ ἐξεκίνησε ἀπὸ τὴν Ἰταλία καὶ ἀργότερα ἐξαπλώθηκε σ' ὅλοκληρὴ τὴν Εὐρώπη.

Στὴν ἐποχὴ τῆς ἀναγεννήσεως ἔζησαν μεγάλοι ἄνδρες, ποὺ ἄφησαν στοὺς ἀπογόνους τους θαυμαστὰ καὶ ἀθάνατα ἔργα. Τέ-

Ὁ Μυστικὸς Δεῖπνος.

τοιοὶ ἦταν : Ὁ *Πετράρχης*, ὁ *Δάντης*, ὁ *Τάσος*, ὁ *Θεοβάντες*, ὁ *Λεονάρδος Νταβίντσι*, καὶ ὁ *Ραφαήλ* στὶς τέχνες, καὶ ἄλλοι πολλοί.

Μερικὰ ἀπὸ τὰ θαυμαστὰ ἔργα, ποὺ ἄφησαν, εἶναι ἡ *Θεῖα Κωμῳδία* (Δάντης), ἡ *Ἐλευθέρωση τῆς Ἱερουσαλήμ* (Τάσος) κλπ. ἀπὸ τὰ γράμματα, ὁ *Μωϋσῆς*, ἡ *Παναγία* (Μιχαὴλ Ἄγγελος), ὁ *Μυστικὸς Δεῖπνος* (Λεονάρδος Νταβίντσι), ἡ *Παναγία μὲ τὸ Χριστὸ* (Ραφαήλ) καὶ ἄλλα πολλὰ στὶς τέχνες καὶ ἰδιαιτέρα στὴ ζωγραφικὴ.

ΛΣΤ' ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ

Τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα, εἶπαμε πολλές φορές ὡς τώρα, ἦταν πολὺ ἀνεπτυγμένο στοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Παρ' ὅλη ὅμως τὴν προσήλωσίν τους στὴ θρησκεία οἱ λαοὶ δὲ μπόρεσαν ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ ὄρισμένες προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες, τὶς ὁποῖες ἄλλωστε κατὰ κάποιον τρόπο ἐδημιουργοῦσαν ἢ ἐκαλλιεργοῦσαν οἱ πολὺ ἀμόρφωτοι κληρικοί.

Τὸ κακὸ εἶχε παραγίνει στὴ Δυτικὴ ἐκκλησία. Ἐκεῖ εἶχε καλλιεργηθῆ ἡ ἰδέα, ὅτι οἱ ἁμαρτίες τῶν ἀνθρώπων ἦταν δυνατόν νὰ συχωρευθοῦν μ' ὄρισμένα **συχωροχάρτια** τοῦ Πάπα, ποὺ ἐδίνονταν ὕστερα ἀπὸ πληρωμὴ. Ἐκμεταλλεζόμενος ὁ Πάπας τὴν ἀμορφωσιά τοῦ λαοῦ ἐμοίραζε ἀφθονα συχωροχάρτια, μὲ τὸ πρόσχημα τάχα πὼς τὰ χρήματα, ποὺ ἐμάζευε θὰ τὰ ἐχρησιμοποιοῦσε γιὰ τὴν ἀποπεράτωση τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πέτρου τῆς Ρώμης, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα, γιὰ νὰ ἰκανοποιῆ τις προσωπικὲς ἀνάγκες του.

Κανεῖς δὲν μποροῦσε ν' ἀντιδράσῃ στὴν κατάστασι αὐτή. Ἄν τολμοῦσε κανεῖς νὰ μιλήσῃ πάθαινε σοβαρὰ καὶ φορικτὰ βασανιστήρια ἀπὸ τὴν **Ἱερὰ Ἐξέτασι** (δαρμοί, βασανιστήρια, κάψιμο στὴ φωτιά, θάνατος κλπ.).

Ἄλλ' ὁ καθηγητὴς τῆς θεολογίας **Μαρτίνος Λούθηρος** ἀπὸ τὴ Βιτεμβέργη ἐπεριφρόνησε καὶ κινδύνους καὶ δι-ἐκήρυξε δημοσίᾳ τὸ σκάνδαλο τῆς χρηματολογίας τοῦ Πάπα καὶ τῆς ἀμορφωσιάς τῶν κληρικῶν. Οὔτε ἐπῆγε νὰ παρουσιασθῆ στὸν Πάπα, ὅταν τὸν ἐκάλεσε σ' ἀπολογία. Γι' αὐτὸ κι ἀφορίσθηκε. Καὶ τὸν ἀφορισμὸ ὅμως δημοσίᾳ πάλι τὸν ἔκαψε, γιὰ νὰ δείξῃ στὸ λαὸ πὼς δὲ δίνει καμιὰ σημασία, γιὰτὶ ὁ Πάπας ἐξέφυγε ἀπὸ τὸ δρόμο τῆς ἀληθινῆς θρησκείας.

Ὁ Λούθηρος ἐξακολούθησε μὲ τὴ διδασκαλία του νὰ διαφορ-τιζῆ τὰ πλήθη καὶ νὰ **περιορίξῃ** σιγά-σιγά τὴν ἐπιρροή τοῦ Πάπα. Καταδιώχθηκε ὅμως κι αὐτὸς καὶ οἱ ὄπαδοί του. Κι ἐπειδὴ αὐτοὶ διαμαρτύρονταν γι' αὐτὸ, ὠνομάσθησαν **διαμαρτυρόμενοι ἢ προτεστάντες**.

Τὰ κύρια σημεῖα τῆς διδασκαλίας τοῦ Λουθήρου εἶναι :

— Ἡ ἀληθινὴ πηγὴ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας εἶναι μόνον ἡ Ἁγία Γραφή.

— Ἡ Ἁγία Γραφή πρέπει νὰ μεταφρασθῆ στὴ γλώσσα τοῦ λαοῦ γιὰ νὰ τὴν καταλαβαίνουν ὅλοι.

— Νὰ καταργηθῆ ἡ προσκύνησις τῶν ἁγίων καὶ τῶν εἰκόνων.

— Νὰ κλείσουν τὰ μοναστήρια.

— Ἀπὸ τὰ ἑπτὰ μυστήρια πρέπει νὰ τελοῦνται μόνον τὸ βάπτισμα καὶ ἡ Θεία μετάληψις.

Παρ' ὅλους τοὺς διωγμοὺς ἡ νέα διδασκαλία τοῦ Λουθήρου ἐξαπλώθηκε σιγὰ-σιγὰ σ' ὅλη τὴ Γερμανία, στὶς βόρειες χῶρες τῆς Εὐρώπης, στὴν Ἀγγλία κλπ. καὶ ἀποτελεῖ τὴ λεγομένη **Θρησκευτικὴ μετρρῦθμιση**.

Ἐργότερα ἔγιναν καὶ ἄλλες μεταρρυθμίσεις σὲ πολλὰς ἐκκλησίες τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Διεμόρφωσαν κάθε μιὰ δική της θεωρία, πὺν παρουσίαζε ὠρισμένες διαφορὰς, τόσο στὴν πίστιν, ὅσο καὶ στὸν τρόπο τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ.

ΚΥΡΙΩΤΕΡΕΣ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΕΣ ΚΑΙ ΓΕΝΟΝΟΤΑ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

1 μ.Χ.	Ἐμφάνιση Χριστιανισμοῦ
50—313	Διωγμοὶ τῶν Χριστιανῶν.
306—337	Μεγάλος Κωνσταντῖνος. (325 Ἀη Οἰκουμένη Σύνοδος—330 Ἐγκαίνια νέας πρωτεύουσας)
378—395	Μεγάλος Θεοδόσιος
408—450	Μικρὸς Θεοδόσιος. (Τὸ Ἀνατολικὸ κράτος ἐξελη- ληνίζεται).
527—565	Ἰουστινιανὸς
610—641	Ἡράκλειος (629 Ὑψωση Τιμίου Σταυροῦ).
600—(610-622)	Μωάμεθ. Ἀραβες.
673	Ἀη πολιορκία τῆς Πόλης ἀπὸ τοὺς Ἀραβες.
679	Ἐμφάνιση τῶν Βουλγάρων.
717	Β' πολιορκία τῆς Πόλης ἀπὸ τοὺς Ἀραβες.
717—741	Λέων Ἰσαυρος.
843	Κυριακὴ Ὁρθοδοξίας.
867	Τὸ σχίσμα στὶς ἐκκλησίες.
867—1081	Μακεδονικὴ Δυναστεία - Καταστροφὴ Βουλ- γάρων Σταυροφορίες.
1096—1204	
1261	Οἱ Ἕλληνες ξαναπαίρνουν τὴν Πόλη.
1453	Ἀλωση τῆς Πόλης ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	Σελίς 3
Α' ΚΟΣΜΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ — ΤΟ ΡΩΜΑΪΚΟ ΚΡΑΤΟΣ	» 5
α) Ρώμη και Ρωμαίοι	» 5
β) Ήξάπλωση Ρωμαϊκού κράτους	» 5
γ) Ήπίδραση του Ήλληνικού πολιτισμού στους Ρωμαίους	» 6
Β' ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ	» 9
α) Ή θρησκευτική κατάσταση στη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία	» 9
β) Ή Κύριος ήμων Ήησους Χριστός ίδρύει νέα θρησκεία	» 10
γ) Οι πρώτες Χριστιανικές εκκλησίες	» 10
δ) Ή Ήπόστολος Παύλος στην Ήθήνα	» 11
ε) Οι Ή Έλληνες και ή νέα θρησκεία	» 12
Γ' ΔΙΩΓΜΟΙ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ	» 13
α) Τά αίτια τών διωγμών	» 13
β) Οι επίσημοι διωγμοί	» 14
γ) Ή αόθυσία τών μαρτύρων στερεώνει τή νέα θρησκεία	» 15
Δ' ΜΕΓΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	» 16
α) Ή Μέγας Κωνσταντίνος αυτοκράτωρ στη θέση του πατέρα του	» 16
β) Ήναντίον του Μαξεντίου και τών άλλων αυτοκρατόρων	» 17
γ) Προσάτης της Χριστιανικής Θρησκείας	» 19
δ) Ή Α΄ Οικουμενική Σύνοδος	» 20
ε) Ή πρωτεύουσα του κράτους μεταφέρεται στη Κωνσταντινούπολη	» 21
στ) Ή Τίμιος Σταυρός	» 22
Ε' ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ ΜΕΓ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	» 23
α) Κωνσταντίος	» 23
β) Ήουλιανός ο Παραβάτης	» 24
γ) Ουάλης - Ούνοι - Μετανάστευση τών λαών	» 25
ΣΤ' Ο ΜΕΓΑΣ ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ	» 27
α) Πολιτική και Θρησκευτική κατάσταση	» 27
β) Αίρεση του Μακεδονίου	» 27
γ) Φανατικός ύποστηρικτής του Χριστιανισμού	» 28
δ) Διαίρεση του Ρωμαϊκού Κράτους	» 29
Ζ' ΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΤΟΥ ΑΝ. ΚΡΑΤΟΥΣ	» 30
Η' ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΝ. ΚΡΑΤΟΥΣ	» 31
α) Ήλληνισμός — Χριστιανισμός	» 31
β) Ήποστηρικτές του Χριστιανισμού και Ήλληνισμού	» 32
Θ' Ο ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ Α΄	» 34
α) Συνεργάτες του Ήουστινιανού	» 34
β) Στάση του «Νίκα»	» 35
γ) Ήργα του Ήουστινιανού (Πολεμικά—Ειρηνικά)	» 37
Ι' ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ	» 45
ΙΑ' ΗΡΑΚΛΕΙΟΣ	» 46

α) Ἀναδιοργάνωση τοῦ Κράτους	Σελίς	46
β) Πόλεμος τοῦ Ἡρακλείου ἐναντίον τῶν Περσῶν	»	47
γ) Πόλεμος ἐναντίον τῶν Ἀβάρων — «Ἀκάθιστος Ὕμνος»	»	49
δ) Τὸ τέλος τῶν πολέμων ἐναντίον τῶν Περσῶν	»	50
ΙΒ' ΑΡΑΒΕΣ ΚΑΙ ΜΩΑΜΕΘΑΝΙΣΜΟΣ	»	51
α) Ἀραβία καὶ Ἀραβες	»	51
β) Μωάμεθ	»	52
γ) Ἐξάπλωση Μωαμεθανισμοῦ	»	53
δ) Πρώτη πολιορκία τῆς Κων/πόλεως ἀπὸ τοὺς Ἀραβες	»	54
ε) Δεύτερη πολιορκία Κων/πόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων	»	55
στ) Παρακμὴ τῶν Ἀράβων — Ἀκρίτες	»	55
ζ) Πολιτισμὸς τῶν Ἀράβων	»	56
ΙΓ' ΛΕΩΝ Γ' ΙΣΑΥΡΟΣ	»	58
α) Πολιτικές—Κοινωνικές καὶ Θρησκευτικές μεταρρυθμίσεις Λέοντος Ἰσαύρου	»	58
β) Εἰκονομαχία - Εἰκονολατρεία	»	60
γ) Θρίαμβος τῆς Εἰκονολατρίας — Θεοδώρα	»	61
δ) Τὸ σχίσμα τῶν ἐκκλησιῶν	»	62
ΙΔ' ΣΛΑΥΟΙ ΚΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ	»	64
α) Σλαῦοι	»	61
β) Βούλγαροι (καταγωγή Βουλγάρων — Πρῶτες ἐπιδρομές τῶν Βουλγάρων ἐναντίον τῆς αὐτοκρατορίας — Ἐκχριστιανισμὸς τῶν Βουλγάρων)	»	65
ΙΕ' ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΝΕΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ	»	68
(Βασίλειος Α' Μακεδῶν—Λέων ὁ ΣΤ'—Κωνσταντῖνος ὁ Ζ'—Ρωμανὸς ὁ Β'—Νικηφόρος Β'—Ἰωάννης Τιμισκῆς—Βασίλειος Β' Βουλγαροκτόνος—Τελειωτικὴ καταστροφή τῶν Βουλγάρων)	»	71
Ἡ αὐτοκρατορία στὴ μεγαλύτερη ἀκμὴ τῆς	»	74
ΙΣΤ' Ἡ ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΒΥΖ. ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ	»	75
ΙΖ' Ἡ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ ΑΚΜΗ ΤΗΣ	»	76
ΙΗ' ΣΕΛΤΖΟΥΚΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ	»	77
ΙΘ' ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΚΟΜΝΗΝΩΝ	»	78
Κ' Ἡ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ	»	79
ΚΑ' ΟΙ ΦΡΑΓΚΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ	»	81
ΚΒ' ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΕΣ	»	82
α) Αἷτια τῶν Σταυροφοριῶν	»	82
β) Πρώτη Σταυροφορία	»	84
γ) Δευτέρα Σταυροφορία	»	86

ΚΓ' ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΑΓΓΕΛΩΝ	Σελίς	86
α) Τρίτη Σταυροφορία	»	87
β) Τετάρτη Σταυροφορία. Ἡ Πόλη πέφτει στους Σταυροφόρους	»	87
ΚΔ' ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	»	90
ΚΕ' ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΡΑΤΗ	»	91
α) Αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας	»	91
β) Τὸ Δεσποτάτο τῆς Ἡπείρου	»	92
γ) Αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντας	»	92
δ) Πριγκηπάτο Μορέως καὶ Βιλλαρδουίνος	»	93
ΚΣΤ' ΑΝΑΚΤΗΣΗ ΤΗΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ	»	94
ΚΖ' ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩΝ	»	95
α) Ἡ κατάσταση στὴ Νέα Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία	»	95
β) Μιχαὴλ Παλαιολόγος	»	96
γ) Ἀνδρόνικος Β' — Ἀνδρόνικος Γ'	»	96
δ) Δεσποτάτο τῆς Πελοποννήσου	»	97
ΚΗ' ΟΘΩΜΑΝΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ	»	98
ΚΘ' ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ ΠΕΡΝΟΥΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ	»	100
α) Μάχη στὸ Κοσσυφοπέδιο	»	100
β) Βαγεζήτ Α'	»	101
γ) Ταμερλάνος	»	101
Δ' ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ	»	102
α) Ἰωάννης Οὐνιάδης	»	103
β) Γεώργιος Σκεντέρμπεης	»	103
ΛΑ' ΟΙ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΤΩΝ ΤΑΛΕΥΤΑΙΩΝ ΠΑΛΑΙΟΛΟ-		
ΓΩΝ ΓΙΑ ΝΑ ΣΩΘΗ Η ΚΩΝ/ΠΟΛΗ	»	105
Ἡ πτώση τῆς Κωνσταντινουπόλεως	»	106
α) Μωάμεθ ὁ Β'	»	106
β) Κωνσταντῖνος ΙΑ' Παλαιολόγος	»	106
γ) Πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως	»	106
δ) Ἡ Ἄλωση τῆς Πόλης	»	107
ε) Κατάκτηση τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν χωρῶν	»	112
ΛΒ' Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ ΣΤΗ ΔΥΣΗ	»	113
ΛΓ' ΕΦΕΥΡΕΣΕΙΣ	»	114
α) Ναυτικὴ πυξίδα	»	114
β) Πυρρίτιδα	»	115
γ) Τυπογραφία	»	116
ΛΔ' ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ	»	117
α) Ὁ δρόμος πρὸς τὶς Ἰνδίες	»	117
β) Ἡ Ἀμερική	»	118
γ) Ὁ πορθμὸς τοῦ Μαγγελάνου	»	120
ΛΕ' ΛΟΓΙΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΗ ΔΥΣΗ	»	120
ΛΣΤ' ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ	»	123

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1950

'Εγκριμένα Βεβηθητικά 1950

56.	A. Γεωργαντοπούλου	Γραμματική καθαρευούσης	Ε' - ΣΤ'	10.000
59.	Δ. Δούκα - Μ. Θ. Γιαννεπούλου	Βαζαντινή 'Ιστορία	Ε'	8.000
60.	A. Σταματίου	'Ιστορία Νεωτέρας 'Ελλάδος	ΣΤ'	8.000
62.	Θεοδωρίδη - Κωνσταντινίδη	Γεωγραφία 'Ηπειρών	Ε'	8.000
63.	B. Γιαννακοπούλου-Μ.Γ. 'Ιωαννίδου	Γεωγραφία Εδρώπης	ΣΤ'	9.000
72.	Διονυσίου Λεονταρίτου	Φυσική Πειραματική - Χημεία	Ε'	9.000
73.	»	»	ΣΤ'	6.000
— — — — —				
1.	'Αλέκου Ορφανού	Παλαιά Διαθήκη	Γ'	5.000
2.	»	Καινή Διαθήκη	Δ'	5.000
3.	Μηνιάτη - Γιαννικοπούλου	'Εκκλησιαστική 'Ιστορία	Ε'	5.000
4.	Μηνιάτη - Κοντομάρη	Λειτουργική-Κατήχησις	ΣΤ'	6.000
5.	Θ. Θεοδωρίδη - Κ. Κωνσταντινίδη	Γραμματική Δημοτικής	Γ'-Δ'	6.000
6.	»	Γραμματική Καθαρευούσης	Ε'-ΣΤ'	6.000
7.	A. Τουμασή	Μυθικοί Χρόνοι	Γ'	4.000
8.	»	'Αρχαίας 'Ελλάδος	Δ'	4.000
9.	»	Βυζαντινή 'Ιστορία	Ε'	3.000
10.	»	Νεωτέρας 'Ελλάδος	ΣΤ'	5.000
11.	Θ. Θεοδωρίδη - Κ. Κωνσταντινίδη	Γεωγραφία 'Ελλάδος	Γ'-Δ'	7.000
12.	»	Γεωγραφία 'Ηπειρών	Ε'	6.000
13.	»	Γεωγραφία Εδρώπης	ΣΤ'	6.000
14.	Χαρίλ. Σημηριώτη	Φυσική 'Ιστορία	Γ'	5.000
15.	»	Φυσική 'Ιστορία	Δ'	5.000
16.	»	Φυσική 'Ιστορία	Ε'	5.000
17.	»	Φυσική 'Ιστορία	ΣΤ'	5.000
18.	»	Φυτολογία	Γ' - Δ'	5.000
19.	»	Φυτολογία	Ε - ΣΤ'	5.000
20.	»	Ζωολογία	Γ' - Δ'	5.000
21.	»	Ζωολογία	Ε' - ΣΤ'	5.000
22.	'Ανέστη Καίτη	Φυσική Πειραματική	Ε'	4.000
23.	»	Φυσική Πειραματική	ΣΤ'	4.000
24.	»	Χημεία	Ε'	2.000
25.	»	Χημεία	ΣΤ'	3.000
26.	Θ. Θεοδωρίδη - Κ. Κωνσταντινίδη	Προβλήματα	Γ'	4.000
27.	»	»	Δ'	4.000
28.	»	»(συνδιδασκαλία)»	Γ' - Δ'	6.000
29.	»	»	Ε'	5.000
30.	»	»	ΣΤ'	4.000
31.	Χρ. Μπαρμπαστάθη	Προβλήματα	Γ'	4.000
32.	»	»	Δ,	4.000
33.	»	»	Ε'	5.000
34.	»	»	ΣΤ'	5.000
35.	Θεοδωρίδη-Κωνσταντινίδη	»συνδιδασκαλία»	Ε'-ΣΤ'	7.000
35a	Χ. Μπαρμπαστάθη	Προβλήματα Συνδιδασκαλίας	Ε'-ΣΤ'	7.000
36.	Δ. Κωνσταντινοπούλου	Πρακτική Γεωμετρία	Ε'-ΣΤ'	4.000
36a	Σ. Καραβασίλη-Θ. Θεοδωρίδη	Πρακτική Γεωμετρία	Ε'-ΣΤ'	5.000
37.	Ζαχαροπούλου	ΑΠΑΣΑ ή ΥΔΗ χυσοπανόδετος τάξις	Γ'	30.000
38.	»	»	Δ'	30.000
39.	»	»	Ε'	40.000
40.	»	»	ΣΤ'	45.000
41.	»	»	Γ'-Δ'	45.000
42.	»	»	Ε'-ΣΤ'	70.000